

Volume / Cilt: 1
Issue / Sayı: 1
October / Ekim 2023

URBAN 21
JOURNAL

Scientific Refereed and Open Access Electronic Journal
Bilimsel Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

TOKYO

DÜNYANIN EN KALABALIK KENTİ

Tokyo, Japonya'nın başkenti ve en büyük kentidir. Tokyo'nun mevcut metropol bölgesi nüfusu 2023'te 37.194.000 kişiye ulaşmıştır. Tokyo kent nüfusu ise 14 milyonun üzerindedir.

Urban 21 Journal

Sahibi / Owner

**Yeni Rotalar Doğa Yürüyüşleri Derneği Adına
Prof. Dr. Niyazi KURNAZ - Dernek Başkanı**

Scientific Refereed and Open Access Electronic Journal

Bilimsel Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

Volume / Cilt: 1

Issue / Sayı: 1

OCTOBER / EKİM 2023

Yazıların tüm yasal hakları dergimize aittir. Yazarlarımızın izni olmadan ve hiçbir yerde kaynak gösterilmeden kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz. Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Dergimizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Creative Commons Publication Licence

**Publication Type: Scientific,
International Double Blind Peer
Reviewed Indexed Journal**

Publication Period: Urban 21 Published Semi-annually (March, October)

<https://urban21.com.tr>

urban21@gmail.com

Cover Page Design

Kapak Tasarımı

Dr. Erkan ÇAKIR

YAYIN KURULU - EDITORIAL BOARD

MURAT YAMAN - BAŞ EDİTÖR

Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Ankara University Retired Faculty Member, Türkiye

murat.yaman@dpu.edu.tr

ERKAN ÇAKIR - KURUCU EDİTÖR

Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

erkan.cakir@dpu.edu.tr

ŐEYDA YILDIZ - SEKRETERYA

Bilim Uzmanı, Bağımsız Araştırmacı, Türkiye

Science Expert, Independent Researcher, Turkey

AYŐE SELCEN ZORLU- TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ

Öğretmen, Milli Eğitim Müdürlüğü, Türkiye

Teacher, Directorate of National Education, Türkiye

EREN AKDAĞ KURNAZ - İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ

Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

ÖZGÜR ÖNDER

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

ALPER ÖZMEN

Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi University, Türkiye

NİYAZİ KURNAZ

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

ESRA BANU SİPAHİ

Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Türkiye

HAYRİYE ŞENGÜN

Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Bayburt University, Türkiye

MURAT YAMAN

Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

ADİL AKINCI

Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebalı University, Türkiye

NAZLI ÖZCAN SARIHAN

Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Asst. Prof. Dr., Gümüşhane University, Türkiye

ERKAN ÇAKIR

Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

BİLİM KURULU - SCIENCE BOARD

RUŐEN KELEŞ

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi, Türkiye

Prof. Dr., Ankara University Retired Faculty Member, Türkiye

AYŐEGÜL MENĐİ

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Ankara University, Türkiye

HASAN YAYLI

Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Kırıkkale University, Türkiye

FATİH KIRIŐIK

Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Karabük University, Türkiye

DOĞAN NADİ LEBLEBİCİ

Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Hacettepe University, Türkiye

ÖZGÜR ÖNDER

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

ALPER ÖZMEN

Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi University, Türkiye

RASİM AKPINAR

Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Manisa Celal Bayar University, Türkiye

ESRA BANU SİPAHİ

Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Türkiye

DENİZ İŐİCİOĐLU

Prof. Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Türkiye

NAZIM KARTAL

Prof. Dr., Sinop Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Sinop University, Türkiye

YILMAZ DEMİRHAN

Prof. Dr., Batman Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr., Batman University, Türkiye

HAYRİYE ŞENGÜN

Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Bayburt University, Türkiye

TEKİN AVANER

Doç. Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., The Gendarmerie and Coast Guard Academy, Türkiye

CENAY BABAOĞLU

Doç. Dr., Niğe Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Niğe Ömer Halisdemir University, Türkiye

LEVENT MEMİŞ

Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Giresun Halisdemir University, Türkiye

OĞUZHAN ERDOĞAN

Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye

MİTHAT ARMAN KARASU

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Harran University, Türkiye

ABDULLAH TAŐTEKİN

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Harran University, Türkiye

İSMAİL CEM KARADUT

Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

YUNUS DÜĞER

Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebalı University, Türkiye

SEZĐİN SEZĐİN

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Kırklareli University, Türkiye

Volume / Cilt: 1

Issue / Sayı: 1

October / Ekim 2023

ABOUT THE JOURNAL

DERGİ HAKKINDA

Urban 21 Journal accepts articles from all fields of social sciences and humanities such as local governments, environment, sustainability, disaster management, technology, architecture, urban planning, history, sociology, anthropology, economics, archaeology, cultural studies, geography, etc. that will contribute to the urban and urbanization literature and are related to the urban discipline.

Urban 21 is an international and refereed journal that publishes 2 issues a year in March and October. The publication language is Turkish and English. Original articles submitted for publication in Urban 21 Journal are reviewed by the editor, language editors and scientists in the editorial board according to their fields, and then evaluated by two referees who are experts in the field and published if both of the referees give a positive report. If one of the referees gives a negative report, it is sent to the third referee. The editorial board decides on the general editorial policies of the journal. The editorial board listens to the requests of the editor and editorial board and takes the decisions they deem appropriate and allows them to be implemented through the editorial board, which includes editors and field editors.

Urban 21 Dergisi, kent ve kentleşme literatürüne katkı sağlayacak ve kent disiplini ile ilişkisi bulunan yerel yönetimler, çevre, sürdürülebilirlik, afet yönetimi, teknoloji, mimarlık, şehir planlama, tarih, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, arkeoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya gibi tüm sosyal ve beşerî bilimler alanlarından makaleleri kabul etmektedir.

Urban 21 Dergisi, Mart ve Ekim aylarında olmak üzere yılda 2 sayı yayınlayan ulusal ve hakemli bir dergidir. Yayın dili, Türkçe ve İngilizcedir. Urban 21 Dergisi'nde yayınlanmak üzere gönderilen özgün makaleler, editör, dil editörleri ve alanlarına göre editör kurulunda yer alan bilim insanları tarafından incelendikten sonra konunun uzmanı iki hakem tarafından değerlendirilir ve hakemlerin ikisinden olumlu rapor gelmesi halinde yayınlanır. Hakemlerden birinin olumsuz rapor vermesi halinde üçüncü hakeme gönderilir. Derginin genel yayın politikaları ile ilgili kararları yayın kurulu verir. Yayın kurulu editör ve editör kurulunun taleplerini dinleyerek uygun gördükleri kararları alarak editörler ve alan editörlerinin de bulunduğu editör kurulu aracılığı ile tatbik edilmesine imkân verir.

Değerli Okuyucularımız,

Urban 21 Dergisi'nin akademik yolculuğuna başlamış olmasının gururunu ve sevincini yaşıyoruz. İlk sayının yayımlanmasında emeği geçen editoryal ekibimize, bilim kurulumuza ve değerli yazarlarımıza en içten teşekkürlerimizi sunarız. Aynı zamanda, dergimizin niteliğini artırmamıza ve sizlere en iyi içerikleri sunma amacımız doğrultusunda katkıda bulunan dostlarımıza da minnettarız.

Dergimizin ilk sayısında, kent ve kentleşme olgusuna dair ilginç ve ufuk açıcı çalışmalarla karşınızdayız. İşte bu sayıda yer alan bazı önemli makaleler:

Yunus DÜGER tarafından kaleme alınan "Akıllı Şehirleri Bekleyen Temel Hak ve Özgürlük İhlalleri" başlıklı makale, son dönemlerin popüler akıllı kent yaklaşımını eleştirel bir perspektifle ele alıyor. Bu makale, akıllı kentlerde teknokratik yönetim, şirketleşme, özelleştirme ve dijital bölünme gibi sorunlarla karşılaşabileceğimizi ve bu sorunların yurttaşların haklarına yönelik tehditler oluşturabileceği üzerinde duruyor.

Ahmet GÖRGEN, "Toplumsal Protestolar ve Kent Algısı: Dresden ve Chemnitz Protestoları Örneği" başlıklı makalesi ile Almanya'da Dresden ve Chemnitz kentlerinde aşırı sağ gruplar tarafından düzenlenen protesto gösterilerinin bu iki kentte aşırı sağ ve yabancı düşmanı algısının nasıl oluştuğunu inceliyor.

Abdullah TURAN tarafından yazılan "Çevre Yönetiminin Sürdürülebilmesinde Siyasetçilerin Etik Lider Özellikleri Taşımalarının Önemi: Kyoto Protokolü Örneği" başlıklı makale, çevre yönetiminin sürdürülebilirliği için etik liderliğin önemini vurguluyor ve Kyoto Protokolü örneği üzerinden bu önemi açıklıyor.

Ali GÖKDÜL'ün "Kütahya'da Cumhuriyet Dönemi Kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri" başlıklı makalesi, Cumhuriyet Dönemi'nde Kütahya'da kurulan tarım kredi kooperatiflerini inceleyerek bu kooperatiflere yönelik tarihi bilgiler sunuyor.

Samet BOZKURT tarafından kaleme alınan "Akıllı Kentlerde Dijital Yönetişim: E-Belediyecilik Uygulamaları" makalesi, e-belediyecilik bağlamında akıllı kentlerde dijital yönetim uygulamalarını ele alıyor.

Son olarak, M. Enes ZORLU ve Ali ÖZKAYA tarafından yazılan "Yerel Yönetimlerde Spor Hizmetleri ve Yatırımları: Kütahya Belediyesi Örneği (2019-2022)" başlıklı makale, yerel yönetimlerde spor faaliyetleri ve yatırımlarını Kütahya Belediyesi örneği üzerinden inceliyor.

Siz, sevgili okuyucularımız, bu yolculuğumuzun en değerli yol arkadaşlarıdır. Sizlerin katkıları ve desteği, Urban 21 Dergisi'nin başarısının anahtarıdır. Kentler hakkında daha fazla bilgi edinmek, bu karmaşık yapıları daha iyi anlamak ve geleceğe dair daha iyi bir kent modeli oluşturmak amacıyla bize eşlik ettiğiniz için minnettarız.

Urban 21 Dergisi olarak, bu heyecan verici yolculuğa devam ederken, sizleri kentlerin büyümlü dünyasını keşfetmeye ve daha iyi bir geleceği inşa etmeye davet ediyoruz.

Saygılarımızla,

From The Editor

Dear Readers

We are proud and happy that Urban 21 Journal has started its academic journey. We would like to extend our sincere thanks to our editorial team, scientific board and valuable authors who have contributed to the publication of the first issue. At the same time, we are grateful to our friends who have contributed to our aim to improve the quality of our journal and to provide you with the best content.

In the first issue of our journal, we present you with interesting and stimulating studies on the phenomenon of city and urbanisation. Here are some important articles in this issue:

Yunus DÜGER's article titled "Violations of Fundamental Rights and Freedoms Awaiting Smart Cities" critically analyses the popular smart city approach of recent times. The article argues that we may encounter problems such as technocratic governance, corporatisation, privatisation and digital fragmentation in smart cities and that these problems may pose threats to citizens' rights.

Ahmet GÖRGEN, "Social Protests and City Perception: The Case of Dresden and Chemnitz Protests" examines how the protests organised by far-right groups in the cities of Dresden and Chemnitz in Germany have created the perception of far-right and xenophobic in these two cities.

Abdullah TURAN's article titled "The Importance of Ethical Leader Characteristics of Politicians in Sustaining Environmental Management: The Case of Kyoto Protocol" emphasises the importance of ethical leadership for the sustainability of environmental management and explains this importance through the example of Kyoto Protocol.

Ali GÖKDÜL's article titled "Agricultural Credit Cooperatives Established in Kütahya during the Republican Era" examines the agricultural credit cooperatives established in Kütahya during the Republican Era and provides historical information about these cooperatives.

Samet BOZKURT's article titled "Digital Governance in Smart Cities: E-Municipality Practices" deals with digital governance practices in smart cities in the context of e-municipality.

Finally, M. Enes ZORLU and Ali ÖZKAYA's article "Sports Services and Investments in Local Governments: The Case of Kütahya Municipality (2019-2022)" examines sports activities and investments in local governments through the example of Kütahya Municipality.

You, our dear readers, are the most valuable companions of this journey. Your contributions and support are the key to the success of Urban 21 Magazine. We are grateful that you accompany us to learn more about cities, to better understand these complex structures, and to create a better urban model for the future.

As Urban 21 Magazine, as we continue this exciting journey, we invite you to discover the magical world of cities and build a better future.

Sincerely regards,

Doç. Dr. Murat YAMAN
Editor

Dr. Erkan ÇAKIR
Editor

REFEREES IN THIS ISSUE BU SAYININ HAKEMLERİ

ÖZGÜR ÖNDER

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

ALPER ÖZMEN

Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi University, Türkiye

ESRA BANU SİPAHİ

Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Türkiye

HAYRİYE ŞEN

Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Bayburt University, Türkiye

TEKİN AVANER

Doç. Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr., The Gendarmerie and Coast Guard Academy, Türkiye

ZEYNEP BANU DALAMAN

Doç. Dr., İstanbul Topkapı Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

İSMAİL CEM KARADUT

Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

NAZLI ÖZCAN SARIHAN

Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Gümüşhane University, Türkiye

KÜBRA ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye
Asst. Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Türkiye

CEREN AVCIL

Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Türkiye
Asst. Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen University, Türkiye

KÜRŞAT YILMAZ

Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türkiye
Dr., Bilecik Şeyh Edebali University, Türkiye

SEZGİN SEZGİN

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Türkiye
Asst. Prof. Dr., Kırklareli University, Türkiye

DOĞAN PEKER

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye
Dr., Directorate of National Education, Türkiye

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Yunus DÜGER

AKILLI ŞEHİRLERİ BEKLEYEN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜK İHLALLERİ

Fundamental Rights and Freedom Violations Awaiting Smart Cities

01-15

Ahmet GÖRGEN

TOPLUMSAL PROTESTOLAR VE KENT ALGISI: DRESDEN VE CHEMNITZ PROTESTOLARI ÖRNEĞİ

Social Protests and the Perception of the City: The Case of Dresden and Chemnitz Protests

16-29

Abdullah TURAN

ÇEVRE YÖNETİMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLMESİNDE SİYASETÇİLERİN ETİK LİDER ÖZELLİKLERİ TAŞIMASININ ÖNEMİ: KYOTO PROTOKOLÜ ÖRNEĞİ

Importance of Adoption of Ethical Leadership Traits by Politicians in Sustaining Environmental Management: Kyoto Protocol Example

30-54

Ali GÖKDÜL

KÜTAHYA'DA, CUMHURİYET DÖNEMİ KURULAN TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ

Agricultural Credit Cooperatives Established in the City of Kutahya During the Republican Era

55-68

Abdulsamet BOZKURT

AKILLI KENTLERDE DİJİTAL YÖNETİŞİM: E-BELEDİYESİLİK UYGULAMALARI

Digital Governance in Smart Cities: E-Municipality Application

69-80

**M. Enes ZORLU
Ali ÖZKAYA**

YEREL YÖNETİMLERDE SPOR HİZMETLERİ VE YATIRIMLARI: KÜTAHYA BELEDİYESİ ÖRNEĞİ (2019-2022)

Sports Services And Investments In Local Governments: The Case Of Kutahya Municipality (2019-2022)

81-91

Akıllı Şehirleri Bekleyen Temel Hak ve Özgürlük İhlalleri

Fundamental Rights and Freedom Violations Awaiting Smart Cities

Yunus DÜGER¹

ÖNE ÇIKANLAR	<ul style="list-style-type: none">Çalışmada, akıllı şehirler eleştirel yönlerden incelenmiştir.Akıllı şehirlerde temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlaller gerçekleşmektedir.Akıllı şehirler bir kentsel hayatı kolaylaştırırken bir taraftan da kısıtlamaktadırlar.
HIGHLIGHTS	<ul style="list-style-type: none">In the study, smart cities are examined critically.Violations of fundamental rights and freedoms occur in smart cities.While smart cities facilitate urban life, they also restrict it.
ÖZ	<p>Son yıllarda hızla yaygınlık gösteren teknolojik gelişmeler şehirlerin tanımını, yönetimini ve yurttaşların katılım biçimlerini değiştirmiştir. Bununla birlikte şehir sakinlerinin temel hak ve özgürlükleri ile ilgili bazı konuları da gündeme getirmiştir. Akıllı şehir uygulamaları temel hakları geliştirme potansiyeline sahip midir? Akıllı şehir anlayışı ve uygulamaları, temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması açısından bazı fırsatlar yaratsa da, temel hak ve özgürlükler açısından bazı yeni sorunları da beraberinde getirme potansiyeline sahiptir. Bu çalışmanın amacı akıllı şehir girişimlerinin bazı temel insan hak ve özgürlükleri üzerindeki olası olumsuz etkilerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak, akıllı şehir teknolojilerinin insanların temel hak ve özgürlüklerine yönelik risklerini ortaya koyan akademik literatür çalışmalarına bakılarak iki olgu arasındaki bağlantı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada akıllı şehirler ağırlıklı olarak eleştirel bir bakış açısıyla incelenmektedir. Bu alanda yapılan araştırmalardan hareketle akıllı şehirler daha çok hangi hak ve özgürlükler açısından nasıl bir tehdit oluşturuyor? Bu soruların yanıtları aranmıştır.</p> <p>Akıllı şehir teknolojileri, şehir sakinlerinin yaşamını kolaylaştıran pek çok etkiye sahip olsa da, gizlilik ve mahremiyet ihlalleri, tahmine dayalı profillemeye, dijital bölünmeyi teşvik etme, ifade ve düşünce özgürlüğü gibi pek çok açıdan bireylerin temel hak ve özgürlükleri üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak önemli olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu hakların ihlali, kişilerin diğer hak ve özgürlüklerinin de ihlal edilmesine zemin oluşturabilir. Kısacası akıllı şehir girişimleri insanların hak ve özgürlüklerini gerçekleştirme ve geliştirme fırsatı sunsa da hak ve özgürlükleri ihlal etmek ve sınırlamak için de kullanılabilir.</p>
ANAHTAR KELİMELELER	
Akıllı şehirler	
Temel haklar ve özgürlükler	
İnsan hakları	
Dijital bölünme	
ABSTRACT	<p>Technological developments, which have become widespread in recent years, have also changed the definition of cities, their management and the ways citizens participate. However, it has also brought up some issues regarding the fundamental rights and freedoms of city residents. Do smart city applications have the potential to improve fundamental rights? Although the smart city understanding and applications create some opportunities for the development and protection of fundamental rights and freedoms, it also has the potential to bring about some new problems in terms of fundamental rights and freedoms. The aim of this study is to reveal the possible negative effects of smart city initiatives on some basic human rights and freedoms. In this context, the study tried to reveal the connection between the two phenomena by using qualitative research methods and looking at academic literature studies that reveal the risks of smart city technologies to people's fundamental rights and freedoms. In this study, smart cities are examined mainly from a critical perspective. Based on the research conducted in this field, in terms of which rights and freedoms and what kind of a threat do smart cities pose? Answers to these questions were sought.</p> <p>Although smart city technologies have many effects that make life easier for city residents, they directly or indirectly cause significant negative effects on the fundamental rights and freedoms of individuals in many respects, such as privacy and confidentiality violations, predictive profiling, encouraging digital division, and freedom of expression and thought. Violation of these rights may provide grounds for violations of other types of rights and freedoms of individuals. In short, although smart city initiatives provide the opportunity to realize and develop people's rights and freedoms, they can also be used to violate and limit rights and freedoms.</p>
KEYWORDS	
Smart cities	
Fundamental rights and freedoms	
Human rights	
Digital divide	
Atf (Citation):	Düger, Y. (2023). Akıllı şehirleri bekleyen temel hak ve özgürlük ihlalleri, <i>Urban 21 Journal</i> , 1(1), 1-15

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, yunus.duger@bilecik.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3077-6793

Giriş

Dijital bilgi işlem ve teknolojilerin 1950'li yıllarda doğuşundan bu yana, teknoloji ve dijitalleşme, şehirleri iyileştirmenin ve bu kentsel zorluklara çözüm bulmanın bir yolu olarak görülmektedir. Bu nedenle şehirlerin büyümesi ve dijitalleşmesi iç içedir. Şehirlerin dijitalleşmesine yönelik eğilim, özellikle 1980'lerde ve 1990'larda kişisel bilgisayarların ortaya çıkmasından ve 1990'ların sonlarında ve 2000'lerin başlarından itibaren internetin hızla yaygınlaşmasından sonra ivme kazandı (Reuter, 2020, s. 2). 2000'li yılların başından bu yana akıllı şehir politikaları, büyük veri, biyometrik teknolojiler ve son zamanlarda yapay zekanın yardımıyla kentsel alanları daha güvenli, daha sürdürülebilir ve yenilikçi hale getirmeyi hedeflemektedir (Wernick & Artyushina, 2023, s. 2).

Günümüzde bu teknolojiler şehir yaşamının birçok alanını etkilemekte ve hem merkezi hem de yerel yönetimleri ilgilendirmektedir. Son dönemde "akıllı şehir" olarak adlandırılan şehirlerde, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT), Nesnelerin İnterneti, sensör sistemleri ve diğer teknolojik uygulamalar şehir sakinlerine ve yönetimlere birçok açıdan kolaylıklar sunmaktadır. Özellikle büyük veri (big data) ve nesnelerin interneti (IoT) teknolojileri akıllı şehir anlayışlarının temel yapı taşlarını oluşturmaktadır ve temel hak ve özgürlükler konusunda yaşanan sorunlar da bu teknolojilerle ilgilidir.

Günümüzde insan haklarına dayalı birçok uluslararası belge aynı zamanda kentteki temel insan hak ve özgürlüklerini de ilgilendirmektedir. "Şehirde İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Avrupa Şartı", "Şehir Hakkı Dünya Şartı", "Küresel Şart-Şehirde İnsan Hakları Gündemi" bunlardan en bilinenlerdendir. Ayrıca yerel düzeyde de "Montreal Haklar ve Sorumluluklar Şartı", Mexico City Şehir Hakkı Şartı" ve "İnsan Hakları Şehri Gwangju Bildirgesi" gibi belgelerde de birçok hak ve özgürlüklere; ekonomik, sosyal ve kültürel haklar; kadın hakları; çocuk hakları; sürdürülebilir kalkınma hakkı; ve sağlıklı bir çevre hakkı başta olmak üzere haklara atıfta bulunmaktadır. Bu belgeler arazi tahsisi, temel hizmetlere ve altyapıya erişim, kirlilik, kapsayıcı yönetim ve katılım, kültür, güvenlik ve yaşam kalitesi gibi konuları da ele almaktadır (Reuter, 2019, ss. 3-4). Bu belgeler, günümüzde şehirlerin, bireylerin her türlü hak ve özgürlüklerinin engellenebileceği veya korunabileceği alanlar haline geldiğini göstermektedir. Bu çalışmada ele alınan akıllı şehirlerde uygulanan bazı teknolojiler, şehir sakinlerinin hayatlarını birçok açıdan kolaylaştıran fırsat ve kolaylıklar sunsa da temel hak ve özgürlüklere yönelik yeni riskler de barındırmaktadır.

Bu çalışmada, akıllı şehirlerin kavramsal tartışmasına ve şehir sakinlerini doğrudan veya dolaylı yollardan etkileme potansiyeline sahip akıllı şehir uygulamalarının sınıflandırmasına girmeden genel olarak akıllı şehir kavramının ne olduğu ve bu anlayış doğrultusunda tasarlanan şehirlerin bazı hak ve özgürlüklere tehdit oluşturabileceği ifade edilmektedir. Çünkü akıllı şehir kavramı üzerinde dahi tam olarak bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Akıllı şehir olarak adlandırılan şehirlerin çoğu sıfırdan inşa edilmemekte ve çoğu şehir için zaman içinde çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilen, özellikle dijital teknolojilere dayalı projelerin varlığına bağlı olarak şehirlere "akıllı şehir" terimi atfedilmektedir. Akıllı şehri

karakterize etmek için kullanılan bu projeler, kentsel alanlarda temel hak ve özgürlükleri ve/veya karar alma süreçlerini hem olumlu hem de olumsuz etkileyebilecek veri ve algoritmalara dayanmaktadır (Christofi, 2023, s. 1). Akıllı şehir kavramı içerisinde de ifade edildiği gibi akıllı şehir, yerel yönetimlerin şehir hizmetlerinin işleyişini daha iyi verimli hale getirmek, bunun sürdürülebilirliğini sağlamak ve aynı zamanda yurttaşlarının yaşam kalitesini arttırmak için bilgi iletişim teknolojilerini (BİT'i) kullanmak üzere ilgili paydaşlarla etkileşimin bir sonucudur. Akıllı şehir, hızla büyüyen ve karmaşık hale gelen şehir ve şehir sakinleri için acil sorunların yeni teknolojiler kullanılarak çözülmesine ilişkin bir kavramdır (Flak ve Hofmann, 2020, s. 165). Akıllı şehirlerle ilgili literatür çalışması yapıldığında, şehir çalışmaları, dijital bilgi teknolojileri, sosyoloji ve halk sağlığı gibi çeşitli disiplinlerde, bu kavramın otuzdan fazla farklı tanımına rastlanılmaktadır. Ayrıca akıllı şehir kavramı, akıllı olarak anılan birçok kavramın da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunların; akıllı insan, akıllı çevre, akıllı yönetim, akıllı yaşam, akıllı ekonomi ve akıllı ulaşım en sık dile getirilenlerden bazılarıdır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2020, s. 37).

1. Akıllı Şehir Kavramı ve Teknolojileri

Hansen ve Skaiaa'ya (2019) göre, akıllı şehir kavramı ilk kez 1999 yılında Singapur örneğini konu alan bir araştırma makalesinde ifade edilmiştir (Hansen ve Skaiaa, 2019, s. 3). Ancak akıllı şehir kavramı yeni bir kavram olduğundan hem teoride hem de pratikte herkesin ortak görüşünü yansıtan bir tanımı bulunmamaktadır. Dünyanın her yerinde farklı değer ve bakış açılarına dayalı farklı terminolojiler ve anlamlar içermektedir (Pierce & Andersson, 2017, s. 2804). "Akıllı şehir" kavramının genel kabul görmüş bir tanımı olmasa da, akıllı şehirler, BİT, nesnelerin İnterneti, bulut bilişim ve diğer teknolojilerin hem şehirde yaşayan yurttaşların hem de yönetimlerin yararına dönüştürerek kullanıldığına dair genel bir görüş vardır (Reuter, 2020, s. 2). Örneğin akıllı ve sürdürülebilir şehirleri tanımlayan, FG-SSC (Akıllı Sürdürülebilir Şehirler Odak Grubu) tanıma göre, "Akıllı sürdürülebilir bir şehir, yaşam kalitesini, kentsel operasyon ve hizmetlerin verimliliğini ve rekabet gücünü arttırmak için bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) ve diğer araçları kullanan, aynı zamanda mevcut ve gelecek nesillerin ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel ihtiyaçlarının karşılmasını sağlayan yenilikçi bir şehirdir" (Focus Group on Smart Sustainable Cities, 2014).

Akıllı şehir kavramı, kentsel süreçleri yönetmek için geliştirilmiş bir kavramdır. Teknoloji ve kentsel süreçlerin birlikteliğini kapsayan bu sistem, yerel yönetimler, okullar, kampüsler, toplu taşıma sistemleri, hastaneler, işletmeler, ticaret, enerji üretimi, su tedarik ağları, atık sistemleri, kolluk kuvvetleri ve diğer toplumsal hizmetlerin bilgi sistemlerine bağlanmasını içermektedir (İlhami vd., 2022, s. 8379).

Günümüzde yeni teknolojiler sadece rutin sistem ve fonksiyonların otomatize edilmesi için değil, aynı zamanda bilgi yönetimi yoluyla kentin izlenmesi, anlaşılması, analiz edilmesi ve planlanması için de kullanılabilir (Depiné vd., 2017, s. 948). Akıllı şehir girişimleri, araçların park edilmesinden, trafik yoğunluğuna, hastanelerdeki yatak müsaitliğinden, enerji tüketimi, su ve hava kalitesine, iklim değişikliğinden, gürültüye kadar insan hayatına ilişkin pek çok olayı algılayıp yorumlayabilen gelişmiş BİT altyapıları aracılığıyla hayata geçirilmektedir. Bu

teknolojiler sayesinde araçları otoparklara yönlendirmek, trafik sıkışıklığını ortadan kaldırmak, ambulansları yönlendirmek, gereksiz enerji tüketiminin önüne geçmek, daha etkin atık sistemlerini hayata geçirmek ve vatandaşları çevre konusunda uyarmak mümkün olmaktadır (Oliveira & Campolargo, 2015, s. 2337).

Nesnelerin İnterneti ve şehrin birçok alanlarına yerleştirilen sensör sistemi, akıllı şehirlere önemli katkılar sağlamaktadır. Örneğin Norveç'in Kristiansand belediyesinde hava kalitesini ölçmek için şehrin birçok yerine yerleştirilen sensörler, havadaki polen ve kirlilik düzeylerini ölçerek veri toplama ve bu bilgileri internet üzerinden yurttaşlara veya kurum ve kuruluşlara veri olarak sunma olanağı sağlıyor. IoT cihazlarının akıllı şehirlerde nasıl kullanılabileceğinin bir başka örneği ise, akıllı video gözetim sistemleridir. Şehrin birçok noktasına akıllı kameraların yerleştirilip kolluk birimlerine entegre edilmesini içeren bu sistem sayesinde olağandışı ve endişe verici durumların tespitine ve müdahale edilmesine olanak sağlanıyor (Hansen & Skaraa, 2019, s. 5).

Ayrıca, örneğin kablosuz sensörlerle donatılmış otomatik sıkıştırıcılar ve akıllı konteynerler, atık toplama kapasitelerini artırabilir ve daha iyi hizmet yönetimi için ilgili aktörlere bilgi sağlayabilir. Benzer şekilde, akıllı su sayaçları kent sakinlerine su kullanımları hakkında doğrudan ve gerçek zamanlı geri bildirim sağlarken, akıllı su yönetim sistemleri de kuraklıkla mücadele etmek ve çevrenin korunmasının geliştirilmesi için kullanılmaktadır. Akıllı enerji yönetimi, yenilenebilir enerji sistemlerinin benimsenmesini teşvik etmenin yanı sıra, enerji kullanımını izlemek, kullanıcı talebini tahmin etmek ve kullanıcıları enerji tasarrufu uygulamalarını benimsemeye dolaylı olarak etkilemek için geri bildirim sağlamak için sensörlerden toplanan verileri kullanabilir. Kamu hizmeti sunan şirketler, akıllı şebeke teknolojilerini kullanarak değişen tüketici talebine hızlı bir şekilde yanıt verebilir, şebekedeki yenilenebilir kaynakların yönetimini iyileştirebilir ve kesintiler sırasında hizmeti yeniden sağlamak için acil müdahaleyi kolaylaştırabilir (Law & Lynch, 2019, s. 47).

2. Akıllı Şehirlerde Temel Hak ve Özgürlükler Açısından Karşılaşılabilecek Sorunlar

Akıllı şehir girişimlerinin genel yapısına bakıldığında, teknolojik gelişmelerin şehrin hem sosyal hem de iş yaşamına uyarlanması ve entegrasyonuna dayalı büyük miktarda veri ürettikleri görülmektedir. Birçok akıllı şehirde Nesnelerin İnterneti (IoT) tabanlı cihazlar her an bilgi ve veri toplayabilir. Bu bilgi ve veriler, işleyişin daha verimli hale getirilmesi için karar verici algoritmalara aktarılabilir. Akıllı cep telefonlarıyla entegre çalışan bu sistemler, bireylerin hareketlerini takip etmek, sık kullanılan hareket rotalarını belirlemek, popüler ilgi alanlarını tespit etmek veya şehir içi ulaşım zorluklarını tespit etmek gibi birçok amaç için kullanılabilir. Üstelik bu teknolojik sistemler devlet kurumlarının görevlerini otomatikleştirebilen veya karar vermede kullanılacak yapay zekâ tabanlı çözümler üretmektedir. Bu veriler yurttaşlar, özel sektör, kamu sektörü ve bu üçünün bileşimi tarafından üretilebilir ve saklanabilirler. Buradaki asıl soru şu: Bu veriler insanı merkeze alan bir bakış açısıyla, insan değerlerine ve bireyin haklarına saygılı bir şekilde nasıl yönetilebilir? (Mcbride vd., 2022, s. 7). Başka bir deyişle akıllı şehirler, şehir sakinlerinin tüm farklılıklarını bir kenara bırakarak temel hak ve özgürlüklerini koruyacak şekilde yönetilebilir mi?

Akıllı şehirlerde kullanılan Nesnelerin İnterneti (IoT) ve büyük veri gibi teknolojiler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde belirtilen ve temel haklar arasında sayılan mahremiyet güvenlik ve ifade özgürlüğü gibi haklara tehdit oluşturmaktadır (Hansen & Skaiaa, 2019, s. 1). Nitekim Şehir Hakkı Dünya Şartı belgesinde de ifade edildiği gibi, *“günümüz kentleri, sakinlerine eşit koşullar ve fırsatlar sunmaktan uzaktır. Kentsel nüfusun çoğunluğu, ekonomik, sosyal, kültürel, etnik, cinsiyet veya yaş özellikleri nedeniyle en temel ihtiyaç ve haklarından yoksun veya sınırlıdır”. Ancak “şehirler, eşitlik, hakkaniyet ve adalet koşulları altında, tüm insanların onurunu ve kolektif refahını güvence altına alan, tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirildiği bir ortam oluşturmalıdır. (...) herkesin şehirde siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve ekolojik gerçekleşme için gerekli koşulları bulma hakkı vardır”*. Bu belgenin temelinde, tüm yurttaşlara insan onuru anlayışı ışığında hiç kimseye ayrımcılık yapmadan demokrasi ve sosyal adalet ilkelerinin gözetilmesi ve herkesin sürdürülebilir çevre koşulları çerçevesinde kentsel alanın mülkiyetine katılma hakkına sahip olduğu anlayış bulunmaktadır. Bu bağlamda *“herkes, yerel kamu idarelerinin ve halk idarelerinin şeffaflığını, etkinliğini ve özerkliğini güçlendirmek amacıyla, kamu politikalarının ve belediye bütçelerinin hazırlanması, tanımlanması, uygulanması ve mali dağıtımını ve yönetimine doğrudan ve temsili biçimlerde katılma hakkına sahiptir”* (World Charter for the Right to the City, 2001, s. 1).

Ancak günümüzde dijital teknolojilerin gelişmesi ve şehirlerde insan yaşamını doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren birçok alanda uygulanmaya başlanmasıyla birlikte şehirde temel hak ve özgürlüklere hakkına ilişkin en önemli sorulardan biri de, *“akıllı şehirlerin, eşitlik ve adalet temelinde yurttaşların temel insan hak ve özgürlüklerini ne kadar koruyabilmektedir? Pek çok şehir yönetiminin mevcut işleyişinde yurttaşların –özellikle de hassas grupların– kendilerini doğrudan ilgilendiren konular da dahil olmak üzere kentsel gelişim ve kentsel planlama üzerinde çok sınırlı etkisi vardır. Akıllı şehir girişimleri bu fırsatları yaratabilir mi?*

Günümüzün hızla gelişen teknolojisinin, özellikle de BİT ve mobil teknolojinin yaygın kullanımının, günümüz kentlerinde ötekileştirilmiş –kırılgan– nüfusların karşılaştığı bazı sorunları azaltabileceği ileri sürülmektedir. Özellikle engelli bireyler açısından bakıldığında BİT'in yaşam kalitesine büyük katkılar sağladığı görülmektedir. Teknolojik gelişmeler, engellilere yönelik video işaret dili tercümesi, altyazı ekleme, ekran okuyucular, tele sağlık ve erişilebilir acil tıbbi hizmetler dahil olmak üzere engelli kişilere birçok fayda sağlamaktadır. Yapay zekâ ve sensörlere dayalı teknoloji engelli kişilerin önündeki engelleri kaldırma potansiyeline sahiptir. Bu teknolojik girişimler, engelli bireylerin toplumdan soyutlanmayarak yaşamsal sürece katılarak kendi kaderlerini belirlemelerini, daha kaliteli ve hızlı sağlık olanaklarından faydalanmalarını ve siyasal alana katılmalarını sağlayan araçlar olarak değerlendirilmektedir (Reuter, 2019, s. 7). Bir şehirde teknolojiye dayalı çözümler, her ne kadar bir şehrin ekonomik, sosyal, insani ve çevresel sürdürülebilirliğini iyileştirmeyi amaçlasa da, BİT sistemleri ya da diğer teknolojik araçlarla donatılmış şehirlerin, mutlak anlamda insanların yaşamak istediği daha iyi şehirler olduğu söylenemez. Şehirler aynı zamanda insanların tüm potansiyellerini ve yaratıcılıklarını kullanarak hayattan keyif alabilecekleri ve mutlu olabilecekleri yerler olmalıdır (Depiné vd., 2017, s. 948).

Akıllı şehir girişimlerinin en temel yapısının teknolojik gelişmeler ve bu teknolojilerin şehrin birçok fonksiyonuna uygulanabilirliği olduğu bilinmektedir. Üstelik teknolojik gelişmeler ve uygulamalar sosyal yaşamdan ve kentsel hizmetlerden dışlanan kişi ve toplulukların entegrasyonunu teşvik etmenin bir yolu olarak görülse de, akıllı şehirler ve bilgi teknolojileri (BİT) insan hakları, temel hak ve özgürlüklere erişebilirlik ve katılım açısından fırsatların yanı sıra zorluklar da oluşturmaktadır. Bu nedenle, engelliler ve yaşlılar gibi bazı bireylerin temel insan hak ve özgürlüklerini iyileştirecek şekilde kentsel gelişimin temelden dönüştürülmesi gerekmektedir (Reuter, 2019, s. 1).

Akıllı şehir birçok açıdan değişimleri beraberinde getirdiği için bu şehir konseptine uygun şehir yönetimini gerektirmektedir. Ancak piyasa ekonomisi ve siyasetin dengelenmesi veya yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkması ve bunlara karşı stratejiler geliştirilmesi gibi konular hem yerel düzeyde hem de daha ötesinde siyasi kaygıları gündeme getirmektedir. Bu bağlamda tartışılan konulardan biri akıllı şehirde yönetimin demokratik olup olmayacağı veya olması gerektiğidir. Nitekim bütüncül yaklaşımlar kentin bütünlük bir yapı olduğunu ve bu nedenle parçalara ayıramayacağını vurgulamaktadır (Toriz, 2019, s. 21).

Reuter'in (2020) belirttiği gibi akıllı şehir uygulamaları şehirlerde hizmet üretimini, katılımı ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik bazı vaatlerde bulunmaktadır. Reuters'e göre akıllı şehirler, hem kentsel hizmetlerin sunumunda hem de şehirlerin temel sorunlarının çözümünde bazı kategorilerde özetlenebilir (Reuter, 2020, ss. 2-3). Ancak Reuter'in de işaret ettiği gibi akıllı şehirlere atfedilen tüm bu kategoriler (Tablo 1), şehir sakinlerinin bazı temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesine neden olabilir.

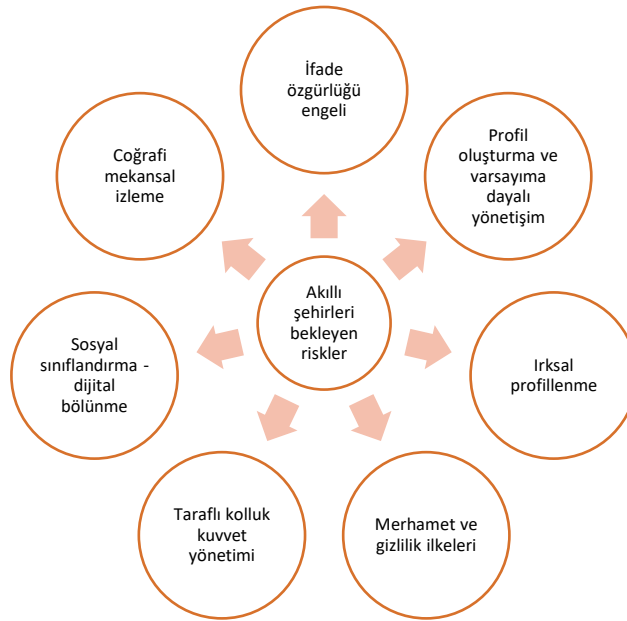
Tablo 1: Akıllı şehirlere atfedilen bazı kategoriler ve olası sorunlar

<i>Yukarıdan aşağıya uygulama ve teknokratik yönetim</i>	<i>Akıllı şehir girişimleri, toplumun kökenindeki siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlara odaklanmak yerine, sosyolojik gerçeklerden yoksun ve herkese uyan tek çözümü destekleyen, genelleştirilebilir teknik çözümlerin yaratılmasına vurgu yapar.</i>
<i>Şirketleşme ve özelleştirme</i>	<i>Akıllı şehirlerin yönetsel yapısı ağırlıklı olarak yukarıdan aşağıya uygulanır ve yurttaşların katkısı yerine bazı teknolojik kurumsal ve idare işbirliği tarafından yönetilir; bu da yurttaş merkezli müzakereci demokrasi yerine teknokratik yönetime yol açar.</i>
<i>Ayrımları ve eşitsizlikleri güçlendirmek/dijital bölünme</i>	<i>Akıllı şehirler, daha adil, eşit ve kapsayıcı toplumlar üretmek yerine, siyasi ya da ekonomik güç odaklarına hitap ederek, kazanılmış çıkarlara öncelik vererek ve mevcut sosyoekonomik bölünmeleri derinleştirerek dijital bölünmeleri, eşitsizliği ve güç asimetrilerini güçlendirir.</i>
<i>Gözetim ve mahremiyet ihlalleri</i>	<i>Akıllı şehirler yurttaşlar tarafından toplanan verilere veya yurttaşlar tarafından kullanılan hizmetlere dayanır. Böylece gözetimi destekler, yeni sosyal düzenleme biçimleri getirir, mahremiyet ihlallerine yol açar, tahmine dayalı profil oluşturmayı mümkün kılar, sosyal kategorizasyonu teşvik eder ve yurttaşların davranışlarını etkileme potansiyeline sahiptir.</i>
<i>Güvenlik kaygıları</i>	<i>Akıllı şehir teknolojileri, istikrarı, güvenilir, dayanıklı ve güvenli bir ortam oluşturmak yerine, kritik altyapıyı ve veri güvenliğini etkileyen, bilgisayar korsanlığına ve siber saldırılara karşı potansiyel olarak savunmasız kentsel sistemler üretir.</i>

Kaynak: Reuter, (2020, ss. 2-3).

Reuters'in de belirttiği gibi şehir hayatını kolaylaştıracak teknolojik çözümler, herkesin aynı akıllı şehir anlayışını istediği varsayımıyla geliştirilmekte ve tamamen piyasanın ve şehir yönetiminin taleplerine göre şekillenmektedir. Kentlere entegre edilmeye çalışılan teknolojik yenilikler, sosyo-ekonomik-politik sorunlara fazla önem verilmeden, sunulan hizmeti etkin kılmaya ve sorunu çözmeye yönelik tasarlandığından başlı başına bir amaç haline gelmektedir. Bunun bir örneği e-oylamadır. E-oylamayı destekleyenler, oy sayma hızı ve daha hızlı sonuçlar, azaltılmış maliyetler ve seçmen katılımını potansiyel olarak artırabilecek uzaktan erişilebilirlik gibi elektronik oylamanın faydalarına vurgu yaparlar. Seçim sürecindeki adaletsizlikler ve sahtekarlıklar, yazılım hataları ve güvenlik ihlalleri arka planda kalabilmektedir. Kısacası teknolojiye odaklanmak şehirlerin karmaşıklığını ve sosyalliğini değerlendirmenin başarılı bir yolu değildir. Özellikle demografik yapı ve hareketlilikteki değişiklikler –kentleşme ve kırdan kente göç– ile bunun sonucunda ortaya çıkan kaynak kıtlığı, iklim değişikliği ve afet risk yönetimi ve dayanıklı şehirler üretme ihtiyacı gibi kentsel sorunlar, günlük yaşamı kolaylaştıran geçici teknolojik girişimlerle değil, sosyal, kültürel ve ekonomik temelli, özellikle de insan odaklı yapısal çözümler gerektirir (Reuter, 2020, s. 3).

Şekil 1: Hak ve özgürlükler açısından akıllı şehirleri bekleyen riskler

Kaynak: Reuter (2020, s. 7).

Şekil-1'de genel hatlarıyla gösterildiği gibi akıllı şehirlerin yaygınlaşmasıyla birlikte kişilerin bazı hak ve özgürlükleri açısından ortaya çıkabilecek riskler bulunmaktadır. Kişilerin daha önce karşılaşmadıkları hak ve özgürlük ihlalleri, akıllı şehir projeleri sayesinde ortaya çıkma potansiyelini doğurmaktadır. Örneğin yukarıda ifade edilen ırksal profil oluşturma, kolluk kuvvetleri tarafından yapılan ayrımcı bir uygulamadır ve ırksal profillemede; kolluk kuvvetleri, kişilerin etnik kökenine, dinine, rengine ya da mensup olduğu yurttaşlığa dayalı olarak, kişileri bir suçta şüpheli olarak hedef almakta ya da varsaymaktadır (Meadow, 2023). Şehirlerde, özellikle dijital bilgi teknolojilerinin bir sonucu olarak, tahmine dayalı polislik, insanların ırk temelinde hedef alınmasını güçlendirir, ırksal olarak önyargılı algoritmalar yaratır ve ırksal,

dinsel ve etnik azınlıkların birçok yönden bastırılmasını teşvik eder. Dolayısıyla kolluk kuvvetlerinin bireylere tarafsız ve eşit muamele anlayışı, bu algoritmaların yardımıyla kolaylıkla baltalanabilmektedir (Reuter, 2020, s. 7).

Ayrıca Şekil-1'de sıralanan bazı hak ve özgürlüklerin ihlali, diğer hak ve özgürlüklerin ihlaline de temel oluşturabilir. Şehirlerdeki izleme teknolojileri yoluyla elde edilen bilgi ve görüntüler, yurttaşların veya yöneticilerin ifade özgürlüğüne ve siyasi alanda bazı siyasi hakların kullanılmasına zarar verebilmektedir. Örneğin kişilerin izlenme ve kaydedilme korkusu, bu kişilerin fikir ve düşüncelerini özgürce ifade etmelerine engel olabilir. Aynı şekilde kentsel alanlarda merkezi yönetimler tarafından kurulan izleme ve görüntüleme sistemleri tarafından yerel yöneticilerin izlenmesi ve görüntülerinin ifşa edilmesi de bu kişilerin siyasi haklarıyla ilgili bazı engellere yol açabilir. Kısacası akıllı şehir teknolojileri çok daha fazla soruna yol açma potansiyeline sahiptir.

2.1. Akıllı şehirlerde demokratik katılım sorunu

Akıllı şehirler yurttaşların etkili demokratik katılımı açısından bazı ikilemler ortaya çıkarmaktadır: Akıllı şehirler yurttaşların yönetim süreçlerine e-oylama, çevrimiçi hizmetler ve geri bildirim, anketler vb. katılmaları için yeni yollar yaratmasına karşın, aynı zamanda yüz yüze katılım gibi etkili bir yurttaş katılımı anlayışını da engellemektedir (Reuter, 2020, s. 4). Birçok yazara göre akıllı şehir teknolojileri herkesin aktif demokratik katılımını sağlamamaktadır. Üstelik yurttaşları piyasa ekonomisinin ilkelerine göre yönetmeye sevk etmektedir. Örneğin Kitchin vd. (2019)'e göre, akıllı şehir uygulamalarında yönetim; teknokrasi, paternalizm ve piyasa ekonomisi ilkelerinin hakim olduğu ve yurttaşların yönetim süreçlerinde aktif katılımcılardan ziyade tüketici olarak görüldüğü bir yönetim anlayışını içermektedir. Başka bir deyişle, Kitchin, akıllı şehir konseptini esas alarak geliştirilen yönetim mekanizmalarının, yurttaşların şehrin vizyonuna ve gelişimine aktif ve nitelikli katılımıyla değil, yurttaş adına hizmet sunan ve onlar için neyin iyi ya da kötü olduğuna karar veren –sivil paternalizm– bir yönetim anlayışıyla işlediğini ifade eder (ss. 9-10).

Akıllı şehirlerde yönetimin, yurttaşların kendilerini ilgilendiren konularda fikir ve düşüncelerini özerk bir şekilde dile getirdikleri ve karar alma süreçlerine aktif olarak dahil oldukları bir yönetim anlayışından ziyade, yurttaşların daha çok bürokrasi ve piyasa aktörleri tarafından yönlendirildiği bir yönetim anlayışına doğru evrilmesi hak ve özgürlüklere yönelik yeni tehditler oluşturmaktadır. Ayrıca dijital teknolojiler aracılığıyla bazı haklardan kolaylıkla yararlanma olanağının sağlanması, dijital teknolojik gelişmelere aşina olmayan kişilerin bu fırsatlardan hızlı bir şekilde yararlanmasını engelleyebilir ve kişilerde dışlanmışlık hissi yaratabilir. Dolayısıyla akıllı şehirlerin, çoğunlukla dijital teknolojik gelişmelere ayak uyduran ve bu teknolojik araç-gereçlere sahip olabilmeyi ya da erişebilmeyi önceleyen bir anlayışla tasarlanması, dijital bölünmeleri ve aynı zamanda sosyoekonomik bölünmeleri derinleştirecektir.

2.2. Dijital bölünme/dijital uçurum

Dijital bölünme veya dijital uçurum, internet bağlantısı, diğer teknolojik araçlar ve dijital okuryazarlık verileri de dahil olmak üzere BİT'lere erişimi olan ve bu teknolojileri kullanma becerisine sahip olanlar ile bu tür fırsatlara sahip olmayanlar arasındaki uçurumdur (UN-Habitat, 2021, s. 15). Akıllı şehirler, BİT ve diğer teknolojilerin kullanımı yoluyla şehirdeki insanların birçok açıdan yaşamsal olanaklarını iyileştirmeyi amaçlasa da, aynı zamanda “dijital bölünme” -ya da dijital uçurum- olarak adlandırılan olguyu teşvik eden eşitsizlikleri de artırmaları muhtemeldir (Hansen & Skaiaa, 2019, s. 10). Çünkü şehir hayatındaki sosyal statü, eğitim ve çalışma olanakları teknolojiye erişimin belirlenmesinde önemli faktörlerdir. Akıllı şehirlerin amaçlarında biri olan yurttaşların refahı ve insani olanaklardan yeterince yararlanabilmeleri için şehir sakinlerinin yüksek hızlı internet bağlantısı ve ileri teknolojik araç ve ekipmanlara erişim anlamına gelen akıllı şehir yaşamına uyum sağlaması gerekmektedir. Aksi takdirde teknolojik gelişmelerin okuryazar olmayanlara, yoksullara, engellilere ve genel olarak şehrin karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmayan dışlanmış/ötekileştirilmiş kişi ve gruplara çok fazla fayda sağlaması beklenemez. Bu açıdan bakıldığında yurttaşlar akıllı şehir uygulamalarından ancak maddi imkanlarının elverdiği ölçüde faydalanabilmektedir (Reuter, 2020, s. 6).

Akıllı şehirlerde, idare-özel sektör iş birliğine dayalı olarak büyük teknolojik yatırımların gerçekleştiği görülse de, tüm yurttaşların özellikle de şehrin merkezi bölgelerinin dışındakilerinin dahil edilmesine öncelik veren teknoloji ve hizmetlerin sunulmasına daha az önem verilmektedir (Reuter, 2020, s. 7). Bu bakımdan akıllı şehir, başta geri kalmış şehirler olmak üzere pek çok alandaki sorunları çözmek yerine, serbest piyasayı, teknoloji merkezli ve uzman odaklı kentsel planlama ve yönetim tarzlarını ön plana çıkararak, şehirleri kıt kaynaklar için yeni yollarla rekabet etmeye zorlayıp şehir içerisinde ciddi sosyal ve mekânsal eşitsizlikler yaratmaktadır. Bu yüzden Shelton ve Lodato'ya göre, her ne kadar kamu yararı ilkesi ön plana çıkarılsa da, akıllı şehir girişimlerini neoliberal şehirciliğin önceki versiyonlarından ayırmak büyük ölçüde zordur (Shelton & Lodato, 2019, s. 35).

Şehirlerdeki “bilgi iletişim teknolojilerinin artması, dijital uçuruma yol açabilecek eşitsizlikleri artırma potansiyeline sahiptir” ve yurttaşların dijital eşitsizliği demografik özelliklere, etik geçmişe, ulusa, gelire ve eğitime bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bu farklılıklar bazı vatandaşların teknolojiye kolaylıkla uyum sağlayabilmesinin, bazılarının ise kendini dışlanmış hissetmesinin ve uyum sağlamakta zorluk çekmesinin nedeni olarak ortaya çıkar. Örneğin Avustralya'daki göçmenler yeni teknolojiyi öğrenme motivasyonuna sahip olduklarını ancak yüksek maliyetler, dil engeli ve gerekli dijital becerilerin eksikliği nedeniyle bunu yapamadıklarını belirtmişlerdir (Hansen & Skaiaa, 2019, s. 10). Dijk'e göre, dijital uçurum aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye gibi diğer faktörlere de bağlıdır. Örneğin yeni bir teknolojiyi benimsemek için kişinin öncelikle onu kullanmaya motive olması gerekir. Motivasyon gerçekleştikten sonra kişinin teknolojiyi kullanmasını sağlayacak bir bilgisayara, internete veya dijital alana erişiminin olması gerekir. Tüm bu teknolojik araç ve ekipmanları kullanmaya devam edebilmek için finansal kaynaklara da ihtiyaç vardır. Ancak, ilgili ortamı

kullanmak için öncelikle çeşitli becerilerin geliştirilmesi gerektiğinden, fiziksel ve materyal erişime sahip olmak otomatik olarak teknolojinin tahsis edilmesine yol açmaz (Dijk, 2012, s. 61).

Sonuç olarak akıllı şehirlerdeki yurttaşların önemli bir kısmı dijital teknolojilerden dışlanıyor ve bu da dijital uçuruma yol açıyor. Bu durum aynı zamanda bireylerin bazı temel hak ve özgürlüklerinin gerçekleşmesi ve gelişmesiyle de doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilidir. Dijital uçurum, ifade özgürlüğünden eğitim ve sağlık hakkına, siyasi hakların kullanımına kadar birçok hak ve özgürlüğün kullanımını olumsuz etkileme ve insanlar arasındaki eşitsizliği derinleştirme potansiyeli taşıyor. Bu nedenle akıllı şehir girişimlerinde öncelikle dijital uçurumun ortadan kaldırılmasına ilişkin sosyal ve ekonomik faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir.

2.3. Düşünce ve ifade özgürlüğü sorunu

Düşünce özgürlüğü “bir kişi yaygın olandan çok farklı, dolayısıyla kimilerini rahatsız eden bir bilgi ya da düşünce getirdiği takdirde, onun diğer haklarına dokunulmaması talebidir” (Kuçuradi, 2006, s. 38). İnsan hakları açısından düşünüldüğünde, “düşünce özgürlüğü” hakkının getirdiği talep: “Herkes, egemen olan fikirlere ne kadar aykırı olursa olsun, yeni fikirler getirme hakkına sahiptir.” Fakat bu hak yasal güvence altına alındığında, “düşünce özgürlüğü” hakkından bahsedilebilir. Bu da mevcut ya da geçerli olan düşüncelere ne kadar aykırı olursa olsun ve içeriği ne olursa olsun, yeni bir fikir veya bilgi getirdiği için, kişinin başka haklarına zarar verilmeyeceğini, saygılı davranılacağına güvencesini dile getirmesidir (Kuçuradi, 2007, ss. 110-111).

Akıllı şehir teknolojileri nedeniyle hem ses hem de görüntülü izleme ve kayıt sistemlerinin artması, yurttaşların kendilerini kamusal alanda ifade etme konusunda daha az istekli olmalarına neden olabileceği gibi düşünce ve ifade özgürlüğü açısından da tehdit oluşturabilecektir (Flak & Hofmann, 2020, s. 171). Söylem ve görsellerin dijital ve sosyal medya aracılığıyla hızlı ve kolay bir şekilde ifşa edilebilmesi nedeniyle bireyler, siyasi konularını kaybetme endişesi veya gelecekte belirli bir siyasi makama sahip olma beklentisi nedeniyle kendilerine özgü düşünce ve fikirlerini ifade etmekten kaçınabilmektedir.

Ayrıca düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının dijital uçurum ile de bağlantısı söz konusudur. Yönetimler tarafından sağlanan dijital platformları kullanmak için gerekli dijital becerilere sahip olmayan savunmasız demografik gruplardan biri olan yaşlılar gibi bazı kişiler çevrimiçi etkinliklere katılamayabileceğinden, bu durum vatandaşların ifade özgürlüğünü sınırlama potansiyeline sahiptir (Hansen & Skaa, 2019, s. 18).

2.4. Gizlilik ve mahremiyet ihlali

Akıllı şehirlerdeki bazı teknolojik uygulamalar, coğrafi konum takibini etkinleştirerek gizlilik ve mahremiyet ilkelerini zayıflatabilir. Şehirde yüz ve yürüyüş tanıma ve takip yazılımlarının yaygınlığı, bireysel yürüyüş yapanları takip edebilecek dijital kamera sistemleriyle donatılması, konum takibi yoluyla belirli tahmine dayalı gizlilik ve mahremiyet ihlallerine yol açabilir. Örneğin bir kişinin düzenli olarak özellikle toplumun çoğunluğunun karşıt görüşlere sahip olabileceği gey bar gibi mekanlara gittiğini ortaya koyan verilerin takip edilmesi ve

kaydedilmesi, kişinin gey olma ihtimalinin yüksek olduğu çıkarıma yol açabilir ve bu –özellikle ailesi ve meslektaşlarının görebileceği şekilde bildirimler veya sosyal medya yoluyla– paylaşılırsa kişisel zarara neden olabilir. Örneğin, bir kişi işini kaybedebilir, terfisi reddedilebilir veya yeni bir iş bulma fırsatlarından mahrum bırakılabilir. Kısacası çalışma hakkı gibi hakları tehlikeye girebilir. Hatta kişiye karşı aşağılayıcı davranışlar bile söz konusu olabilir. Benzer şekilde, başkalarıyla paylaşılan mensubiyet ve kolektif eylem, siyasi, sosyal ve/veya dini mensubiyet sonucunu çıkarmak için kullanılabilir ve potansiyel olarak belirli gruplara üyeliği ortaya çıkarabilir. Bu tür çıkarımlar daha sonra bireye yapışabilir ve ondan önce gelen hatalı karakterizasyonlara neden olabilir. Bu durum, bireylerin aynı zamanda gelecekte ne yapabileceklerine dair tahminlerle belirlendiği bir tür 'veri determinizminin' ortaya çıktığı yönündeki endişeleri artırıyor (Kitchin vd., 2018, ss. 9-10).

Dünyanın bazı ülkelerinde akıllı şehir uygulamaları kapsamında hayata geçirilen dijital teknolojiler vatandaşların mahremiyetini azalttığı gibi diğer haklarına da zarar vermektedir. Örneğin akıllı şehir girişimlerinde ileri düzeyde olan Çin'de şehir sakinlerinin davranışlarının "iyi" ve "güvenilir" olarak puanlandığı sistem bu bağlamda değerlendirilebilir. Vatandaşların kırmızı ışıkta geçmesi durumunda olumsuz puanlar veriliyor ve bunun sonucunda düşük puan alan kişilerin seyahat haklarının veya bazı eğitim haklarının kısıtlanması gibi sonuçlarla karşılaşabiliyor. Yönetim vatandaşlara puan vermek için insanların her hareketini izlediğinden bu durum vatandaşların mahremiyetini olumsuz etkileyebilir (Hansen & Skaiaa, 2019, s. 43). Çin'de kısmen uygulanan "sosyal kredi sistemi", Çinli yurttaşların, yüz tanıma ve yapay zekâ teknolojileriyle puanlamasını içermektedir. Kırmızı ışıkta geçmek ve toplu alanlarda yüksek sesle müzik dinlemek gibi davranışlar puan kaybına neden olmakta ve bunun sonucunda yurttaşlar ulaşım araçlarından yararlanma hakları geçici olarak kaybedebilmektedir. Örneğin Çin'in Rongcheng şehrinde, şehirde yaşayanlara başlangıçta bin puan verilmekte ve yüz tanıma sistemleri sayesinde ışık ihlali yapanlar tespit edilerek puan kesintisi yapılmaktadır. Kişilerin hayır kurumlara bağış yapması durumunda ise puan ilavesi yapılmaktadır (Honk, 2019).

Tablo 2: Bazı akıllı şehir teknolojilerinin temel hak ve özgürlüklere yönelik riskleri

Akıllı Şehir Teknolojileri	Kapsam	Temel Hak ve Özgürlüklere Yönelik Riskler
Yüz tanıma sistemi	Kentsel alanlara yerleştirilen akıllı kameralar aracılığıyla kişilerin yüz profillerini kullanarak kimlik tanıma ve doğrulama.	-Yüz tanıma teknolojilerinin akıllı şehirlerde yaygın olarak kullanılması, bu teknolojilerin önyargılı bir şekilde ırkçı bir yaklaşımla bireyleri tespit etme ve hatalı gözetimlere, insanlık dışı muamelelere ve tutuklamalara yol açabilir (Qarri & Gill, 2022, s. 4). Tahmine dayalı profil oluşturmayı teşvik edebilir. Özellikle siyahilere, Latin kökenlilere veya mültecilere yönelik onur kırıcı davranışlar yaygınlaşabilir. -Kolluk kuvvetlerinin azınlıkları ve marjinalleştirilmiş grupları ırksal gözetim yoluyla hedef alması durumunda, ayrımcılık yapmama hakkını ihlal edebilir (Wernick & Artyushina, 2023, s. 4). -Masumiyet karinesi ihlallerini ortaya çıkarabilir.
Elektroensefalografi (EEG) tabanlı Beyin-bilgisayar arayüzleri	EEG, beyin görüntüleme teknolojileri, uyarana karşı tepki verme sırasında beyinde gerçekleşen elektriksel, kimyasal	Duygu tanıma cihazlarının akıllı şehirlerde uygulanması, kişinin insan onuru ve özerklik haklarını zayıflatır (Wernick & Artyushina, 2023, s. 4).

Akıllı Şehirleri Bekleyen Temel Hak ve Özgürlük İhlalleri

ve duygu tanıma sistemleri	veya kan akışı değişikliklerini gözlemlemeyi sağlamakta, kısacası beyindeki duyguların ortaya çıkarılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Kul vd., 2019, ss. 1-4).	
Akıllı kamera ve gözetim, plaka okuma sistemleri	Kişilerin ve araçların hareketli görüntülerini yakalayıp, kişilerin ve plakaların izlemesine olanak tanır.	<ul style="list-style-type: none">-Kişilerin seyahat, örgütlenme, gösteri ve yürüyüş haklarını, protesto özgürlüğünü, düşünce ve ifade özgürlüğünü engelleyebilir.-Muhafif siyasi parti ve yerel yöneticilerinin takip edilerek gittikleri yerlerin kamuoyuna ifşa edilmesi, dolayısıyla bu kişilerin siyasi hak ve özgürlüklerinin baskı altına alınması mümkündür.-Gizlilik ve mahremiyet ihlalleri riski doğabilir.
Şehir bisikletleri gibi GPS izleme sistemleri	Bu teknoloji, yurttaşların şehirde istedikleri zaman GPS takipli bir e-bisiklet kiralamalarına olanak tanımaktadır (Flak & Hofmann, 2020, s. 170).	Kişilerin ne zaman ve nerede oldukları kolayca görülebileceği için gizlilik ve mahremiyet ihlallerine yol açabilir.
E-vatandaş katılımı uygulamaları	Anlık mesajlar kullanarak vatandaşların, şehri ilgilendiren stratejik kararlara ilişkin görüşleri toplamak. Bu uygulama, vatandaşların şehirdeki bir sorunla ilgili düşüncelerini paylaşmalarına, sorular sormalarına ve bilgi ya da görseller paylaşmalarına olanak tanımaktadır (Flak & Hofmann, 2020, s. 170).	<ul style="list-style-type: none">-Özellikle iktidar karşıtlarının düşünce ve ifade özgürlüğünün engellenmesi.-Siyasi ve ekonomik kaygılar nedeniyle kişilerin düşüncelerini kolayca ifade edememesi.-Yönetime karşı farklı görüş ve düşünceleri dile getiren kişilerin (çalışma ve eğitim gibi) diğer hak ve özgürlüklerinin engellenme riski.-Kişilerin mahremiyetini ihlal eden bilgi ve görsellerin paylaşılması.-Savunmasız/dezavantajlı kişi ve grupların katılamaması.
Algoritmik sistemler ve algoritmik yönetim	<ul style="list-style-type: none">-Büyük miktarlarda verinin toplanmasına, depolanmasına ve tahmine dayalı algoritmaların kullanımına dayalı bir yönetim şeklidir; yani yetkililerin bireysel davranışları yönetmesi ve kaynakları tahsis etmesi için bir yoldur. Veriye dayalı karar almaya yönelik bir yönetim sisteminin önemli bir parçasıdır (Brauneis & Goodman, 2018, s. 114).-Şehirler ve yerel yönetimler sağlık, kamu güvenliği, ceza adaleti, eğitim, ulaşım ve enerji gibi kamu hizmetlerinin ve altyapının işleyişini rasyonelleştirmek ve otomatikleştirmek için bu verilerden ve analizden yararlanmaktadır (Brauneis & Goodman, 2018, s. 111).	<ul style="list-style-type: none">-Yerel yönetimlerin sosyal yardım ve eğitim yardımı sağlama ya da sosyal yardım sahtekarlığını önlemek amacıyla kullanacağı yapay zekâ ve algoritmik sistemler, gerçek hak sahiplerine ulaşamama, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim haklarından yararlanma riskini doğurabilmektedir (Wernick & Artyushina, 2023, s. 4)-Tahmine dayalı kolluk kuvvet uygulamaları ve masumiyet karinesi ihlalleri riski.

Kaynak: Yazarın ilgili literatür çalışmalarından yararlanarak ve yazarın öngörülerıyla oluşturulmuştur.

Sonuç

Akıllı şehirler teknolojik uygulamalarla şehir sakinlerinin hayatını birçok açıdan kolaylaştıracak fırsatlar sunsa da şehirlerin en önemli boyutu olan insan boyutu hala oldukça yetersizdir. İnsan odaklı yaklaşımın göz ardı edildiği, yalnızca teknolojik kavram ve yöntemlerle tasarlanıp işletilen akıllı şehirlerde, temel hak ve özgürlükler açısından insanlarını bekleyen büyük tehditler var. Akıllı şehir teknolojileri, insanların düşüncelerini özgürce ifade edememesinden,

ırksal profilleme ve buna dayalı haksız tutuklamalara, toplanma ve gösteri yapma haklarını özgürce kullanamamalarından, dijital bölünmeyi teşvik etmeye kadar bir takım hak ve özgürlüklerin engellenmesine ya da sınırlandırılmasına kadar birçok etkiye sahiptir. Özellikle akıllı şehirlerin dijital uçurum üzerindeki derinleşen etkisi, şehirdeki tüm vatandaşların insani gelişmelerini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren bazı kamu hizmetlerine erişme kabiliyetini ve kabiliyetini riske atabilmektedir. Ayrıca akıllı şehirlerin rekabetçi serbest piyasa ekonomisi ilkelerine göre tasarlanması ve hizmet süreçlerinin bu bağlamda yürütülmesi, şehir sakinlerinin insan hakları açısından risk oluşturmaktadır.

Günümüzde temel insan hak ve özgürlüklerinin ön planda tutulduğu, insan odaklı akıllı şehirlere ihtiyaç duyulmaktadır. Başka bir deyişle, akıllı şehirlerde teknolojik uygulamaların temel insan hakları ve özgürlükleri göz önünde bulundurularak tasarlanması gerekmektedir. Bu durum özellikle yerel yönetimlerde insan hakları bilgisine sahip personelin istihdam edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Akıllı şehirlerde sadece bilgi iletişim ve diğer teknolojilerin hayata geçirilmesi değil, yurttaşların bu teknolojilere erişmesini ve kullanmasını sağlayacak becerilerin kazanılmasına da önem verilmesi gerekiyor. İnsan haklarını merkeze alan akıllı şehirler yaratmak için yurttaşlarda ve özellikle akıllı şehir paydaşlarında insan hakları konusunda farkındalık ve bilincin artırılması gerekmektedir. Bu konuda yerel yönetimler ilgili personelin istihdam edilmesinde ve eğitim altyapısı hizmetlerinin sağlanmasında önemli bir rol oynayabilir. Yerel yönetimlerin dijital uçurumun azaltılmasına yönelik girişimlerde bulunması önemli olabilir. Özellikle dijital bölünmeyi daha fazla yaşayan dezavantajlı –kentsel ve kırsal alanda yaşayan yoksullara, kadınlara, yaşlılara ve engelli v.b.– kişi ve topluluklara yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Brauneis, R., Goodman, E. P. (2018). Algorithmic transparency for the smart city. *Yale Journal of Law & Technology*, 20(1), 103-120. <https://doi.org/10.7282/00000058>
- Christofi, A. (2023). Smart cities and cumulative effects on fundamental rights. *Internet Policy Review*, 12(1). 1-10. <https://doi.org/10.14763/2023.1.1701>
- Depiné A., Eleutheriou, V., & Macedo, M. (2017). Human dimension and the future of smart cities. V Congresso Internacional Cidades Criativas: Libro de Actas (pp. 948-957), Vol. 2.
- Dijk, J. A. (2012). The Evolution of the digital divide: The digital divide turns to inequality of skills and usage. J. Bus, M. Crompton, M. Hildebrandt, G. Metakides (Eds), *Digital Enlightenment Yearbook* (pp. 57-73), IOS Press.
- Flak, L.S., Hofmann, S. (2020). The impact of smart city initiatives on human rights. *EGOV-CeDEM-ePart*. 165-173. <https://ceur-ws.org/Vol-2797/paper16.pdf>
- Hansen, J.L., Skaiaa, A. (2019). The impact of smart city initiatives on human rights. A Qualitative Research Study. University of Agder
- Focus Group on Smart Sustainable Cities (2014, 28 August).<http://www.itu.int/en/ITU-T/focusgroups/ssc/Pages/default.aspx>.

- Honk, K. (2019). *The complicated truth about China's social credit system*. <https://www.wired.co.uk/article/china-social-credit-system-explained>
- Ilhami, R., Marlovia, E., & Achmad, W. (2022). Smart government policy implementation for smart city concept realization. *International Journal of Health Sciences*, 6(S5), 8379–8389. <https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS5.11753>
- Kitchin, R., Cardullo, P., & Di Felicianantonio, C. (2019). Citizenship, justice and the right to the smart city. CardulloP., Felicianantonio, C. and Kitchin, R. (Eds), *The right to the smart city* (pp. 1-24). Emerald Publishing, <https://doi.org/10.1108/9781787691391>
- Kuçuradi, İ. (2006). *Schopenhauer ve insan*. Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2007). *İnsan hakları kavramları ve sorunları*. Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları.
- Kul, S., Durdu, P. O., & Akbulut, O. (2019). *Performance comparison of EEG channels in emotion recognition*. 27th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU) (pp. 1-4), DOI: 10.1109/SIU.2019.8806538.
- Law, K. H., & Lynch, J. P. (2019). Smart city: Technologies and challenges. *IT Professional*, 21(6), 46–51. doi:10.1109/mitp.2019.2935405
- Mcbride, K., Hammerschmid, G., & Cingolani, I. (2022). *Policy brief: Human centric smart cities-redefining the smart city*. Hertie School Centre For Digital Governance
- Meadow, R. (2023, 12 Semtember). *What is Racial Profiling?*. <https://policebrutalitycenter.org/police-brutality/racial-profiling/>
- Qarri, A., Gill, L. (2022, 18 Semtember). Smart cities and human rights. *Future Cities Canada*. <https://futurecitiescanada.ca/portal/resources/smartcities-and-human-rights/>
- Oliveira, A., Campolargo, M. (2015). *From smart cities to human smart cities*. 48th Hawaii International Conference on System Sciences. doi:10.1109/hicss.2015.281
- Pierce, P., Andersson, B. (2017). Challenges with smart cities initiatives—A municipal decision makers' perspective. In Proceedings of the Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences (pp. 2804-2813). doi: <http://hdl.handle.net/10125/41495>
- Reuter, K. (2019). Human rights and the city: Including marginalized communities in urban development and smart cities. *Journal of Human Rights*, 18 (4), 382-402, DOI:10.1080/14754835.2019.1629887
- Reuter, K. (2020). *Smart city visions and human rights: Do they go together?* <https://carrcenter.hks.harvard.edu/publications/smart-city-visions-and-human-rights-do-they-go-together>
- Shelton, T., Lodato, T. (2019). Actually existing smart citizens. *City*, 23(1), 35-52.
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2020). Yöneticiler için akıllı şehirler, *Akıllı Şehirler Kapasite Geliştirme ve Rehberlik Projesi*. https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/KapasiteGelistirme/Egitim_Pdf/Yoneticiler_Icin_Akilli_Sehirler.pdf
- Toriz R.C. (2019). Democracy and governance in the smart city. A. Visvizi, M. D. Lytras (Eds) *Smart Cities: Issues and challenges* (pp. 17–30), Elsevier, doi:10.1016/b978-0-12-816639-0.00002-8

UN-Habitat (2021). *Addressing the digital divide, taking action towards digital inclusion*, United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat).

Wernick, A., Artyushina, A. (2023). Future-proofing the city: A human rights-based approach to governing algorithmic, biometric and smart city technologies. *Internet Policy Review*, 12(1), <https://doi.org/10.14763/2023.1.1695>

World Charter for the Right to the City (2001). <https://www.uclg-cisd.org/sites/default/files/documents/files/2021-06/WorldCharterRighttoCity.pdf>.

Toplumsal Protestolar ve Kent Algısı: Dresden ve Chemnitz Protestoları Örneği

Social Protests and the Perception of the City: The Case of Dresden and Chemnitz Protests

Ahmet GÖRGEN¹

ÖNE ÇIKANLAR	<ul style="list-style-type: none">▪ Toplumsal protestolar ve kentlere etkisi üzerine bir çalışmadır.▪ Almanya'da Dresden ve Chemnitz kentlerinde aşırı sağ protestoları örnekleri analiz edilmiştir.▪ Aşırı sağın merkezleri ve yabancı düşmanı kentler algısının Dresden ve Chemnitz'te oluşması ortaya konulmuştur.
HIGHLIGHTS	<ul style="list-style-type: none">▪ It is a study on social protests and their impact on cities.▪ Examples of far-right protests in the cities of Dresden and Chemnitz in Germany were analysed.▪ The centres of the far right and the perception of xenophobic cities in Dresden and Chemnitz were revealed.
ÖZ	Bu çalışmada, Almanya'da Dresden ve Chemnitz kentlerinde aşırı sağ grupların organize ettiği protesto gösterilerinin bu iki kentle ilgili aşırı sağ ve yabancı düşmanı algısının oluşmasına etkileri incelenmektedir. Alan üzerine yapılan araştırmalar, modern dönemde kent sakinlerinin yaptıkları sağlık, altyapı ve yerel yönetimlerin çalışmaları ile ilgili çeşitli protesto gösterilerinin bireylerin hak arama faaliyetleri kapsamında kent ve bireyleri buluşturması üzerine etkisini ortaya koymaktadır. Bunun yanında Dresden ve Chemnitz kentlerinin de bulunduğu eski Doğu Almanya kentleri üzerine yapılan araştırmalar bu kentlerde soğuk savaş sonrası iki Almanya'nın birleşmesiyle birlikte olan kimlik dönüşümünü ortaya koymaktadır. Bu açıdan Dresden ve Chemnitz kentleri özelinde son dönemdeki aşırı sağ örgütlenmelerin artışı ve Arap Baharı ayaklanmaları ile Ortadoğu ülkelerinden Almanya'ya yoğun sığınmacı göçlerinin etkisiyle artan protestoların kent algısına etkileri üzerine yapılan araştırmalar eksiktir. Bu çalışma ile 2014 yılında Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansız Avrupalılar (PEGIDA) grubunun başlattığı Dresden protestoları ve 2018 yılında başlayan farklı aşırı sağ grupları ve Alman orta sınıfından bireyleri bir araya getiren Chemnitz protestolarının bu kentler üzerinde aşırı sağ algısının oluşmasına etkileri ortaya konulacaktır.
ANAHTAR KELİMELELER	
Toplumsal Protesto	
Aşırı Sağ	
Dresden	
Chemnitz	
Kent Algısı	
ABSTRACT	<i>In this study, the effects of the protests organized by far-right groups in the cities of Dresden and Chemnitz in Germany on the formation of far-right and xenophobic perceptions about these two cities are examined. Previous research reveals the effect of various protests by city residents regarding health, infrastructure and the work of local governments in the modern period on harmonizing the city and individuals. In addition, previous research on the former East German cities, including Dresden and Chemnitz, reveals the identity transformation in these cities with the unification of the East and West Germans. In this respect, studies on the effects of the recent far-right protests on the perception of the city, specifically in the cities of Dresden and Chemnitz, are limited. This study will reveal the effects of the Dresden protests organized by Patriotic Europeans Against the Islamisation of the West (PEGIDA) in 2014 and the Chemnitz protests, which brought together different far-right groups and individuals from the German middle class in 2018, on the formation of far-right perception in these cities.</i>
KEYWORDS	
Social Protest	
Far Right	
Dresden	
Chemnitz	
Perception of the City	
Atf (Citation): Görge, A. (2023). Toplumsal protestolar ve kent algısı: Dresden ve Chemnitz protestoları örneği, <i>Urban 21 Journal</i> , 1(1), 16-29	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, ahmet.gorgen@idu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9647-2691.

Giriş

Modern kentler yoğun nüfusa sahip farklı kesimleri barındıran bir alan içermektedir. Bu alan kentin kendi özelliklerini içinde bulunduran bir çalışma ve yaşama kültürünü beraberinde getirmektedir. Bu açıdan kentler toplumsal uzlaşmaları gerektirmekle birlikte, çeşitli durumlarda toplumsal tartışmaları da ortaya çıkarabilmektedirler. Bu noktada toplumsal protestolar kent toplumunda belirli kesimlerinin uzlaşısı içerisinde olmadığı ve bu uzlaşısı olmaması durumunun dışı vurulduğu bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Kentlerde oluşan protesto gösterileri kent özelinde olabileceği gibi, ülke geneli ile ilgili bir durumun kentteki yansıması olarak da ortaya çıkabilmektedir. Her halükârda bu protesto gösterileri gösterinin yapıldığı kentte sosyal ve politik temelli bir etki bırakmaktadır. Almanya'da 2014 yılında Dresden'de başlayan PEGIDA grubu protestoları ve 2018 yılında Chemnitz şehrinde olan aşırı sağcı grupların bir araya gelerek yaptıkları protesto gösterileri protestoların kentlere olan etkilerini gösterme anlamında önemli birer örnektirler.

Alan üzerine yapılan araştırmalar kentlerde protestoların sosyal ve ekonomik durumlardaki kötüleşme ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalar, özellikle Covid-19 pandemisi döneminde sağlık yönetiminde olan aksaklıkların kentlerde protesto gösterilerine yol açtığını ortaya koymaktadır (Chueca & Teodoro, 2022, s. 1-2). Bu noktada genel toplumsal düzenlemelerin yerelde protesto gösterilerinin oluşumuna etkileri incelenmiştir. Kent protestoları ile bağlantılı olarak yapılan araştırmalarda ise kent sakinlerinin, kent ve medyayı takip etme durumlarıyla ilişkileri ele alınmaktadır (Lokot, 2019, s. 5333-5350). İnternet teknolojisinin yaygınlaşması ile sosyal medyanın kullanımının artışı medya takibindeki dönüşüm açısından önemlidir. Sosyal medya protesto gösterilerinin oluşumunu hızlandırıcı etki yapmaktadır. Bunun yanında Chemnitz şehri bağlamında yapılan çalışmalar, kentte Demokratik Alman Cumhuriyeti (Doğu Almanya) döneminde doğup iki Almanya'nın birleşmesi ile Federal Almanya'ya entegre olan kent sakinlerinin kimlik dönüşümünü ele almaktadır (Karababa, 2021, s. 20-36). Bu açıdan bakıldığında önceki çalışmalarda Dresden ve Chemnitz şehirlerini içeren toplumsal protestoların kent algısına etkilerini gösterme açısından yapılan çalışmaların eksik olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada toplumsal protestoların kent algısı üzerine etkileri Almanya'da 2014 yılında başlayan Dresden şehrindeki PEGIDA'nın düzenlemiş olduğu protesto gösterileri ve 2018 yılında Chemnitz şehrinde olan aşırı sağcı grupların göçmen karşıtı söylemlerle bir araya geldikleri protestolar ve bunların Dresden ve Chemnitz şehirlerine olan etkileri üzerinden incelenecektir. Çalışmanın birinci bölümünde toplumsal protestolar ve bunları ortaya çıkaran faktörler kentler bağlamında ortaya konulacaktır. İkinci bölümde, Almanya'da yabancı düşmanlığının gelişimi ve kent kültürüne etkileri çeşitli göçmen karşıtı eylemler ve saldırılar bağlamında ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise 2014 yılında Dresden ve 2018 Chemnitz protestolarını ortaya çıkaran faktörler, bu protestoların oluşumu ve protestolar sonrası Dresden ve Chemnitz şehirleri bağlamında sosyal ve kültürel olarak hem yerel halk boyutunda hem Almanya geneli ulusal ve uluslararası bağlamda olan algı değişimi ele alınacaktır. Bu noktada Dresden ve Chemnitz şehirleri üzerine olan algı değişimi medya ve kamuoyunda yer

alan sosyal olarak yapılandırılmış söylemler çerçevesinde protestoların öncesi ve sonrası incelenerek ele alınacaktır.

1. Toplumsal Protestolar ve Kentler

Protesto kelime anlamıyla karşıtlık içeren bir ifade olarak görülmektedir. Bu açıdan protesto, ortaya konulan bir duruma karşı olma ve bu durumla çelişki içerisinde olma durumudur (Simmons, 2019, s. 36). Protesto bir talebi içermekle birlikte, bu talebin yerine getirilmesi protesto gösterilerinin temel beklentisidir. Bu noktada protesto gösterileri içerisinde yer alan kişi ve grupların kendi perspektifleri çerçevesinde zedelenen adalet ve hakkaniyet duyguları protestoların temel yürütücü güçleridir. Protesto gösterileri bu özellikleri doğrultusunda özneliği barındırmasından dolayı yalnızca bir savunma olarak ele alınamaz. Bu noktada maruz kalınan şartların değiştirilmesi ve daha iyiye gidiş protesto gösterilerinin temel ortaya çıkış sebebidir denilebilir.

Batı toplumlarında protesto gösterileri sivil toplumun bir parçası olarak ele alınmıştır (Ayres & Macdonald, 2019, s. 50). Bu durum Batı toplumlarında sanayileşme ve ekonomik kalkınma ve bunun topluma olan etkileri ile kentlerde gelişen sivil toplumla da ilgili olduğu söylenebilir. Yurttaş inisiyatifleri ve barışçıl eylemler kent siyasetini ve ulusal siyaseti etkileme anlamında bir yol olarak kullanılmıştır. Son yıllarda protesto gösterileri daha geniş bir alana yayılmaya başlamıştır. Bu durum toplumsal bilinirliklerinin de daha fazla olmaya başladığı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Medya sektöründe olan gelişmeler, internet ve sosyal medyanın ortaya çıkışı ile kentlerde protesto gösterilerine toplumsal katılımın ve protesto gösterileri ile ilgili toplumsal bilinirliğin artışı aynı doğrultuda olduğu görülmektedir.

Toplumsal protestolar 1970 ve 80'li yıllarla birlikte daha çok siyasal yanının ortaya çıktığı bir hal almıştır. Kentlerde ise protestolar toplumsal bazı sorunların ele alındığı yönleriyle ortaya çıkmıştır (Simmons, 2019, s. 38). Daha önceki dönemlerde ise protestocuların bireysel özellikleri ve taleplerinin ön plana çıktığı, siyasal taleplerin geri planda olduğu bir durumun varlığı söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaşın sonlarına doğru politik temelli protestoların daha fazla artış gösterdiği bir dönemin var olduğu söylenebilir. Bu noktada protestonun amacı, ne tür koşullardan etkilendiği, bireysel ve kolektif yönü doğrudan protestonun özelliğini belirlemektedir. Soğuk Savaş'ın son döneminde kentlerde protesto gösterileri siyasi bir amacı olan ve genel ulusal ve uluslararası siyasi koşullardan etkilenen bir durumda olmuştur.

Ulusal çerçevede olan protestolar incelendiğinde daha çok protestocu elitlerin, yani bu siyasal çerçevede yetişmiş ve siyasal ideolojinin yürütücülerinin, protestoyu oluşturan ve yönlendiren bir konumda olduğu görülmektedir (Simmons, 2019, s. 31). Bu açıdan protestoya katılım gösterenler, protesto gösterilerinin yürütücüleri olmaktan ziyade katılımcıdır. Siyasal ideolojilerin mobilize etme potansiyeli ve yönlendirici rolü burada önemlidir. Protestoların amacı, sonuçta ulaşılmak istenen hedef ve bu hedef doğrultusunda protestocu elitlerin fonksiyonu doğrudan bu protestoların oluşumu ile bağlantılıdır.

Toplumsal protestolarda toplumun büyük bir kesiminin hoşnut olmadığı bir durum protesto edilirken, bu kesimin tamamının protesto gösterilerinde yer alması düşünülemez. Yapılan araştırmalarda protestoya katılım ve toplumsal memnuniyetsizliğin doğru orantılı olmadığı görülmektedir (Borbath, 2023, s. 1-23). Bu açıdan bakıldığında protestoya katılım olmasa bile protesto neticesinde ortaya çıkacak bir değişimin toplumun daha geniş bir kesimine etki edeceği öngörülebilir. Bu noktada toplumsal protestolar bir bakıma bir toplumsal temsil yeti fonksiyonu yerine getirmektedir. Fakat son yıllarda özellikle gelişen internet teknolojisi ile protestolara katılımın daha geniş bir toplumsal kesimi içerdiği söylenebilir.

1.1. Kent ve protesto kültürü

Günümüz modern kentlerinde protesto gösterileri artık siyasal katılımın bir aracı haline gelmiş durumdadır. Kentlerin yönetimine katılım ve söylem geliştirme anlamında çeşitli demokratik unsurlar özellikle vatandaş forumlarına katılım, halk oylamalarına katılım ve belediyeler bünyesinde ekonomik faaliyetlere katılım gibi pek çok unsur ortaya çıkmaktadır (Gao vd., 2020, s. 2). Demokratik katılımı bu noktada meşrulaştıran farklı düşüncelerin bu katılım içerisinde bulunması olmaktadır. Yine de bu katılım süreci sistem tarafından oluşturulmuş hegemonik güç çerçevesinde olması beklentisi hâkimdir. Bu açıdan herhangi bir görüş veya yapının tam manasıyla demokratik katılım içerisinde yer alabileceği gerçeği oluşmuş olan hegemonyanın hazmetme kapasitesi ile doğru orantılıdır. Bu noktada demokratik katılımın yeterli olmadığı durumlarda protesto gösterileri ortaya çıkmaktadır. Günümüzde modern kentler demokratik çözümlerin yeterli olmadığı durumlarda protesto gösterilerine sahne olmaktadır.

Modern kentler ekonomik kalkınmalar, siyasal değişiklikler ve artan göçler sonucunda içinde barındırdığı toplumsal kesimlerde farklılaşma yaşamaya başlamıştır (Yılmaz & Çitçi, 2011, s. 253). Bu durum değişen koşullara ulusal veya kent bazında kolay adapte olunamaması sebebiyle çeşitli protesto gösterilerini de beraberinde getirmiştir. Değişimler yalnızca eski sakinleri rahatsız etmemekle birlikte, yeni toplumsal gruplarda bu protestoların parçası olabilmektedir. Yine de bu durum eski sakinlerin daha çok etkilendiği gerçeğini değiştirmemektedir. Bu açıdan yerel gruplarda daha sık protesto gösterilerinin olması olasıdır.

Genel itibariyle kentsel politik protestolar kentin sorunlarıyla bağlantılı, ekonomik alanda sınıf farkları çerçevesinde oluşmuş protesto gösterileri olarak ortaya çıkmaktadır (Polat, 2016, s. 3). Bunun yanında ulusal politikaları da içeren çeşitli protesto gösterilerinin olması özellikle dönüşüm yaşayan ülkelerde olağan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte toplumsal hareket olgusu yalnızca ulusal düzeyde kalmayıp belirli kentlerde o kentlerin yaşadıkları sorun çerçevesinde de patlak verebilmektedir. 2014 yılında PEGIDA tarafından organize edilen Dresden protestoları ve 2018 yılında göçmen bir grup tarafından Chemnitz kentinde bir Alman'ın öldürülmesi ile patlak veren, Almanya geneli aşırı sağcı grupları bir araya getiren Chemnitz Protestoları da buna birer örnektir.

Son dönemlerde özellikle kentlerde artış gösteren protesto gösterileri yalnızca kent adaleti ve eşitlik gibi konuları ele almamakta, aynı zamanda artan kiralara, göçmenlerin yaşanan

kentlerdeki artışı ve kültürel değişim gibi pek çok yeni konuyu içine almaktadır. Bu noktada özellikle gelişmiş ülkelerdeki kentlerde artan göçmen yoğunluğu protesto gösterilerinin ana temasını oluşturmaktadır (Rosenberger, 2018, s. 5). Burada önemli olan nokta demokratik katılımın ana unsurlarından olan protesto gösterilerinin kentlerdeki yeni sorunlarla birlikte demokratik haklarla çatışmaya girmeye başladığı gerçeğidir. Bu açıdan demokratik bir hak olan protesto gösterilerinin özgürlükleri kısıtlama amacıyla oluşmaya başlaması protestoların demokratik meşruiyetini sorgulatır bir nitelik arz etmeye başlamasıyla doğrudan ilgilidir.

Son tahlilde, tarihsel süreç içerisinde protesto gösterileri marjinal grupların yer aldığı ve toplumda azınlık olan grupların ortaya çıkardığı bir durum arz etmiştir. Son dönemlerde ise özellikle değişen ekonomik koşullar ve kentlerde kiralar gibi artan yaşam maliyetlerinin etkisiyle birlikte orta sınıftan da katılımların yeni protesto gösterilerinde olmaya başladığı görülmektedir (Rosenfeld, 2017, s. 637-652). Bu durum demokratik katılımın protestolar yoluyla daha geniş bir alana yayıldığı izlenimini vermektedir. Fakat özellikle orta sınıfın katılımı Almanya'da ekonomik düzenin değişimi ile alakalı olduğunu göstermektedir. Bu açıdan yeni ve daha geniş sosyal kesimlerin katılımını ihtiva eden protesto gösterileri daha dışlayıcı bir nitelik alabilmektedir. 2014 yılından itibaren PEGIDA tarafından Dresden'de ve 2018 yılında Almanya Chemnitz kentinde olan aşırı sağcı grupların bir araya gelerek oluşturdukları ve eğitilmiş orta sınıftan da katılımcılar içeren etnik ve kültürel temalı göçmen karşıtı gösteriler buna önemli birer örnektir. Dresden ve Chemnitz şehirleri bu birliktelik çerçevesinde özellikle medyanın ön plana çıkarmasıyla birlikte kültürel olarak aşırı sağın merkezleri imajı ile bu protestolardan büyük bir etki almıştır. Bu açıdan protestolar kentin hem ulusal hem de uluslararası imajını etkilemiştir.

2. Almanya'da Yabancı Düşmanlığının Gelişim Süreci ve Kent Kültürü

Almanya'da kentleşme süreci sanayileşme süreci ile doğru orantılı olarak devam etmiştir. Sanayinin ana gelişim alanı olarak kentler Almanya'da kültürel gelişiminde önemli bir gösterge alanlarından birisi olmuştur (Henriques & Thiel, 2000, s. 260). İkinci Dünya Savaşı süresince pek çok önemli Alman kenti yıkıma uğramış ve savaş sonrası bir yeniden yapılanma süreci devam etmiştir. Bu noktada 1970'lere doğru bu yeniden yapılanma büyük oranda tamamlanmış ve şehirler yenilenmiş görünümüleri ile modern bir dizayna kavuşmuştur.

1960'lı yıllardan itibaren Almanya'nın talebi ile Almanya'ya yoğun işçi göçleri yaşanmıştır. Bu misafir işçiler (gastarbeiter) fabrikalara ait veya çalıştıkları fabrika bölgesinde faaliyet gösteren işçi yurtlarında (Wohnheim) yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Höhne vd., 2014, s. 11). 1970'lerle birlikte misafir işçilerin fabrika bölgelerinde faaliyet gösteren işçi yurtlarından evlenerek veya aile birleşimi yoluyla kentlere taşınmaya başlamasıyla kentlerin farklı kültürlerden gelen misafirleri bu kentlerde yeni kültürel öğeler ortaya çıkarmışlardır. Bu noktada misafir işçiler şehir merkezlerinden daire veya müstakil ev kiralarak ve yine bazı bölgelerde konut alımı yaparak misafir değil kalıcı olduklarını göstermişlerdir.

1970'lerle birlikte artık yabancılar (ausländer) Almanya'da kentlerin yeni sakinleri olarak ortaya çıkmışlardır. Bu bağlamda artık Almanya'da göçmen nüfusun yoğun olduğu şehirlerde

göçmen nüfusun toplumdaki yeri ve gelecekte olması muhtemel göçmen nüfus sayısı ve toplumdaki oranı çeşitli araştırmalarda yer almaya başlamıştır (Baden-Württemberg, 2023). Bu açıdan kentlerde göçmen nüfusa yönelik yeni düzenlemeler ve önlemler alınması kent düzenlemelerinin ana çerçevesini oluşturmaya başlamıştır. Bu araştırmaların uzun vadede göçmenleri yabancı olarak ele alması ve Alman toplumundan izole bir yapıda tutması kentlerin göçmen etkisinden uzak tutulması noktasında ele alınmış olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Devlet planlamaları bazında 1982 yılında Başbakanlığa seçilen Helmut Kohl döneminde Almanya genelinde yaşayan Türklerin sayısının % 50 oranında düşürülmesinin planlandığı bazı gizli servis arşivlerinde ortaya çıkarılmıştır (Mcfadden, 2019, s. 78). Bu açıdan bakıldığında belirli dönemlerde yapılan planlamaların Almanya genelinde göçmenlerin ve göçmenler içinde en büyük yoğunluğa sahip Türkiye kökenli göçmenlerin Almanya'ya ait olmadıkları ve ülkenin bir dönüşüm sağlayarak bu göçmen grupları absorbe etme kapasitesinde olmadığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Soğuk Savaşın son dönemlerinde özellikle artan işsizlik ve ekonomik kapasitedeki gerileme ile Almanya'nın bir göçmen ülkesi olmadığı vurgusu siyaset alanında dile getirilmeye başlanmıştır. Bu açıdan halkın yaşam alanlarının bir parçası olmadan ihtiyaç duyulduğu ölçüde faydalanılan gruplar olarak göçmen kökenli işçiler ele alınmıştır.

2.1. Kültürel ötekileştirme ve ortak yaşam alanlarının sorgulanması

Siyasal alandaki göçmen işçileri ötekileştirici ve Almanya'nın göç ülkesi olmadığı yönündeki yaklaşımlar 1980'lerle birlikte toplumda yabancı düşmanlığını artıran etkisi ile yabancılara karşı toplumsal eylemlerin artışına neden olmuştur. Bu durum entegrasyon sorunları üzerine söylemleri ortaya çıkarmıştır (Strubelt & Veith, 1997, s. 110). Bu açıdan İkinci Dünya Savaşı ile ortadan kalkan ırkçı söylemlerin yabancı düşmanlığı üzerinden daha açık bir şekilde dillendirildiği söylenebilir. Alman siyaseti tarafından hoşgörü ile karşılanan bu tutumlar zamanla meşruiyet kazanıp çeşitli sosyal grupların temelini oluşturmuştur.

Almanya'da kentlerde oluşan toplumsal görünürlük ve bu görünürlüğün içerisinde göçmen kökenlilerin yeri doğrudan ve dolaylı olarak da her zaman alt sınıflar çerçevesinde ifade edilmiştir. Yapılan araştırmalar yabancıların kentlerdeki yaşam alanlarında yoğun bir ayrımcılığa uğradığını göstermektedir (Westenberg & Abell, 2004, s. 24). Bu durum Almanya'da göçmen işçi pozisyonunda olan Türkler gibi doğu milletleri için geçerli iken aynı durum İsveçli ve bir İngiliz için geçerli olmamıştır. Bu durum Almanya'da ayrımcılığın ırksal temeli üzerine önemli bir örnek olarak gösterilebilir.

Almanya'da dönem dönem çeşitli eyalet ve devlet kurumlarında da belirli ayrımcı raporlar ve açıklamaların geldiği görülmüştür. 1981 yılında yayınlanan Stuttgart İçişleri Bakanlığının raporunda Alman şehirlerinin ekonomik olarak göçmenleri kabul etme potansiyelinin düşük olduğu belirtilmiş ve şehirde özerk yabancı yaşam alanlarına izin verilmeyeceği ve şehirlerin ortasına yabancı bir kültürün yerleşmesine müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir (Halisch & Labas, 2013, s. 10-11). Bu açıdan kentleri 'yabancı kültürlerden' koruma vazifesi yerel

yönetimler ve eyalet yönetimleri tarafından ele alındığı söylenebilir. Bu durum özellikle artan toplumsal taleple de doğrudan ilgilidir.

Almanya'da sosyal yaşam alanlarında ırksal temelli ötekileştirmenin kavramsallaştırılmasına önemli bir örnek olarak Alman siyasetçi Thilo Sarrazin'in 2010 yılında yayınladığı "Almanya Kendini Yok Ediyor (Deutschland schafft sich ab)" başlıklı kitap gösterilebilir. Kitap yayınlandığı yıl Almanya'da en çok satan kitaplar listesine girmiş ve Alman toplumundan büyük oranda ilgi görmüştür. Kitabın ana fikri doğu milletlerinin, burada kastedildiği anlamıyla Müslümanların, Almanya'ya uyum sağlayamayarak kendi gettolarında yaşadıkları ve zaman içinde hızlı nüfus artışı ile Almanya'yı kültürel olarak ele geçirecekleri üzerinedir (Sarrazin, 2010). Sarrazin'e göre Almanya'da hükümet buna müsamaha göstererek Almanya'nın yok oluşuna zemin hazırlamaktadır. Bu noktadan bakıldığında bu kitap ile kentlerde ortak yaşam anlamında bir ötekileştirmeye kapı aralandığı ve Doğu kökenli Müslüman göçmenlerin bu Alman kent kültürüne ait olmadığı görüşü çerçevesinde hükümet politikalarına karşı halkın göçmen kökenli insanlarla çatışmaya yönlendirildiği görülmektedir.

Göçmen kökenli işçileri Alman şehirlerinden uzaklaştırma anlamında Nasyonal Sosyalist Yeraltı (NSU) grubu cinayetleri önemli bir yer tutmaktadır. 2000-2006 yılları arasında Almanya'nın önemli kentlerinde 8 Türk ve 1 Yunan kökenli kişi öldürülmüştür. Öncelikli olarak bu cinayetler yabancıların kendi iç hesaplaşmaları olarak medya tarafından lanse edilmiş ve cinayetleri tanımlamak için Döner Cinayetleri (Dönermorde) ifadesi kullanılmıştır (Tinnemeyer, 2018, s. 209-238). 2011 yılında bu cinayetlerin NSU grubu tarafından işlendiği ortaya çıkarılmıştır. Bu açıdan ana hedefin göçmenleri korkutmak ve Alman şehirlerinden kaçırmak olarak ifade edildiği görülmektedir. Bunun yanında cinayetleri işleyen örgüt üyeleri ve Alman Polis Teşkilatı ve Alman istihbarat kurumu olan Federal Anayasayı Koruma Teşkilatı arasında olan bağlantılar ortaya çıkarılmıştır. Bu noktada Almanya'da polis teşkilatında yabancı düşmanlığının ön planda olduğu görülmüştür. Bu durum Almanya'da şehirlerde yaşam alanlarının yabancılara karşı korunması ve etnik ayrımcılığı ön plana alan bir güvenlik anlayışının şehirlerde oluşturulduğunun bir göstergesidir.

3. Dresden ve Chemnitz Protestoları Bağlamında Kent Algısının Dönüşümü

İrkçilik ve aşırı sağ Almanya'da toplumsal ve siyasal alanda ön planda olan bir akımdır. Özellikle 2000'li yıllarla birlikte artış gösteren NSU cinayetleri, göçmen karşıtı yapıların ortaya çıkması ve bu yapıların Alman polis teşkilatı ve askeriyesinde örgütlenmeye başlaması bunun en büyük göstergesi olmuştur. Saldırı ve demokratik protesto gösterileri adı altında yapılan ve nefret söylemlerini içeren gösteriler son dönemde özellikle Almanya'da önemli kentlerde yer almaya başlamıştır. Bunlardan güncel ve en etkili protesto gösterileri 2014 yılında başlayan Dresden Protestoları ve 2018 yılında gerçekleştirilen Chemnitz Protesto gösterileri önemli birer örnektir. Dresden protesto gösterileri aşırı sağcı bir örgüt olan PEGIDA'nın sahiplendiği gösteriler iken, Chemnitz Protesto gösterileri Almanya geneli pek çok aşırı sağcı gurubun yer aldığı içinde Alman orta sınıfından kişileri de barındıran bir protesto gösterisi olarak ortaya çıkmıştır. Protesto gösterilerini oluşturan tarihsel arka plan anlaşılmadan Dresden ve Chemnitz

protestoları ve bunların yerel, toplumsal ve siyasal etkileri anlaşılamayacaktır. Bu açıdan Dresden ve Chemnitz Protestoları bir neden değil sonuç olarak ele alınmalıdır.

3.1. Göç, aşırı sağ toplumsal hareketler ve Dresden kent protesto gösterileri

İrkçilik, aşırı sağ ve ötekileştirme yalnızca göçle bağlantılı olan olgular değildir. Şehirlerde artan göç ve göçmen yoğunluğu olmadan da ırkçılık toplumlarda yer edinebilir. Günümüz Batı toplumlarında ırkçılık ve ötekileştirmenin tarihsel boyutları bir tartışma konusudur (D'souza, 1995, s. 518). Öte yandan, özellikle az gelişmiş ülkelere ve Orta Doğu ve Afrika gibi farklı kültür havzalarından Avrupa ülkelerine olan göçlerin son dönemde yoğunluklu olarak Almanya'da görülmek üzere Avrupa şehirlerinde göçmen karşıtı toplumsal hareketleri ve bunların yer aldığı gösterileri ortaya çıkardığı görülmektedir.

2011 yılında Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal ayaklanmalar otoriter iktidarlar tarafından yönetilen ülkelerde rejim değişikliğini hedeflemiş, bununla birlikte yaşanan iç çatışmalarla yüksek oranda sığınmacı dalgalarının oluşmasına sebep olmuştur. Sığınmacılar öncelikle bölge ülkelerine yönelse de pek çoğu bu ülkeleri bir geçiş güzergâhı olarak kullanarak Avrupa ülkelerine ve özellikle Almanya'ya yönelmişlerdir. Bu yöneliş zaman içerisinde Alman şehirlerinde göçmen karşıtı aşırı sağcı toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını hızlandırmıştır.

Almanya'da önemli kentlerde göçmen karşıtı protesto gösterilerini sürdüren en etkili toplumsal hareket 2014 yılında kurulan PEGIDA olmuştur. PEGIDA'nın söylemleri incelendiğinde islamofobik, ırkçı ve yabancı düşmanı bir yapı olduğu görülmektedir. PEGIDA ilk eylemini 20 Ekim 2014'te Almanya'nın Dresden şehrinde gerçekleştirmiş ve sadece şehir bazında değil, ulusal ve uluslararası alanda etkili bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. PEGIDA'nın ortaya çıkışında temel noktanın Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin Orta Doğu'dan gelen Müslüman sığınmacılara açık kapı politikası uygulamasıdır (Alkan, 2015, s. 286). PEGIDA bu politikaları eleştirme ve değişiklik yapılması açısından toplumsal tepkiyi artırma amacıyla Almanya'da ve Batı Avrupa'da farklı şehirlerde eylemlerini sürdürmüştür.

Yapılan incelemeler PEGIDA'nın 20 Ekim 2014'te Dresden'de gerçekleştirdiği ilk gösteride yaklaşık 350 kişi varken, 2015 yılındaki gösterilerinde 25000 kişiye çıktığını göstermiştir. Bu noktada PEGIDA'nın eylemlerinde ortaya çıkan önemli söylemler "yalancı basın (lügenpresse)" ve "hainler (Volksverräter)" olduğu görülmektedir (Haschke, 2017, s. 207-228). Bu söylemlerle Almanya'da ulusal basının hükümetin sığınmacılara uyguladığı açık kapı politikasını meşrulaştırma vazifesi eleştirilmiştir. Bununla birlikte hainler olarak ise özellikle Orta Doğu'dan gelen sığınmacılara açık kapı politikası uygulayarak halkın kültürü, yaşamını değiştirme ve İslamlaşmaya alan açma anlamında eleştirdikleri dönemin Almanya Başbakanı Angela Merkel ve kabinesi ortaya konulmaktadır. Bu açıdan zaman zaman PEGIDA bağlantılı kişilerin basına ve siyasetçilere saldırılarının artan oranda olduğu görülmüştür.

7 Ocak 2015'te Paris'te Charlie Hedbo Dergisine yapılan bombalama eyleminden sonra 12 Ocak'ta PEGIDA sempatanlarının düzenlediği Dresden'deki gösteride "Ben Charlie'yim" pankartları açılmıştır. PEGIDA lideri Lutz Bachmann saldırıyı PEGIDA'nın varlık nedeni olarak

nitelemiştir (Davidson Sorkin, 2015). Bu açıdan bakıldığında PEGIDA'nın radikal İslamcı grupların eylemlerinden güç kazandığı görülmektedir. PEGIDA ilk eylemlerine başladığı Dresden kentiyile özdeşleşerek Haziran 2015 yılında yapılan belediye seçimleri için bir aday çıkarmıştır. Tatjana Festerling seçimlerde PEGIDA'nın adayı olmuştur.

PEGIDA'nın Dresden'deki protesto gösterilerine diğer Avrupa ülkelerindeki aşırı sağcı siyasetçilerden de destek gelmiştir. 13 Nisan 2015'te yapılan mitinge Hollandalı aşırı sağcı siyasetçi Geert Wilders katılmış ve bir konuşma yaparak PEGIDA'nın Batı'nın İslamlaşmasına karşı mücadelesini desteklediğini dile getirmiştir (Euronews, 2015). Bu noktada PEGIDA'nın Avrupa geneli bir aşırı sağ ittifakı geliştirdiğinden bahsedilebilir.

Bununla birlikte PEGIDA eylemlerinde zaman zaman Avrupa Birliği karşıtlığını dile getirmiş ve Almanya'nın AB'den ayrılması taraftarı olduklarını dile getirmişlerdir. Bu noktada daha ileri giderek PEGIDA'nın Dresden Belediye Başkanı adayı Tatjana Festerling Saksonya Eyaleti'nin Almanya'dan ayrılması gerektiğini dile getirmiştir (FrankfurterRundschau, 2019). Saksonya Eyaleti aşırı sağın merkezi olarak nitelenerek kendi özel alanları algısı oluşturulması hedeflenmiştir.

Kasım 2016'da düzenlenecek gösteriyi hedefleyerek Dresden şehir yönetimi PEGIDA lideri Lutz Bachmann ve Siegfried Däbritz'in 2021 yılına kadar protesto gösterilerinde önderlik etmelerinin yasaklandığını duyurmuştur. Bu karar ile PEGIDA'nın şehre olan etkileri doğrudan kanıtlanmıştır. Bununla birlikte Ağustos 2018'de Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Dresden ziyaretini protesto etmek amacıyla PEGIDA ve Almanya için Alternatif Partisi (AFD) bir eylem tertiplemiştir (Spiegel, 2018). Bu eylem sırasında eylemcilerin Alman ulusal basını ile sürtüşme yaşadığı ve bir çatışmanın ortaya çıktığı görülmüştür. Bu açıdan PEGIDA'nın Dresden şehrini sahiplenmesi ve karşıt olduğu siyasileri engellemeye çalışması söz konusudur.

2020 yılında Covid-19 Pandemisi ile pek çok ülkede olduğu gibi Almanya'da da gösteriler ve yürüyüşler engellenmeye tabi tutulmuştur. Bu noktada sağlık gerekçesi ile katılımcılardan da bu gösterilere katılımın düşük seviyede olduğu görülmüştür. PEGIDA pandemi döneminde de gösterilerine devam etmiş fakat daha düşük katılımı ve özellikle pandemi döneminde sığınmacı girişlerinin sınırlandırılmaya başlaması ile gösterilerin etkisi daha sınırlı kalmıştır. Buna rağmen PEGIDA Dresden şehri ile özdeşleşmiş ve Almanya'nın Rusya-Ukrayna Savaşı'nda olduğu gibi takındığı tutumu eleştiren tarzda daha düşük katılımı eylemlerini sürdürmektedir.

3.2. 2018 Chemnitz protestoları ve kent algısı

Chemnitz şehri tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde Neo-Nazi gruplarının şehirde güçlü yapıları olduğu görülmektedir. Kültürel açıdan bakıldığında Chemnitz şehrinin "Sturmkrieger" ve "Blitzkrieg" gibi Nazi rock gruplarının çıkış yeri olduğu görülmektedir (Grunert & Kiess, 2021, s. 10). Bunun yanı sıra Neo-Nazi rock gruplarının müziklerini piyasaya süren "PC Record" şirketi de Chemnitz'de bulunmaktadır (Grunert & Kiess, 2021, s. 10). Bu açıdan bakıldığında Chemnitz şehrinin bir aşırı sağ geçmişi olmakla birlikte aşırı sağın toplumsal ve siyasal alanda da ortaya çıkışına önemli bir alan hazırladığı söylenebilir.

Chemnitz kentini Alman aşırı sağ gruplarının çekim merkezi olarak daha fazla ön plana getiren durum 35 yaşında Daniel H. adlı bir Alman vatandaşının Ağustos 2018’de bir Suriyeli ve bir Iraklı göçmen tarafından bıçaklanarak öldürülmüş olmasıdır. Bu olayın özellikle medyada yer almasından sonra daha önce şiddet eylemleriyle ön plana çıkmayan aşırı sağ gruplar şiddet içeren gösteriler düzenlemeye başlamışlardır. Aşırı sağ gruplar bir araya gelerek “Chemnitz Devrimi” adlı oluşum altında birleşmişlerdir (CASIS Vancouver, 2018, s. 64). Grup eylemlerinde göçmen kökenli olarak gördükleri kişilere saldırı ve Hitler selamı ile göçmenleri tehdit etme eylemleri yapmışlardır.

Chemnitz Protestolarına katılım aşırı sağın farklı kollarından olmuştur. Protesto gösterileri Neo-Nazi gruplarından AfD üyelerine ve futbol holiganlarından Pro-Chemnitz hareketine kadar geniş kapsamlı grupların katılımını içermektedir (CASIS Vancouver, 2018, s. 63-64). Bu açıdan bakıldığında Alman Hristiyan Demokrat Birliği Partisi (CDU) lideri ve dönemin Başbakanı Angela Merkel liderliğindeki koalisyonun sığınmacılara açık kapı politikası uygulaması ve toplumda sığınmacılara karşı yükselen tepkilere rağmen sağda göçmenlerin devlete ve topluma etkileri üzerine bir söylem geliştiren siyasal yapıların etkin olmayışı aşırı sağ popülist hareketleri ön plana çıkarmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi Dresden’de olan geniş kitlelerin protesto eylemlerine katılımı gibi Chemnitz’te de katılım yüksek sayılara çıkmıştır. Göçmen karşıtı güçlü söylem aşırı sağ olarak nitelendirilemeyecek kesimleri de eylemlere sürüklemiş, eğitimli Alman orta sınıfından insanlarda bu gösterilerde yerini almışlardır.

Aşırı sağcı grupların gösterilerine karşı eleştiri olarak “#Biz daha fazlayız (#Wir Sind Mehr)” sloganı ile 3 Eylül 2018’de 65.000 kişinin katıldığı bir konser organize edilmiştir (Schmidt-Kleinert, 2021, s. 111-112). Bu konserin özellikle Chemnitz şehrinin aşırı sağcıların merkezlerinden birisi olması iddiasını ortadan kaldırma amacını güttüğü görülmektedir. Fakat yapılan araştırmalar Chemnitz şehrinde yaşayan yabancıların sokakta yalnız gezmeye çekindiklerini ve beyaz tenli olmayan kişilerin protesto gösterilerinden bu yana şehirde tedirgin olduklarını göstermektedir (Süddeutsche Zeitung Magazin, 2018). Bu açıdan bakıldığında aşırı sağ eylemler şehrin toplumsal algısına doğrudan etki etmiştir.

Chemnitz şehrinde aşırı sağ şiddetine yönelik yapılan araştırmalarda şehirde farklı dil konuşmanın da şiddete maruz kalmayı artırabileceği dile getirilmektedir. Kültür alanında çalışan yabancı bir yöneticinin İngilizce konuşmasından dolayı darp edildiği ve ağır yaralandığı rapor edilmiştir. Bunun yanında sanat koleksiyonları alanında çalışan Frédéric Bußmann’a da saldırı yapılmış olduğu medyada dile getirilmiştir (Locke, 2022). Bu noktada Chemnitz şehrinde yabancı kökenle ilgili dil veya yabancıların varlığını savunma bu açıdan saldırı sebebi olarak algılanmaktadır.

Chemnitz protestolarının Almanya’da ulusal düzeyde duyulması ve protestolara desteğin artması anlamında Federal Meclis’te milletvekilleri ile yer alan AfD’nin büyük oranda etkisi olmuştur. Federal Meclis’te tüm siyasi partiler protesto gösterilerini ve aşırı sağ saldırıları kınarken dönemin AfD lideri ve kendisi de Chemnitz doğumlu olan Alexander Gauland protestoları savunmuştur. Gauland protestoların Daniel H.’nin öldürülmesi sonrası olduğunu ve Chemnitz halkının tepkisinin normal olduğunu dile getirmiştir (Zeit, 2018). Gauland’ın

açıklamasının Chemnitz şehrinde şiddet eylemlerinin devamı noktasında bir teşvik söylemi içerdiği söylenebilir.

AfD'nin Chemnitz protestolarından vatandaşın savunucusu rolü ile pay elde etme çabası ve kendini bu protesto gösterileri üzerine bir politik toplum olarak bina etme mücadelesi Chemnitz şehrinin aşırı sağ imajını perçinleyen bir etki ortaya çıkarmıştır. Dönemin AfD parlamento grubu liderlerinden Hans Jörg Müller Chemnitz'deki "vatandaş protestolarından gurur duyduğunu" ifade etmiş ve Chemnitz'deki protestocuların "Demokrat ve insani değerlerin savunucusu" olduğunu söylemiştir (Weiland, 2018). Bu noktada AfD'nin Chemnitz protestolarını sahiplendiği söylenebilir.

Dresden'de olduğu gibi Chemnitz'deki protestolarda 2020 yılında patlak veren Covid-19 Pandemisi dönemine kadar çeşitli sebeplerle yapılan gösterilerle devam etmiştir. 2020 yılında sağlık açısından ele alınan sokağa çıkma ve gösteri yasakları protestoları azaltıcı etki yapmıştır. Gündemin sığınmacı göçünden Covid-19'la bağlantılı sağlık alanındaki düzenlemelere evrilmesiyle birlikte aşırı sağ gruplar protestolarını hükümetin Covid 19 virüsünün yayılmasını önleme amaçlı aldığı kısıtlama kararlarına yönlendirmişlerdir (Litsichko, 2021). Fakat bu durum Chemnitz şehrinin aşırı sağ ve yabancı düşmanlığı ile özdeşleşen imajını değiştirmemiştir.

Bununla ilgili olarak karşı bir imaj ortaya koyma anlamında 2020 yılında Chemnitz şehrinin 2025 yılı için Avrupa Kültür Başkenti olması başvurusu kabul edilmiştir (Brichzin vd., 2022, s. 208-209). Başvuru dosyasında sunulan Chemnitz şehrinin 2018 yılında olan aşırı sağ protestoların etkisinden ve kent üzerinde yer alan aşırı sağın şehri algısından kurtulma amacı taşıdığı açıklaması şehre bu algının yerleşmiş olduğunun önemli bir göstergesidir. Bu açıdan 2025 yılında daha fazla yabancının şehri ziyaret ederek şehirdeki yabancı düşmanlığı algısı ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Sonuç olarak, Dresden ve Chemnitz şehirlerinde aşırı sağ örgütlenmeleri ve bunların eylemleri ile bağlantılı olarak kent algılarının aşırı sağ ve yabancı düşmanlığı noktasında oluşması toplumsal protestoların kent algısını doğrudan etkilediğinin bir göstergesidir. Toplumsal protestolar bağlamında kent algısını yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde etkileyen ana unsurlarda öncelikli olarak kentin toplumsal protestoların oluşması açısından kolaylaştırıcı faktörleri ön plandadır. Dresden ve Chemnitz örneklerinde görüldüğü gibi uzun yıllar ön plana çıkmayan bir aşırı sağ yapılanması bu kentlerde mevcuttur. Bunun yanında protestolara içeriden ve dışarıdan destekler bu protestoların ulusal düzeyde görünür olmasını sağlamıştır. Federal mecliste yer alan AfD'nin güçlü desteği ve protestolarda yer alması protestoları ve Dresden ve Chemnitz şehirlerini siyasetin gündemine taşımış ve bu şehirler aşırı sağ ve yabancı düşmanlığı ile zikredilmiştir. Bununla birlikte Almanya'da ana akım medyanın protestoları güncel tutarak ön plana alması, gösterileri doğrudan aktarması, Dresden ve Chemnitz şehirlerinde yaşayan göçmenlerle yapılan röportajlar ile ortaya çıkan söylemin Dresden ve Chemnitz şehirlerinin yabancılar için ölüm riski taşıyan şehirler olduğu imajı iki şehir üzerinde olan algıyı güçlendirmiştir.

Sonuç

Modern dönemde kentler sanayileşme ve sivil toplumun gelişimi ile toplumsal görünürlüğü arttığı yerler olarak ortaya çıkmıştır. Toplumsal protestolar da bu görünürlükte bireysel haklar ve özgürlüklerin ifadesi ve toplumsal beklentilerin karşılanması anlamında yöneticilere seslerin duyurulduğu bir alan açmaktadır. Bununla birlikte toplumsal protestolar antidemokratik ve ötekileştirici unsurların yer aldığı bir organizasyon içerisinde yer alabilmektedir. Bu açıdan toplumsal protestolar düzenlendiği kentlerle ilgili toplumsal algıyı etkileyebilmektedir. Son on yılda Almanya’da belli başlı kentlerde aşırı sağ gruplar tarafından organize edilen göçmen karşıtı protestoların düzenlenen kentlerin toplumsal algısı ile ilgili etkide bulunduğu görülmektedir.

2011 sonrası Arap Baharı ayaklanmalarının etkisiyle Avrupa’ya yönelen sığınmacılara Almanya’da hükümetin uyguladığı açık kapı politikasının yerel bazda protesto edildiği Dresden ve Chemnitz Protestolarında aşırı sağ grupların yoğun katılımının olduğu görülmektedir. Bu noktada özellikle sağ fraksiyonda yer alan toplumsal kesimlerin sığınmacıların Almanya’ya yoğun göçlerini kabullenmemelerinin aşırı sağda PEGIDA’nın organize ettiği Dresden ve farklı aşırı sağ grupları ve Alman orta sınıfından destekçileri bir araya getiren Chemnitz protestoları ile patlak verdiği söylenebilir. Bu iki kentin aşırı sağın yıllardır örgütlendiği yerler olarak etkili protesto güçleri ortaya çıkarması toplumsal protestoların mekânsal bağlantılarının açıklanması açısından önemlidir. Yalnızca bu kentlerde yaşayan aşırı sağ gruplarının değil, diğer şehirlerden de gösterilere katılım için bu şehirlere gelişin olması şehir ve eylemin özdeşleşmesi anlamında önemlidir. Bu noktada aşırı sağ grupların bu kentlerle ilgili propagandaları, AfD’nin protesto gösterilerine destek vererek protestoları siyasetin gündemine taşınması ve medyanın protesto gösterilerine yer vererek Dresden ve Chemnitz kentleri bazında bir aşırı sağın kentleri algısı yaratması önemli etkiler olarak ifade edilebilir. Bu açıdan protesto gösterileri kent üzerine toplumsal algıyı doğrudan etkilemektedir.

Kaynakça

- Alkan, M. (2015). Avrupa’da yükselen ırkçılık: Pegida örneği. *Gazi Akademik Bakış*, 8 (16), 275-289.
- Ayres, J., Macdonald, L. (2019). Transnational protest: “Going Global” in the current protest cycle against economic globalization. M. Arce & R. Rice (Eds.), *Protest and democracy (1st Edition, pp. 47–70)*. University of Calgary Press.
- Baden-Württemberg (2023, 8 July). *Bevölkerung*. <https://www.baden-wuerttemberg.de/de/unserland/land-und-leute/bevoelkerung>
- Borbáth, E. (2023). Differentiation in protest politics: Participation by political insiders and outsiders. *Political Behavior*, 12, 1-23. <https://doi.org/10.1007/s11109-022-09846-7>
- Brichzin, J., Laux, H. & Bohmann, U. (2022). *Risikodemokratie: Chemnitz zwischen rechtsradikalem Brennpunkt und europäischer Kulturhauptstadt*. Transcript Verlag.
- CASIS-Vancouver. (2018). The Chemnitz raid. *The Journal of Intelligence, Conflict and Warfare*, 1(2), 63–65.

- Chueca, E.G. & Teodoro, F. (2022). *Pandemic and social protests: Cities as flashpoints in the COVID-19 era*. CIDOB.
- Davidson Sorkin, A. (2015, January). Germany's strange new right wing meets Charlie Hebdo. *Newyorker*. <https://www.newyorker.com/news/amy-davidson/germanys-pegida-meets-charlie-hebdo>
- D'souza, D. (1995). Is racism a western idea? *The American Scholar*, 64(4), 517–539.
- Euronews (2015, Nisan). PEGIDA ile Wilders güçlerini birleştirdi. <https://tr.euronews.com/2015/04/13/pegida-ile-wilders-guclerini-birlestirdi>
- FrankfurterRundschau (2019, Januar). Bachmann nennt galgen "Übertreibung der Lügenpresse". <https://www.fr.de/politik/bachmann-nennt-galgen-uebertreibungluegenpresse11159651.html>
- Gao, Z., Wang, S., & Gu, J. (2020). Public participation in smart-city governance: A qualitative content analysis of public comments in urban China. *Sustainability*, 12(20), 1-19.
- Grunert, J. & Kiess, J. (2021). Extrem rechte strukturen und dynamiken in Chemnitz: Situationsanalyse und handlungsbedarf. EFBI Policy Paper. Else-Frenkel-Brunswik-Institut.
- Halisch, J. & Labas, M. (2013). *Integrationspolitik im internationalen vergleich*. Ministerium für Integration Baden-Württemberg.
- Haschke, J.F. (2017). Von der lügenpresse und den volksverrättern. O. Jandura; M. Wendelin; M. Adolf; J. Wimmer (Eds.), *Zwischen integration und diversifikation: Medien, kultur, kommunikation* (ss. 207-228). Springer VS.
- Henriques, E. B., & Thiel, J. (2000). The cultural economy of cities: A comparative study of the audiovisual sector in Hamburg and Lisbon. *European Urban and Regional Studies* 7, 253-268.
- Höhne, J., Linden, B., Seils, E. & Webel, A. (2014, Eylül). *Die gastarbeiter*. Geschichte und aktuelle soziale Lage. WSI Report 16. https://www.boeckler.de/pdf/p_wsi_report_16_2014.pdf
- Karababa, P. (2021). Hafıza, özdeşleşme ve kentsel miras: Chemnitz/Karl Marx şehri örneği. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, 4 (1), 20-36.
- Litschko, K. (2021). "Freie Sachsen" heizen Coronaprotect an: Die Einpeitscher. <https://taz.de/Freie-Sachsen-heizen-Coronaprotect-an/!5820715/>
- Locke, S. (2022, Mart). Es war ein gewaltrausch. <https://www.faz.net/aktuell/gesellschaft/kriminalitaet/frederic-bussmann-ueberattacke-jugendlicher-neonazis-in-chemnitz-17871414.html>
- Lokot, T. (2019). Urban media studies|The augmented city in protest: The urban media studies perspective. *International Journal Of Communication*, 13(18), 5333-5350.
- McFadden, S. (2019). German citizenship law and the Turkish diaspora. *German Law Journal*, 20(1), 72-88.
- Polat, F. (2016). Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Gezi Parkı Direnişi. *Journal of Life Economics*, 3 (1), 1-22.
- Rosenberger, S. (2018). Political protest in asylum and deportation: An introduction. S. Rosenberger; V. Stern; N. Merhaut (Eds.), *Protest movements in asylum and deportation* (ss. 1-23). Springer.

- Rosenfeld, B. (2017). Reevaluating the middle-class protest paradigm: A case-control study of democratic protest coalitions in Russia. *American Political Science Review*, 111(4), 637-652.
- Sarrazin, T. (2010). *Deutschland schafft sich ab: wie wir unser Land aufs Spiel setzen*. DVA Sachbuch.
- Schmidt-Kleinert, A. (2021). Der "absolute" Feind: Feindbildkonstruktionen in den sozialen Medien zum 'Gewaltereignis Chemnitz'. U. Birsl, J. Junk, M. Kahl & R. Pelzer (Eds.), *Inszenieren und mobilisieren: Rechte und islamistische akteure digital und analog* (ss. 109-136). Verlag Barbara Budrich.
- Simmons, E. S. (2019). How do we explain protest? Social science, grievances, and the puzzle of collective action. M. Arce & R. Rice (Eds.), *Protest and democracy (1st Edition, pp. 23-44)*. University of Calgary Press.
- Spiegel (2018, August). Maik G. arbeitet als Buchprüfer für das LKA. <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/pegida-in-dresden-lka-mann-aus-zdf-video-ist-buchpruefer-a-1224566.html>
- Strubelt, W. & Veith, K. (1997). Zuwanderung und Integration-Deutschland in den 80 und 90er Jahren. Friedrichs, J. (Eds.). *Die städte in den 90er Jahren* (ss. 109-135). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Süddeutsche Zeitung Magazin (2018, August). Chemnitz ist eine schöne Stadt, es gibt nur einige Leute, die bekloppt sind. <https://sz-magazin.sueddeutsche.de/politik/chemnitz-ist-eine-schoene-stadt-es-gibt-nur-einige-leute-die-bekloppt-sind-86039>
- Tinnemeyer, S. (2018). Die döner-morde vs. die nsu-morde. R. Heuser ve Mirjam S. (Eds.), *Sonstige namenarten: Stiefkinder der onomastik* (ss. 209-238). De Gruyter.
- Weiland, S. (2018, August). Wie die AfD von Chemnitz profitieren will. *Spiegel*. <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/chemnitz-wie-die-afd-von-den-vorfaellen-in-sachsen-profitieren-will-a-1225338.html>
- Westenberg, M. & Abell, P. (2004). *Migrants' experiences of discrimination in Germany*. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia.
- Yılmaz, E. & Çiftçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye'de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (35), 252-267.
- Zeit (2018, August). Alexander Gauland bezeichnet übergriffe in Chemnitz als normal. https://www.zeit.de/zustimmung?url=https%3A%2F%2Fwww.zeit.de%2Fgesellschaft%2Fzeitgeschehen%2F2018-08%2Fchemnitz-alexander-gauland-ausschreitungen%3Futm_referrer%3Dhttps%253A%252F%252Fwww.google.com%252F

Çevre Yönetiminin Sürdürülebilmesinde Siyasetçilerin Etik Lider Özellikleri Taşımalarının Önemi: Kyoto Protokolü Örneği¹

*Importance of Adoption of Ethical Leadership Traits by Politicians in Sustaining
Environmental Management: Kyoto Protocol Example*

Abdullah TURAN²

ÖNE ÇIKANLAR	<ul style="list-style-type: none">Siyasetçilerin etik liderlik özelliklerini taşıması çevre yönetiminin sürdürülmesi için gereklidir.Küresel çevre sorunları tüm siyasetçilerin etik liderlik özelliklerini taşıması ile çözülebilir.Tüm siyasi liderlerin çevre yönetiminde vazife alması için güçlü siyasi yaptırımların uygulandığı güçlü bir organizasyonun kurulması gerekmektedir.
HIGHLIGHTS	<ul style="list-style-type: none">It is necessary for politicians to have ethical leadership characteristics for the continuation of environmental management.Global environmental problems can be solved if all politicians have ethical leadership characteristics.In order for all political leaders to take part in environmental management, it is necessary to establish a strong organization with strong political sanctions.
ÖZ	Bugün canlıların varlığını sürdürmesi ve insanların teknolojik ihtiyacını karşılamayı devam ettirebilmesi için çevredeki yer altı ve üstü kaynakları kullanması gerekmektedir. Küresel iklim dönüşümlerinin yaşandığı ve teknolojinin -insana fayda sağlamak dışında- çevreyi yok etmek için de kullanıldığı günümüzde çevre yönetimini olması gerektiği bir şekilde -yani çevreyi geri dönüşümü olmayan bir sürece sokmadan- sürdürmek gerekmektedir. Bugün dünyada çevreyi korumak ve kurtarmak için bazı anlaşmalar (Kyoto Protokolü, Paris Anlaşması gibi) yapılmaktadır. Fakat bu anlaşmalara dahil olmayarak çevreye zarar vermeyi sürdüren ülkeler (siyasi liderler) bulunması hayatın geleceğini tehlikeye atmaktadır. Çünkü siyasetçinin etik kültürü benimsememesi bu konuda tehlikeli bir meseledir. Bu bağlamda ekonomik ve siyasi çıkarları çevrenin korunmasının önüne geçirmeyecek siyasetçilerin varlığı önemli hale gelmektedir. Bu çalışma çevre yönetiminin sürdürülmesinde siyasetçinin etik özellikler taşımasının önemini ortaya çıkararak bu konuda bir farkındalığın yaratılmasını sağlamayı amaçlanmaktadır. Bu bağlamda literatüre başvurularak konu ile ilgili kaynak taraması yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında etik liderin bu süreçte önemini ortaya çıkarmaya ve siyasetçide bu özellikler olmasının çevreye katkılarını göstermeye dönük değerlendirme yapılmıştır. Bu konuda Kyoto Protokolü örneği üzerinde durularak siyasetçinin etik lider olmasının ya da olmamasının yansımaları aktarılmıştır. Örneğin incelenmesiyle ulaşılan sonuçlara göre, etik lider davranışları çevre yönetimine katkı sağlarken bunun karşısında konuşularak bir hareket ortaya koymak çevreye verilen zararların devamına sebep olmaktadır. Çalışma kapsamında siyasetçilerin etik özellikler taşımasının çevreye olumsuz yansımaları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
ABSTRACT	Today, living things need to use underground and aboveground resources in order to survive and meet their technological needs of people. Today, global climate transformations are experienced and technology -other than benefiting people- is used to destroy the environment. Despite such an environment, environmental management must be maintained as it should be. Today, some agreements (such as the Kyoto Protocol, the Paris Agreement) are made in the world to protect and save the environment. However, countries (political leaders) that are not included in these agreements and continue to harm the environment endanger the future of living things. Because it is very dangerous for politicians to be far from ethical culture. In this context, politicians who prefer to protect the environment by excluding economic and political interests are necessary. This study aims to reveal the importance of the politician's adoption of "ethical characteristics" in the continuation of environmental management and to create an awareness on this issue. Based on this, a literature review was made by referring to the literature. In the light of the data obtained, an evaluation was made to reveal the importance of the ethical leader in this process and to show the contribution of the politician's having these characteristics to the environment. In this regard, the reflections of whether the politician is an ethical leader or not are conveyed by emphasizing the example of the Kyoto Protocol. As it is understood in the sample examined, ethical leader behaviors contribute to environmental management. Otherwise, the damage to the environment will continue to increase. The results of the study show that the lack of ethical characteristics of politicians has negative reflections on the environment.
KEYWORDS	<p><i>Environmental Management,</i></p> <p><i>Ethical Leadership</i></p> <p><i>Politician</i></p>
Atıf (Citation):	Turan, A. (2023). Çevre yönetiminin sürdürülebilmesinde siyasetçilerin etik lider özellikleri taşımasının önemi: Kyoto Protokolü örneği, <i>Urban 21 Journal</i> , 1(1), 30-54.

¹ Bu çalışma 21-23 Ekim 2016 tarihinde gerçekleştirilen 4.Uluslararası KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu'nda sunulan ve bildiriler kitabında basılan "Çevre Yönetiminde Etik Liderlik" isimli çalışmanın kapsamı geliştirilmiş ve güncellenmiş halidir.

² Öğr. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi, aturan40@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-2743-6798

Giriş

Çevresel şartların değişmesi, iklimlerin dönüşmesi, doğal dengenin bozulması gibi hadiseler küresel ısınmaya sebep olduğu gibi bunun, buzulların erimesinin çok ötesine geçen zararları olmaktadır. Canlılar için çevresel koşulların dönüşmesinin sağlığa olumsuz yansımaları olması, gelecek neslin varlığını sürdürebilmesini riske edilmekte ve onlara haksız bir şekilde mali külfetler yükleyebilmektedir. Büyük bir borcun gelecek nesle yüklenmesinin haksızlığı bir yana bugün dahi yaşanan hava ve su kirliliği gibi birçok önemli sorun çözüm beklemekte ve dünya her geçen gün yeni tür hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların ardında insan vardır. Ancak ülkeler aldıkları siyasi kararlara bağlı olarak çıkardıkları yasalarla insanları yönlendirebilmektedir. Dolayısıyla siyasi çevreler (milletvekilleri, siyasi parti temsilcileri, siyasal iktidar vs.), doğru davranışı belirleyerek bu kötü gidişe dur diyebilecek güçtedir. Ancak bu düşüncenin ekonomik ve siyasi çıkarların önüne geçmesi her şeyden daha önemlidir. Doğaya direnen (dere yataklarına ve fay hatları üzerine ev yapılması gibi) ya da doğaya zarar veren (çevre kirliliği yaratılması, atom bombası atılması ya da denenmesi gibi) her şey insanı yok etmektedir. Oysaki alınan kararlarda önceliğin çevre olması çevrenin sürdürülebilmesi için elzemdir.

Literatüre bakıldığında çevre yönetimi (Tezcan, 2001; Güler, Tekbaş & Vaizoğlu, 2001), çevre sorunları (Bozkurt, 2008; Kızılboğa ve Batal, 2012) ve etik ile etik liderlik (Yılmaz, 2005; Uzun, 2011; Usta, 2011; Özdemir, 2003) konusunda çokça çalışma yapıldığı görülmektedir. Ancak literatürde çevre meselesine dair siyasetçilerin etik lider olmasının önemine dönük bir çalışma ile karşılaşmamıştır. Bu bağlamda çalışma çevre yönetiminin sürdürülebilir olmasında siyasetçilerin etik liderlik özellikler taşımasının önemine değinmeyi ve bu konuda bir farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir. Çevre yönetimi konusu, insan ırkı başta olmak üzere canlıların ve dünyanın geleceğini belirleyen bir husus olduğundan ve bu konuda bir önlem/koruma fikri sunmasından dolayı çalışma önemli hale gelmektedir. Çalışmada çevre sorunlarına veya bu konudaki hukuksal meselelere değinmekten ziyade etik kültür oluşmasında siyasetçilerin etik lider olması işlevine ve bunun önemine odaklanan bir yazım ortaya konulmuştur.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi için literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen birincil ve ikincil kaynaklarla kavramsal çerçevenin (çevre, çevre yönetimi, çevre politikası, siyasetçi, etik lider vs.) yazımı gerçekleştirildikten sonra etik kültürün oluşturulması ve çevrenin korunması konusunda siyasetçinin etik liderlik sürecinin önemi konusu irdelenmiştir. Bu yapılırken Kyoto Protokolü örneği üzerinden etik kültürün oluşturulmasına aykırı ve uyumlu yönler değerlendirilerek çalışma zenginleştirilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Çevre yönetim sürecinde siyasi liderlerin etik liderlik özellikleri taşımasının öneminden bahsedilmesi için öncelikle çevre, çevre yönetimi, çevre politikası, siyasetçi, kültür, etik, etik kültür, etik liderlik, çevre etiği gibi kavramların kısaca açıklanması gerekmektedir.

Çevre her şeyden önce yeryüzündeki bütün canlıların üzerinde yaşamını sürdürdüğü ve kendileri için yaşama dair önemi olan bir olgu olarak ifade edilebilir (Şengün, 2015, s. 110). Çevre Kanunu (2872 sayılı) tarafından yapılan tanıma göre ise “çevre”, “tüm canlıların yaşamları süresince ilişkilerini sürdürmüş oldukları ve karşılıklı etkileşimde buldukları ekonomik, fiziksel, biyolojik, sosyal ve kültürel ortam”dır.

Çevre, canlı ve cansız varlıkların karşılıklı olarak etkileşimde buldukları bir bütünü içermektedir. Ayrıca çevre canlıların yaşamasını ve gelişmesini sağlayan biyolojik, kimyasal ve fiziksel faktörlerin tamamı olarak da ifade edilebilir. Tüm bunlara ilaveten çevre, üzerinde canlıların yaşamının sürdüğü “doğal çevre” ile insanlar tarafından onların eliyle yaratılmış “yapılı/yapay çevre”nin bütünleşmesini içermektedir (Şengün, 2015, s. 111). Doğal çevre insanların bir müdahalesi olmaksızın meydana gelmiştir. Yapay çevre ise insanoğlu tarafından oluşturulmuştur. Dolayısıyla çevre sorunları insanoğlunun müdahil olması ile “doğal çevrenin sahip olduğu olanakları yapay çevreye aktarması” sonucunda oluşmaktadır (Baykal, 2010, s. 477).

Çevre sorunlarının, insanın doğaya müdahale etmesi ile doğadan faydalandığı süreçte ortaya çıkan bir yıkım/tahribat ve olumsuzluk olduğu açıktır (Kızıboğa & Batal, 2012, s. 192; Özmen, 2009, s. 42). İnsan müdahalesiyle birçok şekilde tetiklenebilmektedir (Bozkurt, 2008). Özellikle doğal kaynakların “sonsuz ve ücretsiz” olduğu biçiminde algılanması çevre sorunlarının en başlıca nedenidir (Tezcan, 2001). Kaynaklar bugünkü ihtiyaçlara yetse de bu şekilde hor kullanılması sonucunda gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama olanakları ellerinden alınmakta ve bu konuda sürdürülebilirliğin sağlanamaması büyük sorun oluşturmaktadır (Baykal ve Baykal, 2008, s. 5). Bu sınırsız alanın kontrolsüzce kullanımı sonucunda çevre, fiziksel, biyolojik ve sosyal anlamda insan sağlığına olumsuz yansımaktadır. Bu durum fizyolojik ya da ruhsal birçok hastalığın doğmasına yol açmakla birlikte, birçok hastalığın da seyrini etkilemekte ve görülüş özelliklerini değiştirmektedir (Güler vd., 2001, s. 9).

Dünyanın karşı karşıya kaldığı birçok çevre sorunu bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, “nükleer atıklar ve kazalar, UV radyasyonunun artışı, asidifikasyon, iklim değişikliği, havada bulunan dayanıklı toksik maddeler, yüzeysel sularda ötrifikasyon, kentsel atıklar, toprak erozyonu, (Baykal ve Baykal, 2008, ss. 5-6), göçlerin sonucunda ortaya çıkan düzensiz şehirleşme, kâğıt, enerji, kömür ile buna benzer araçların dengesiz kullanımının yansımaları, aşırı otlatmanın biyolojik çeşitliliğe olan etkileri, orman ve bitki örtüsü tahribatı, yangınlar, erozyonlar, gübreleme ve zirai ilaçlama, su alanlarının aşırı ve yanlış kullanımı, katı atıkların ve çöplerin dönüştürülememesi, atmosfere bırakılan kirli hava, madenlerin plansız bir şekilde kullanımı, kaçak avlanmanın yaygınlaşması, gürültü kirliliğinin artması (Bozkurt, 2008), bitki ve hayvan neslinin tükenmesi, tarımsal alanlarla doğal sit alanlarının şehir yapılaşmalarına heba edilmesi, kıyı alanlarının şekil olarak bozulması, sanayilerde kullanılan kimyasalların yayılması (Şengün, 2015, s. 13), nüfus artışının fazla olması, aşırı tüketim ve doğal afetler” şeklinde sayılabilir (Zeytin ve Kırlioğlu, 2014, s. 239). Bu kirlenmede özellikle sanayi devrimini tamamlamış ülkeler büyük paya sahiptir (Baykal & Baykal, 2008, s. 4).

Bugün çevre sorunlarının bölgesel bir sorun olmayı çoktan aştığı ve toplumların tamamını etkileyen küresel bir sorun niteliğine büründüğü gerçeği anlaşılmıştır (Aydın & Çamur, 2017, s. 24). Çevre ile ilgili yaşanan sorunlar birçok kişi ve bilim adamının dikkatini uluslararası çevre antlaşmalarına vermesine neden olmuştur. Bu antlaşmalardan bazıları ozon tabakasının korunmasını içerirken bazıları okyanusların korunmasını, hava kirliliğini ve iklim değişikliğini içermiştir (Sonnenfeld and Mol, 2002, s. 1323). Böylece çevre sorunlarının ülke sınırlarını aşan uluslararası boyutları olması nedeniyle, sorunlara çözümler bulunması ve çözüm yöntemlerinin hayata geçirilmesi uluslararası sıkı bir işbirliği yapılmasına bağlıdır (Keleş, 2023, s. 25). Dolayısıyla çevre sorunlarının gelecek nesillere aktarılan bir borç olmasının önüne geçilebilmesi için “ulusal” olduğu gibi uluslararası düzeyde de örgütlenilmesi gerektiği bilinmektedir. Bu süreçte çevresel bozulmaların önüne geçilebilmesi için bir kamu gücüne gereksinim duyulmaktadır. Kamu yönetim sistemleri bu sorumluluğu ancak etkili bir çevre yönetimi ile yerine getirebilecektir. Bu konuda doğru örgütlenmenin sağlanması ve bunu desteklemek adına yasal düzenlemelerin yapılması bir ihtiyaç haline gelmiştir. Ayrıca bu süreçte lazım olacak olan mali kaynağın ayrılması, tüm faaliyetlere katılımın sağlanması, denetim sistemlerinin iyi düzeye getirilmesi, çevre koruma politikalarının oluşturulması, bu sürece dair örgütlenmenin inşa edilmesi, merkezi ve yerel örgütler arasında işbölümünün sağlanması önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde kamu yetkilerinin “merkezde bakanlıklar ve yerelde il özel idareleri, belediyeler ve büyükşehir belediyelerine” yayıldığı görülmektedir (Şengün, 2015, s. 110). Çevrenin bahsi geçen kendini yenileyememe ve devamlılığını sağlayamama riskine karşı (Kızılboğa & Batal, 2012, s. 193) bu kamu kurumlarının çevre yönetimini etkin kılması elzemdir (Zeytin & Kırlioğlu, 2014, s. 240).

Çevre, çeşitli miktarlarda ve ölçeklerde kaynaklardan meydana gelmektedir. Bu kaynakların iyi planlanmaması ve iyi yönetilmemesi durumda, insanların ve diğer canlıların geleceği tehlikeye girmektedir. Çevre yönetimi çevrenin korunmasını, geliştirilmesini ve iyileştirilmesini sağlamak ve takip etmek için gereken entegre ve sistemik yaklaşımı ifade etmektedir. Çevre yönetimi; “doğal ve yapılı fiziki çevrede sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanması ve çevrenin kalitesinin yükseltilmesi amacıyla çevre kirliliği ile kaynak tahribatının önlenmesine, yapılı çevrenin insanın psiko-sosyal ihtiyaçlarıyla uyum içinde planlanmasına ve bu çerçevede, kurumsallaşma, mevzuat, halkın katılımının sağlanması ve finansman gibi yönetim araçlarının geliştirilmesine yönelik temel ilkeleri, politikaları, stratejileri ve programları” belirlemeye yönelik planlama yaklaşımıdır (Baykal & Baykal, 2008, s. 12).

Çevre yönetimi, kamu ile birlikte özel sektör tarafından da sürdürülmesi gereken bir süreç olsa da özel sektöre bu konuda yön veren kamu yönetimi sisteminin ortaya koyduğu düzenlemelerdir. Bu anlamda çevre yönetimi, “yasalarla belirlenen prosedürler ve kamusal politikaların bütünü”dür. Çevre yönetimi tüm canlıların varlığını devam ettirmesine fırsat sunan ekosistemin bozulmasını engelleyen işlerin tamamıdır (Zeytin & Kırlioğlu, 2014, s. 240). Canlı varlıkların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için ihtiyaç duydukları doğal kaynaklara ulaşması ve bunların kullanımında yaşanacak sorunların tespit edilerek çözülmesini içeren sürece çevre yönetimi denilmektedir (Baykal, 2010, s. 479).

Çevre yönetimi geniş anlamda düşünüldüğünde, dünya ile birlikte uzayın yönetimini de içermektedir. Bu nedenle çevreyi ve çevresel kaynakları akılcı kullanabilmek için ve sürdürülebilirliği sağlayabilmek için, bu kaynakları, uluslararası, bölgesel, ulusal ve yerel düzeyde daha iyi yönetmek gerekmektedir. Çevrenin ve çevresel kaynakların, sürdürülebilir şekilde yönetilebilmesi için; bir takım yasal ve yönetsel düzenlemelere ve bu düzenlemeleri uygulayacak kurumlar ile sistemlere ihtiyaç bulunmaktadır. Kirliliğin sınır tanımaması ve yöreler ya da ülkedeki çevresel bozulmaların birbirini etkileyebilmesi, çevreyle ilgili alınan kararların uluslararası düzeye geçmesine ve bu bağlamda düzenlemeler ile kurumsallaşmanın da bu şekilde işlemesine neden olmaktadır. Bu süreçte yöntemler de değişmektedir. Bu bağlamda şu görüşler, ilkeler ve eylem planları uygulamaya konulmuştur (Baykal & Baykal, 2008, ss. 12-13): “Çevreye bir kaynak kullanımı ve kaynak yönetimi olarak bakılmalıdır, ekonomik ve sosyal gelişme çevreden ayrı düşünülemez, aynı yerkürede yaşayanlar ortak bir kaderi paylaşır, geçmişte uygulanan yanlış kalkınma ve gelişme politikaları, yerkürenin çevresel kaynaklarını ciddi bir biçimde tehlikeye sokmuştur, bugünkü neslin kendi ihtiyaçları karşilanırken, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama haklarının tehlikeye sokulmaksızın ve çevreyle uyumlu ‘sürdürülebilir’ bir gelişme ve kalkınma politikasının sürdürülmesi gerekmektedir”.

Tüm bu kapsamlı çalışmaların (görüş, ilke ve planların) bir kamu gücüne ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu sebeple çevreyi koruma hususu kamu yönetim sistemlerinin mühim bir sorumluluk alanını oluşturmaktır (Şengün, 2015, s. 1). Kamu yönetim sistemi bu süreçte sivil toplum kuruluşları (STK) ve ulus üstü organizasyonları desteklese de bu konuda desteğin boyutu siyasi iradelerin inancına bağlıdır (Karataş, 2014, s. 136). Ülkedeki bir çevre olayı diğer ülkeyi de etkilediğinden çevre meselesinin uluslararası bir mesele olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple ulus üstü organizasyonları gerçekleştirmek için ulus üstü organizasyonların devreye sokulması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Kızılboğa & Batal, 2012, s. 193). Çünkü insanoğlu kendi kendisini yöneten çevrenin yaşam sürecine müdahale ederek bozabildiği gibi onu yeniden biçimlendirebilmektedir. Bu süreçte kamu gücünün çevreye yönelik insan davranışını şekillendirmesi önemli hale gelmektedir. Dolayısıyla bu güç, “çevre ile insan arasındaki ilişkiyi” yönetmeyi başarmalıdır (Şengül, 2001, s. 139).

Çevreyle ilgili bahsi geçen bu yönetim ancak politikalarla gerçekleşebilmektedir. Politika kavramı, belirli bir problemin çözümü için geleceğe dair alınması gereken önlemlerin ve benimsenen ilkelerin bütünüdür ifade etmektedir. Politika, “devletin işlerine katılma ve devletin etkinliklerinin amaç, biçim ve içeriğinin belirlenmesi işi” olarak da değerlendirilmektedir. Çevre politikaları ise bir ülkenin çevre hususundaki ve çevre sorunları alanındaki çözüme dair arayışlarına yönelik tercihlerinin belirlenmesidir. Bu anlamda çevre politikası, en genel anlamı ile toplumun sağlıklı bir çevrede yaşamasını ve doğal varlıkların korunmasını hedeflemektedir (Torunoğlu, 2018b, s. 113). Bu politikalar çevreyi bütünsel olarak güvenceye almak, çevrenin değerlerini korumak, insanların üretme ve tüketme faaliyetleri esnasında ortaya çıkan zararlı durumları ortadan kaldırmak için hedeflerin belirlenmesini ve bu hedeflere ulaşılabilmesi için alınması gereken tedbirlerin ve ilkelerin

belirlenerek bunların maliyetlerinin hesaplanmasını içermektedir (Aydın & Çamur, 2017, s. 24; Bilgili, 2018).

Çevre politikalarının ana amacı, “insanoğluna sağlıklı bir yaşama alanının tedarik edilmesi ve insanlık onuruna/şanına yakışır bir çevrede yaşama garantisinin verilmesi, toplumların sahip olduğu çevre değerlerinin korunması ve geliştirilmesi, bu alanda ortaya çıkabilecek tüm olumsuzlukların ortadan kaldırılması” şeklinde özetlenebilir. “Toplumun çevreye vermiş olduğu değerın yükseltilmesi, çevrenin koruma sürecine dahil edilerek iyileştirilmesi, toplumun tüm kesimlerindeki insanların çevre politikaların oluşturulması ve uygulamasına bilinçli olarak katılımlarının sağlanması” bu süreçte önemlidir. Çevre politikaları insanın çevreye nasıl bakması gerektiğini gösteren, çevrenin yönetimini hedefleyen bir uygulama aracı olarak görülmektedir (Aydın & Çamur, 2017, s. 25).

Çevre politikalarının yapı itibarıyla “şehircilik, sanayi, maliye, hukuk politikalarıyla yakından ilgili olduğu düşünöldüğünde ve bu konularda düzenlemeler yapılırken çevre politikalarının dikkate alınması gerektiği dikkate alındığında, siyasi kademelerin bu konudaki işlevi anlaşılmaktadır. Çevre politikaları ile kentleşme ve ekonomik kalkınma politikalarının ve ayrıca, toplumsal ve yönetsel politikaların tutarlı ve uyumlu olması ve ayrıca bunlar arasında eşgüdümün sağlanması gerekmektedir. Ülkelerin bu tür politikalarını (maliye, hukuk, sanayi vs.) yürütürken çevreye verdikleri zararlarla birbirlerini etkilemeleri çevre sorunlarına küresel bütünlük içinde bakılmasını zorunlu kılmaktadır. “Denizlerdeki ve okyanuslardaki kirlenmeler, ozon tabakasında yaşanan incelme, asit yağmurlarının devam etmesi, biyolojik çeşitliliğin yok olması tehlikesi yaşanması, tropik ormanların yok oluşu gibi” çevresel sorunların bütün dünyayı ilgilendirmesiyle tüm dünyanın katkısı ve gayreti ile çözölmeye zorunludur. Bu anlamda uluslararası düzenlemeler çerçevesinde hareket edip, sistematik olarak davranmak dünyanın geleceği için önemli hale gelmektedir (Aydın & Çamur, 2017, ss. 25-26).

Küresel çevre politikası olarak ifade edilen ve ulusal sınırları aşan politikalar ise, dünya ölkelerinin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesini ifade etmektedir (Kaypak, 2013, s. 23). Biraz daha kapsamlı bir ifadeyle küresel çevre politikaları, “çevreyi uluslararası alanda korumaya almak, çevresel değerlerin varlığını sürdürmek, üretim ve tüketim faaliyetlerinin ortaya çıkardığı zararları giderecek hedefler ortaya koymak ve bu konuda ortaya çıkacak maliyetleri uygun şekilde paylaşmayı belirlemek” gibi hususları içeren bir kavramdır (Aydın & Çamur, 2017, ss. 25-26). Küresel çevre politikalarının ortaya konulabilmesi için ise siyasi iradelerin anlaşmaya varması zorunluluğu vardır.

Siyaset bir kişinin ya da grubun iktidarı eline almak ve onu kullanmak için bir çaba ortaya koymasıdır. Kişi ya da grup siyasal iktidarı elde edip onu kullanarak kendi görüş ve çıkarlarını sürdürmeyi istemektedir (Turan, 2011, ss. 12-13). Dolayısıyla siyaset bir ölkede birbirine karşıt olup rekabet eden çeşitli politikaların bütünüdür (Üste, 2011, s.7). Bu bağlamda siyaset, aldatma ve manipölasyon gibi olumsuz özellikler taşımaktadır (Heywood, 2007, ss. 2-3).

Siyaset konusuna daha olumlu bakan düşünürler ise siyasetin amacının toplumun bütünlüğünü sağlamak, özel çıkarlar karşısında halkın genel yararını temin etmek ve insanların

ortak iyiliğini gerçekleştirmek olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla siyaset, herkesin yararına olan bir toplum düzeni yaratılması çabasını ve bu konuda eylemler ortaya konulmasını içermektedir (Turan, 2011, ss. 12-13). Heywood (2007, s. 2) geniş anlamıyla siyaseti “insanların yaşamlarını düzenleyen genel kuralları/kaideleri yapmak, bunları korumak ve değiştirmek için gerçekleştirilen faaliyetler” olarak ifade etmektedir. Bununla beraber “iktidarı ve otoriteyi kullanma, kolektif karar alma, kıt kaynakları tahsis etme, genel sosyal kuralları belirleme, koruma ve değiştirme” şeklinde önemli ve faydalı işlevleri de üstlenmektedir (Heywood, 2007, s. 3).

Hem bir hükmetme sanatı ve hükümet etme yolu hem de kamu işlerine ilişkin bir süreç olan siyaset (Üste, 2011, s. 7) “devlet aygıtı etrafında dönen bir sosyal örgütlenme sisteminde” gerçekleşmektedir. Bu anlamda siyaset “bakanlar kurulu, yasama meclisi, hükümet daireleri ve bunun gibi alanlarda yürütülmektedir. Bu alanda siyaset, “siyasetçiler, kamu görevlileri ve lobiciler gibi belli insan grupları” tarafından gerçekleştirilmektedir (Turan, 2011, s. 18). Siyasetçiler kategorisinde olup siyasetin en önemli aktörü olan siyasal iktidar ise insanlara emir veren, insanları yöneten, insan davranışlarını kontrol eden biri olsa da “iktidardaki devamlılığı meşruluğuna bağlı olduğundan” verdiği emirlerde halkın rızasını alabilen ve onların itaatini mümkün kılan kişi özelliği göstermesi önemli hale gelmektedir (Turan, 2011, ss. 47-48; Kapani, 1996, ss. 77-107). Siyasetçinin nasıl siyaset yürüttüğü çevresel koşulları belirlemektedir. Siyasal iktidarın belirleyiciliği/karar vericiliği dikkate alındığında davranışlarını olumlu ya da olumsuz yapan şeyin etiğe ya da ahlaka yaklaşımı olduğu anlaşılabilmektedir.

Etik kavramı halk dilinde “ahlak” kelimesi ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmakla birlikte TDK sözlüğünde “ahlaki, ahlak bilimi, çeşitli meslek kolları arasında tarafların uymaları veya kaçınmaları gereken davranışlar bütünü” şeklinde kullanılmıştır. TDK sözlüğünde “ahlak” ise “bir toplum içinde yaşayan kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları” şeklinde tanımlanmıştır. Burada ahlak ile etiğin birbirinin yerine kullanılabildiği görülmektedir. Ancak her ikisi arasında anlam farkı bulunmaktadır. Etik, “bir bilim olmasının yanında, ahlâk ve ahlaki davranış doktrini” olarak öne çıkmaktadır. Etik, “insanoğlunun kurmuş olduğu ilişkilerin temelini oluşturan değerlerin, normların, kuralların, iyi ve kötünün ya da doğru ve yanlışın ahlaki açıdan araştırılmasını içeren bir felsefe disiplini”dir. Ahlâk ise genel olarak bir kişinin vicdanının sesine kulak vererek doğru ve yanlışını belirlenmesini içermektedir (Zeren vd., 2014, s. 453).

Etiğin ormanın bütününden, ahlakın ise sadece bir ağaç türüne yoğunlaştığı söylenebilir. Etiğe ahlak felsefesi olarak bakılırken ahlak etiğin bir araştırma konusu olarak görülmektedir (Yaman, 2010, s. 10; Aydın, 2008, s. 1). Etik, insanlara “işlerin nasıl yapılması gerektiği” konusunda ve bunu belirleme konusunda yardımcı olarak yol gösteren değerleri, ilkeleri ve standartları ifade etmektedir (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2009, s. 19). Etik bir bilim olmasının yanında bir fiilin ahlaki olarak tanımlanabilmesi için uyması gerekli olan kuralları tamamen biçimsel olarak ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2005, s. 41).

Bu süreçte sorunlu olan çevre-insan ilişkilerini düzeltmede çevre felsefesi bağlamında “çevre etiği” kavramı önemli hale gelmektedir. Bu kavram doğaya saygıyı ve gelecek kuşaklara yönelik

sorumluluk duygusunu geliştirmeyi içeren yeni bir çözüm yoludur (Torunoğlu, 2018b, s. 122). Çünkü çevre etiği, doğayla insanın ilişkisinin nasıl sürmesi gerektiğini sorgulayarak, doğru davranış şeklinin ne olduğunu anlamaya çalışan, birey ile kent çevresi arasındaki ilişkileri, bugün ve gelecek nesillerin haklarını önemseyerek vicdan, sorumluluk ve denge kaideleri içinde bunları düzenleyen özellikleri ile ön plana çıkmaktadır Çevre etiği, ahlâki kuralların insanoğlunun canlı ya da cansız diğer çevresel unsurlara karşı nasıl davranması gerektiğini öngörerek, insanoğlunun kimlere veya nelere karşı sorumluluk duyması gerektiğini ve bu sorumluluk alanının neleri kapsadığını açıklayan bir kuram olarak tanımlanmaktadır (Akalin, 2022, ss. 20-21).

Bahsi geçen konuya önem verilerek siyasi kademelerce incelenmesi gerektiği “bugün dünyada yaşanan çevre sorunları ve iklim değişikliği dikkate alındığında” anlaşılabilir. Dolayısıyla etik kültürün siyasete yön veren siyasi iktidar tarafından benimsenmesi ve halka benimsetilmesinin değeri hesap edilmelidir. Bu süreçte siyasetçiler tarafından çevreyle ilgili ortaya konulan kısıtlayıcı kuralların halk nezdinde benimsenmesi ve meşruluğun sürdürülmesi için etik zeminde kültürel ve psikolojik çalışmaların yapılması ile birlikte ilgili konularda yapılan düzenlemelerde adaletin sağlanması önemli hale gelmektedir .

Kültür denen olgu esasında öğrenilmiş bir tecrübedir ve aktarılmaktadır. Aktarılan bu topluma dair miras ya da toplum dair hayat tarzı tecrübe edilmiş davranışları içermesi ile denenmiştir (Özkeskin, 2013, s. 28). Kültür insan davranışlarını yönlendiren ve şekillendiren ahlak kodları barındırmaktadır (Ateş & Oral, 2013, s. 59). Kültür, insanların düşüncelerini şekillendiren, iletişim şekillerini belirleyen, görevlerine nasıl bakmaları gerektiği hakkında bilgi veren, bilgiyi nasıl toplamaları gerektiğini gösteren, başkalarına nasıl cevap vermeleri gerektiğini ve duygularını nasıl yansıtmaları gerektiği konusunu öğreten bir olgudur. Ahlaki davranışın da her daim kültürün etkisi altında olduğu (Usta, 2011, s. 47; Yeşil, 2013, s. 63) ve dolayısıyla bir toplumun kültürünün etik karar alma sürecini etkilediği bilinmektedir (Sayılı & Kızıldağ, 2007, ss. 240-241).

Her toplum, “tarihi birikimleri, inanç sistemleri ve gelenekleri temelinde” farklılaşan etik değerlerle ve davranışlarla donatılmıştır. Örgütler ise iç ve dış çevrelerinin sahip bulunduğu etik değerlerinin etkisiyle ve baskısıyla kültürlerini şekillendirmektedir (Erdem & Dikici, 2009, s. 207). Etik kültürün; bir kurumda çalışan kişilerin davranışlarını yönlendiren “etik normların, inançların, tutumların, kalıpların ve davranışların oluşturduğu bir bütün olması ile (Aydın, 2012, s. 42) “çevre yönetimi için oluşturulmuş olan etik kültürün” öncelikle toplumu ve sonrasında toplum içerisinde bulunan örgüt ve kurumları etkileyeceği söylenebilir. Kültür denen olgunun görülmek, öğretilmek ve uygulatılmak suretiyle yansıtılmakta ve yerleştirilmekte olduğu bilindiğinden kendileri örnek alınan ve takip edilen liderlerin/siyasi liderlerin kültürü aşılama öncü görev yüklenmekte olduğu anlaşılabilir. Bu mantık ile duruma bakıldığında ise tüm yöneticilerin/liderlerin etik değerlere bağlı ahlaki liderliği sergilemeleri önemli hale gelmektedir (Yılmaz, 2005, s. 43).

Liderlik, bir amacı gerçekleştirmek için başkalarını yönlendirme ve onlara rehberlik ederek yol gösterme işlevini içermektedir. Ancak liderlik aynı zamanda kararların etik yönde alınmasında

da etkiye sahip bulundurmaktadır (Özdemir, 2003, s. 157). Liderler sahip oldukları özellikler ve kabiliyetlerle örgütlerdeki etik davranışları destekleme ve etiğe aykırı davranışları engelleyebilme özelliklerine sahiptirler (Uğurluoğlu & Çelik, 2009, s. 142). Liderlik konusunda birçok tipte karşılaşmak mümkündür. Karizmatik lider, dönüşümcü lider, demokratik lider, otantik lider, hizmetkar lider ve etik lider bunlardan bazılarıdır (Kesimli, 2013; Bakan & Büyükebeşe, 2010). Her bir lider türünün/tipinin öne çıkan yönleri farklılaşmaktadır. Bu çerçevede etik liderlik çevre bilinci kazandırılması ve sürdürülmesinde belirgin özellikleri ile bu çalışma açısından önemli hale gelmektedir. Çünkü bazen çevrenin geleceği için ekonomik ya da başka çıkarlardan vazgeçmek çok zor bir tercih olabilir. Böyle bir durumda ahlaki pozisyonun bağlayıcılığı ülkenin geleceğini belirleyecektir. Etik liderlik böyle bir ortamda gerekli görülen tipolojidir.

Bu çerçevede etik lider, etik değerler ve ilkeler temelinde ilişkiler sürdürmeyi görev olarak benimseyen kimselerdir. Etik liderlerin, dürüstlükleri, güvenilirlikleri ve adaletleriyle öne çıkan kimseler olması çevre yönetim süreci açısından önemlidir. Bu tür liderler toplumu en iyiye ulaştırma konusunda gayretli ve endişelidirler (Özkeskin, 2013, s. 37). Bu tür liderler ahlaki kurallara dayanan etik davranışları benimsemektedirler. Bu tür liderler personelin haklarına saygı duyup onlara dürüst davrandıkları gibi böyle bir liderle hareket eden personelin liderine güvenerek liderinin belirlediği kurallara uyararak hareket etmesi ve örgüt değişimini bu çerçevede benimsemesi söz konusudur (Arslantaş & Dursun, 2008, ss. 113-114).

Etik liderlik tarzı ile etik kültürün sosyal yaşama entegre edilmesi neticesinde ideal bir toplum düzeninin oluşturulması mümkün olacaktır. Çevresel yıpranmanın bu denli ayyuka çıktığı bir evrede (Ademoğlu, 2019) lider kişilerin etik değerler ile inanç sistemlerine sahip olarak, kurumsal ve toplumsal işleyişi bu kaidelere göre belirlemesi ve sosyal faaliyetlerini bu çerçevede yürütmesi önemli hale gelmektedir (Yaman, 2010, ss. 10-11): Liderlerin her daim örgüt kültürünü dönüştürerek örgüt kültürünü şekillendirme güçleri bulunmaktadır. Kültürde artı değer yaratma kudretine sahip oldukları bilinmektedir (Vural & Coşkun, 2007, s. 93). Siyasi liderin çevre yönetiminde etik kodları işletecek bir lider olması sonucunda “çevre üzerinde olumlu/olumsuz tesirleri büyük olan liderlerin/yöneticilerin” kurum içi etik liderlik uygulamalarını çevre yönetimi sürecine dahil etme zorunluluğu hissetmeleri mümkün hale gelecektir (Tunçer, 2011, s. 75). Böylece etik kültür, yöneticiler/liderler tarafından başlatılırken bu kültürün “gelişimi ve kurumsallaşması” çalışanların liderlere (ya da siyasal liderlere) olan inancına bağlı bulunmaktadır. Bu bağlamda etik liderin etik zekâyâ sahip olması ve bu liderlerin mantık, duygu ve ahlak dengesi, çevresel süreçleri destekleyici niteliktedir (Uzun, 2011, ss. 40-41).

Etik liderin öncelikle, yanlış olan bir fiilin/eylemin gerçekleşmesini engellemek vazifesini üstlenmesi sayesinde çevre yönetiminde önleyici bir pozisyonda olması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, etik lider “yasal ve ahlaki uygunsuzluklara” karşı önemli bir kişilik olarak karşımızda durmaktadır. “At sahibine göre kışner” atasözü dikkate alındığında ve etik liderlikle ilgili literatürdeki çalışmalar incelendiğinde etik liderlik davranışlarının, zamanla çalışanların da etik davranmasını sağladığı bilinmektedir (Arslantaş & Dursun, 2008, s. 113-114; Yanık, 2018, s.

1242; Tuna & Yeşiltaş, 2013). Çünkü etik liderler, etik bir çevre oluşturma konusunda, etik standartlar belirleyerek etik davranışları ödüllendirme hususunda ve etik standartlara uygun davranmayanları cezalandırma konusunda ve böylece etik ilkeleri kurumun bir parçası haline getirme aşamasında büyük bir değer taşımaktadır (Yıldırım, 2010, s. 45).

Dolayısıyla çevre ahlakının bu süreçte yönetici ya da liderlerde başlaması ve kültürel bazda benimsenerek yayılması çevre yönetiminin sürdürülebilmesi açısından çok önemlidir. Özellikle bu kültürün ülke düzeyinde yayılmasında ve ulus üstü kuruluşlarca benimsenerek uygun davranışlar benimsemeyen ülkelere yaptırım uygulanması konusunda siyasi liderin siyasi araçları kullanabilmesi ve yürütebilmesi önemli hale gelmektedir. Çünkü çevreyle ilgili ortaya çıkan büyük sorunlar dikkate alındığında” sadece bazı bireylerin ya da bazı örgüt liderlerinin yahut sadece bir ülke liderinin etik davranması “yeterli olmayacaktır. Bu süreçte siyasi yaptırım gücü olan ve etik çevre yönetim bilincini ileri taşıyan bir siyasi liderin bulunması ve diğer siyasi liderleri etrafında toplaması küresel ölçekteki çevre sorunlarının çözülmesinde ve hatta ortaya çıkma ihtimali olan sorunların engellenebilmesinde önemli bir ihtiyaç haline gelmektedir. Bu çerçevede çalışmanın sonraki kısmında etik kültürün oluşturulması ile çevrenin korunmasında siyasetçinin etik lider olmasının önemi değerlendirilecek ve Kyoto Protokolü örneği incelenecektir.

2. Siyasetçilerin Etik Liderlik Özellikleri Göstermesinin Önemi: Kyoto Protokolü Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme

Canlılar için büyük önemi olan çevrenin, “bilinçsiz kullanımı” sebebiyle ortaya çıkan çevresel sorunların toplum hayatını negatif etkilemesi, sorunları çözebilecek yetideki yeni çevre yönetimi politikalarının tüm devletler tarafından inşa edilmesini zorunlu kılmıştır (Kızılboğa & Batal, 2012, s. 210; Baykal, 2010, s. 477). Çevresel sorunların çözümü konusundaki görev sadece devleti değil her kesimi ilgilendirmekte ve herkesin sorumluluğundadır. Çünkü taraflardan birinin gayreti ile çözülebilecek kadar kolay bir sorun değildir. Dolayısıyla çevre sorunlarının çözümü konusunda “sivil toplum örgütlerinin, tüm devletlerin ve ilgili uluslararası kuruluşların” birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Burada esas vazifeli olması gerekenler ise sorunun asıl kaynağında bulunan ve soruna sebep olanlardır. 1992 yılında yapılan Rio Konferansı'nın sonucunda “Yerel Gündem 21 Eylem Planları”nın hayata geçirilmesine karar verilmesiyle bir bölgede gerçekleştirilecek olan etkin çevre yönetiminin o bölgede yaşayan insanların etkin bir şekilde katılımı ile mümkün hale geleceği vurgusu yapılmıştır (Zeytin & Kırlioğlu, 2014, s. 239). Tamda bu noktada yurttaş bu meselede motive edecek bir kudretin olması ve bu kudretin/motivasyonun yurttaşları ikna etmesi önemli hale gelmektedir. Ancak insan etkileri çevrenin öz yönetimine uygun şekilde kontrol altında tutulup yönetildiğinde çevrenin dengesinin korunabilmesi mümkün hale gelecektir. Bu husus ise çevre yönetimiyle gerçekleşecektir. Çevre yönetiminin, insanın yaşama biçimi ile doğanın işleyişi arasındaki ilişkinlerin bütünü kapsadığı düşünüldüğünde etkili bir yönetim sistemi uygulanması ile koruyan, onaran ve geliştirmeci değerler, temel fonksiyonlar olarak belirlendiğinde bunun gerçekleşeceği anlaşılabilmektedir (Baykal, 2010, ss. 477-479).

Siyasi iradenin bu süreçte ortaya koyacağı katkı ile “çevreyle ilgili araştırmalar yürütmek, çevre yönetiminin temel hedeflerini belirlemek, çevre politikalarını doğru belirlemek, çevre ile ilgili yetkileri ve sorumlulukları belirleyerek bunu uygulama alanına dahil etmek ve bu sorumluluk zemininde yerel, bölgesel, ulusal ve sektör bazında çevre örgütleri kurmak, çevre planlaması gayretlerini işler hale getirmek, kalite hedeflerini belirleyip çevre kalitesini geliştirmek, çevresel etki değerlendirilme sistemini kurumsal hale getirmek” çevresel yönetimin temel kaideleri arasında yer almaktadır (Baykal, 2010, s. 480).

Etkili bir çevre yönetiminin gerçekleştirilmesi için her şeyden önce çevreyi geliştirecek önlemlerin alınabileceği bir yasal sistemin oluşturulması gerekmektedir. Yasal alt yapı inşa edildikten sonra bunu uygulamak için güçlü bir örgütlenmenin kurulmasına ve yetkin bir işgücü kaynağının kullanılmasına ihtiyaç bulunmaktadır (Şengün, 2015, s. 13). Bu süreçte kanunlara ve içeriğine karar verecek olanlar siyasi iradeyi temsil edenlerdir. Bu sürecin yönetilmesi esnasında etkili bir liderlik süreci gerçekleştirilmelidir. Burada yapılması aslanan çevre etiğinin etik liderliğin işlevsel hale getirilerek çevre yönetimine dahil edilmesidir. Çünkü çevrenin korunabilmesi için çevre ahlakını üstlenebildiğimiz bir kültür değişimine ihtiyaç bulunmaktadır. Çevre etiği bu süreçte insanoğlunun doğayla ilişkisinin nasıl sürdürülmesi gerektiğini ve bu konuda doğru tutumun ne olduğunu tespit etmeye çalışmaktadır. Çevre etiği ayrıca mevcut ekolojik sorunların çözülmesi için uğraşmakta, doğaya yönelik bakışı pozitif eğilimde olacak şekilde değiştirmeyi hedeflemekte ve insanların çıkarlarına hareket edilmesinden vazgeçilmesini istemektedir (Karaca, 2007, s. 4).

Çevre etiği insan denen canlının doğal dünya karşısında aldığı pozisyonun ahlak kuralları çerçevesinde yönetildiğini ve yönetilmesinin gerektiğini varsaymaktadır (Karataş, 2014, s. 134). Bu sebeple insanoğluna sorumluluklarını hatırlatmak suretiyle “doğanın insanın kölesi olduğuna dair düşünce”yi ortadan kaldırarak doğaya kendinin yenileyebileceği bir dokunulmazlık alanı inşa etmeye çalışmaktadır. Buna ilave olarak bu süreçte neyin iyi ve neyinse kötü olduğunu açığa çıkararak, kötü olan fiili yapmaktan imtina etmeyi önermektedir (Dower, 2008, s. 158). Bu çerçevede çevre etiği, doğru olan eylemlerin ve yaşam biçimlerinin seçilmesini ve birey, toplum ve doğa ilişkilerinde bir dengenin kurulmasının gereğini savunmaktadır. Bu süreçte doğal çevre içinde yaşamını sürdüren bitkilere ve hayvanlara yönelik insanoğlunun sorumluluk ve görevlerini belirlemektedir. Çevreyle ilgili taşınan kaygıların etik bakış çerçevesinde ele alınması insanoğlunun yanı sıra örgüt ve kurumların de çevreye dair davranışlarını etkilemekte ve sosyal sorumluluk bilincini üstlenerek hareket etmelerini sağlamaktadır. Çevre etiği ile bilinçli hale gelen ve bu doğrultuda hareket sergileyen örgüt çalışanları çevre sorunları yaratan değil bu sorunların çözümüne yardım eden neferler haline gelecektir (Karataş, 2014, ss. 135-137).

Çevre etiğinin yerleşmesinin kolay bir süreç olduğunu söylemek imkan dahilinde olmamakla birlikte, kurum çalışanları ve toplumun bunu kabullenmesi ve bu konuda harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanmasında liderlik sürecinin aktif hale getirilmesi ve böylece toplum ya da örgüt kültürünün değiştirilerek bu düşüncenin zihinlere ve fiillere yerleştirilmesi gerekmektedir. Literatürde kurumlarda kültürü yaratacak en temel gücün liderlik olduğu

belirtilmektedir. Liderle örgütsel kültür arasında bir etkileşim bulunmaktadır. Lider, örgüt kültürünü ve örgütsel uygulamaları değiştirme gücüne sahip olmasıyla bu süreçte önemli bir araç haline gelmektedir (Acar, 2013, s. 12). “Değişim” denen sürecin yönetilmesi hem zor hem de süreklidir. Değişimi algılayarak çalışanları bu alanda yönlendirme vazifesi lider tarafından yürütülebilmektedir. Bu süreçte liderin algılama gücü ile kavrayarak değişimi başlattığı, eksiklikleri tespit ettiği ve hareket ile imaj oluşturmaya dair mekanizmaları harekete geçirdiği görülmektedir. Örgüt ya da toplum için değişimin önemini ve gerekliliğini en iyi anlayan kişi olan lider aynı zamanda değişim araçlarını da en iyi şekilde kullanabilen kişi olması ile önemini her geçen zamanda daha da artırmaktadır (Tunçer, 2011, s. 67).

Etik kültür oluşturma süreci esasında değişimin kabul ettirilmesidir. Etik kültür ancak yöneticiler/liderler tarafından başlatılabilir. Başlatılan bu sürecin kurumsallaşması personelin liderlere olan inancına bağlı gerçekleşmektedir (Uzun, 2011, ss. 40-41). Etik liderlik davranışları sergilenmesiyle ve bu örnek duruşla çalışan kişilerin de bu davranışları benimsemesi sağlanacaktır. Etik ilkelerin örgütlerin bir parçası haline getirilmesi için etik liderler bu süreçte “etik standartlar koymakta, etik davranışları ödüllendirmekte ve etik standartlara uygun davranmayanları cezalandırmaktadırlar (Yıldırım, 2010, s. 45)”. Çevreyi yöneten liderler, çevresel varlıkları kullanarak çevreyi etkilemektedirler. Ayrıca liderler gereken etkinlikleri planlayarak, bunlara izin veren ve gerçekleşen faaliyetleri denetleyen kişilerdir. Dolayısıyla çevre varlıklarının kullanımına dayanan ve çevreye yön veren bütün yönetim faaliyetleri çevre yönetiminin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu etkinliklerin liderleri ise birer çevre yöneticisi ve ulusal çevre politikalarının uygulayıcısı olarak bu politikaya uygun davranmak durumunda kalmaktadırlar (Şengül, 2001, s. 148).

Bu süreçte esas karar verici ve yönlendiricinin (yani çevre yöneticisinin) siyasi kademeler olduğu kanun çıkarma ve uygulama noktasındaki potansiyellerine bağlı olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca siyasilerin liderlik özelliklerine sahip olması, etik ilkeleri işletmesi yukarıdan aşağı tüm kesimleri çevreye duyarlı olmaya mecbur edecektir. Bu konuda politika belirleyici olanlar siyasetçiler olduğundan doğal çevre ile insanın uyumlu hale getirilmesinde aldıkları kararlarla belirleyicidirler. Aksi halde yanlış kararların hem çevrenin tahrifine hem can kaybına hem de kaynakların yok olmasına neden olduğu düşünülmelidir/hesap edilmelidir .

Çevreye duyarlı yönetim dendiğinde, “ekolojik çevreyi karar alma süreçlerinde önemli bir unsur/değer olarak dikkate alan” yönetim akla gelmelidir. Bu yönetim tarzı “yürüttüğü faaliyetlerde çevreye verilen zararı en az seviyeye indirmeyi yahut tamamıyla ortadan kaldırmayı amaçlamış olan bir tarz olmakla birlikte “ürünlerinin tasarlanması, ambalajlanması ve üretim süreçlerinin değiştirilmesi” süreçlerine dahil olmayı içermektedir; ayrıca ekolojik çevrenin korunması felsefesini örgüt kültürüne yerleştirmek için çabalamakta ve sosyal sorumluluk duygusunu benimsemektedir (Tezcan, 2001). Bu süreci sırtlaması gerekenler ise siyasilerdir. Siyasilerin bu süreci sırtlayamaması dünyanın geleceği için tehlike arz etmektedir.

Bu süreçte Türkiye’deki siyasetçilerin bu konuda çevre bilincine sahip olduklarına dair örnek konuşmalarına rastlamak mümkündür. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin çevre etiği ve siyasi etikle ilgili değerlendirmeleri buna örnek teşkil edecektir.

Bahçeli bu konuda yapmış olduğu bir değerlendirmede “çevresiz insan olmadığı gibi insansız çevre de olamayacağını, ekonomi ve sosyo-politik gelişmelerin bu konudaki ilişkileri değiştirdiğini, çevre sorunlarının çevre kirliliğini aşarak toplumsal, ekonomik, siyasal ve ahlaki sorunları olan bir kavram haline geldiğini, bu tür sorunlar karşısında kararlı ve dürüst olunması gerektiğini bildirmektedir. Bahçeli ayrıca çevre sorunlarının “kalkınma-çevre ikilemi” yerine akılcı bir kullanma ve koruma ile sürdürülebilir bir politikayla aşılmasının mümkün olacağına, bütüncül bir politika belirlenerek risk ve tehditlerin en aza indirilebileceğine, kıyı planlaması yapıldığı gibi entegre çevre politikalarının da geliştirilmesine ihtiyaç olduğuna, biogüvenlik ve GDO tehlikelerini ortadan kaldırmak adına tarım ve çevre politikalarının eş zamanlı uygulanması gerektiğine değinmektedir. Bahçeli, Marmara Denizi'ne akmakta olan derelerin ıslahının yapılmasının önemine ve orta Avrupa'dan gelen atıkların diğer ülkelerle mütabakat imzalanarak Karadeniz'e taşınımının önlenmesinin zaruretine değinerek, günümüzde çevre sorunları ile insan sorunlarının birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığını ve bu nedenle bunun gözetilerek tahrip olmuş bir doğanın, talan edilmiş bir medeniyete davetiye çıkardığının anlaşılması gerektiğini, sürdürülebilir bir hayatın ise çevrenin imarı ve ihyasıyla gerçekleşebileceğini, çevre etiğinin uygulanarak böylece sevgi ve saygının pekiştirilebileceğini, çevrenin vatan demek olduğunu ve çevreye hürmetin çağın şifrelerini çözenin ilk şartı olduğunu” ifade etmiştir. Bahçeli ayrıca partilerin çevresel meseleleri istismar etmemesi gerektiğini, bu konuda güç birliğine ihtiyaç olduğunu, bu anlamda siyasi etiğin de en az çevre etiği kadar önemli olduğunu ve bu bağlamda siyasi etik yasasının da süratle ve mutabakatla çıkarılmasının ihtiyaç olduğunu bildirmiştir (MHP Lideri Devlet Bahçeli: Siyasi etik yasası süratle çıkarılmalı, 2021)”.

Benzer şekilde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kılıçdaroğlu gençlere yönelik hazırlanmış bulunduğu iklim mektubunda şu sözleri sarf ederek çevre konusunda yıkımın büyüklüğünü ve dünyadaki yayılımını göstermektedir (Kılıçdaroğlu'ndan mektup: “İklim Bakanlığı kuracağız”, 2022):

“Sevgili gençler, ekolojik bir yıkımla karşı karşıyayız; dünyamız yaşanabilir olmaktan büyük bir hızla uzaklaşıyor. İklim değişikliği ve bağlı gelişmeler milyarlarca insanın hayatını doğrudan etkiliyor. Hava kirliliği, orman yüzölçümünün azalması, türlerin soylarının tükenmesi, temiz su kaynaklarının azalması, ekilebilir arazilerin vasıflarını kaybetmesi, aşırı nüfus artışı vb. etmenler geleceğimizi tehdit ediyor. Üstelik bu tehdit salgın bir hastalık gibi; sınır tanımıyor, sınırları aşıyor bizleri evlerimizin orta yerinde buluyor. Amazon Ormanları'nda kesilen her bir ağaç, Avrupa'yı sular altında kalmaya bir adım daha yaklaştırıyor. Türkiye'de yanan her orman alanı, Akdeniz havzasını daha da kuraklaştırıyor. Açık kalan her bir çeşme, Afrika'daki suya erişim mücadelesini zorlaştırıyor. Gelişmiş ülke ekonomilerinin kendi sınırları içindeki karbon salınımını en aza indirmesinin de tek başına bir anlamı yok. Çünkü karbon salınımıyla kirlenen atmosfer, kendisini termik santrallerden kurtarmış ülkelerin de üstünü örtüyor, onların da nefesini kesiyor.(...) Bugünün gençleri olan sizlerle birlikte, sizin de çocuklarınız için evrenin bilinen en güzel gezegenini, yeniden sağlıklı mavi küreye dönüştürelim. Türkiye'den başlayalım! Ülkemizin ve dünyanın ekolojik geleceğini kurtaralım. Başarabiliriz, geleceği değiştirebiliriz!”

Kılıçdaroğlu dünyanın bir köşesinde ortaya çıkan hadisenin dünyanın diğer alanlarına yansımalarını ortaya koyduğu gibi bu süreçte sorunun ülkelerin tek başına gayretleri ile çözülemeyeceğini ifade etmiştir. Bahçeli'nin ifadeleri ise çevre ile ilgili çözüm formülünün etiğe

sarılmak olduğunu ve bu süreçte siyasilerin de etik davranmalarının zorunlu olduğunu göstermektedir. Ancak burada önemli olan siyasilerden eylem gücüne sahip olanları harekete geçirebilmektir. Aksi halde eylem gücü olmayanların söylemleri kamuoyu desteği alıp siyasi iktidara baskı ortaya çıkarmadığı sürece ya da siyasi iktidarın kendisi içinde böyle etik bir baskı yaşamadığı sürece çevre konusunda doğru adımlar atılmasını beklemek mümkün değildir. Bu durumun ulusal düzeyde sahiplenildiği gibi uluslararası düzeyde sahiplenilmesi için de gereken siyasi baskı ya da kamuoyu baskısının oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda siyasilerin işlevinin ölçüsünü ve uluslararası siyasi baskı boyutunu Kyoto Protokolü örneği üzerinden incelemek mümkündür.

Kyoto Protokolünün ortaya çıkmasına giden süreç daha eskilere dayanmaktadır. 1898 yılları itibariyle bilim insanları karbondioksit emisyonlarının küresel ısınma gibi yıkıcı bir duruma yol açacağına dair uyarılarda bulunmaya başlamışlardır. Fakat 1980'li yıllara kadar buna dair herhangi bir uluslararası anlaşmanın imzalanmadığı dikkat çekmektedir. Ozon tabakasının zararı görülmeye başlandıktan sonra atmosferi korumaya dair ilk anlaşmaların 1987'de Montreal Protokolü ile yapıldığı bilinmektedir. Bu protokolle bitirilmesi gerekli olan bileşikler (chlorofluorocarbons (CFC) ve carbon tetrachloride gibi) kararlaştırılarak anlaşmaya göre gelişmiş ülkelerin CFC kullanım ve üretimlerinin 2004'den itibaren %30'a, 2010'dan itibaren %65, 2015'den itibaren %90, 2020'den itibaren %99.5 ve 2030 itibariyle %100 azaltmaları gerektiği bildirilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ise 2015 itibariyle CFC tüketimlerini dondurmaları ve 2040 yılı itibariyle de tamamen bitirmeleri gerektiği bildirilmiştir. Böylece Protokolle bazı kimyasalların kullanımının azaltılması ve böylece dünyanın güneşin yaydığı ultraviyole ışıklardan korunması hedeflenmiştir. Türkiye bu protokole 19 Aralık 1991'de taraf olmuş ve protokolün yarattığı tüm değişiklikleri kabul etmiştir (Karacaer Ulusoy, 2019).

Bunun yanı sıra küresel ısınma ile iklim değişikliği meselesi, 1992'de "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansına (Rio Konferansı)" sunulmuş olan "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC)" ile uluslararası hukukun kapsamı içerisine dahil edilmiştir (Anlar Güneş, 2011, s. 70). BMİDÇS, Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde imzalanmıştır. Küresel ısınmaya dair hükümetlerarası ilk çevre sözleşmesi olmasının yanında "insandan kaynaklanan çevre kirliliklerin iklim üzerinde yok edici etkileri olduğunu kabul etmek suretiyle atmosferdeki sera gazı düzeylerini düşürmeyi ve bu gazların negatif etkilerini en aza indirmeyi başararak belli bir seviyede tutmayı" amaç edinmektedir. Bu niyetle genel ilkeler belirlemekte, eylem stratejileri ile ülkelerin yükümlülüklerini düzenlemektedir. Ancak hükümetler arası düzeyde iklim değişikliğine dair ilk çevre mutabakatı olmasına rağmen "yaptırım gücünün zayıf olduğu" değerlendirilmektedir. Taraf ülkelerin iyi niyet düzeyinde bu sözleşmeyi desteklemeleri söz konusudur. Sözleşmenin yürürlüğe girmiş bulunduğu 1994 yılı sonrasında her yıl konferans düzenlenmiştir. Bu toplantılara kısaca "COP (Conferences of the Parties)" denilmektedir. Bu konferansların en önemlisi ise 1997 yılında düzenlenenidir ki burada Kyoto Protokolü imzalanmıştır (Torunoğlu, 2018a, s. 14). Bu sözleşme (BMİDÇS) evrensel düzeyde kabul görmüştür. Bu sözleşme ile taraf ülkelere yüklenen somut yükümlülüklerin, 1997'de imzaya

açılarak 2005 itibarıyla yürürlüğe giren Kyoto Protokolü ile belirlendiği görülmektedir (Anlar Güneş, 2011, s. 70).

Bu hukuksal belgelerle oluşturulan İklim Değişikliği Rejimi ise toplantılarında alınan kararlarla geliştirilerek sözleşme organları vasıtasıyla uygulanmaya çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle “BMİDÇS” iklim değişikliği sorunuyla uluslararası kapsamda mücadele edilme sürecine dair “temel ilkelerin belirlenerek kurumsal ve usul yönünden temellerin atılması ve başlıca yükümlülüklerin ortaya konulması” şeklinde hareket ediyorken “Kyoto Protokolü” bu yükümlülükleri ayrıntılı ve somut hale getirmiştir. Bu Protokol’ün de “salım indirim yükümlülükleri belirlenmiş, uygulanma konularına yönelik mekanizmaların genel çerçevesi ortaya konulmuş, yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin izlenmesine yönelik düzenlemeler yapılmış”tır (Anlar Güneş, 2011, s. 70).

Kyoto Protokolü, çevre konusunda kendisinden çokça söz ettirmiş bir anlaşmadır. Bu protokolün amacı dünya genelinde yaşanmakta olan iklim değişikliği kaynaklı afetlerin önüne geçebilmek, iklim krizini ortadan kaldırmak, çevre kirliliğini en az düzeye indirmektir. Anlaşma her ülkenin hava, toprak ve su kirliliğini azaltmak için radikal adımlar atmasını istemektedir. Bu konuda plastik, cam ve metal eşyaların geri dönüştürülmesi konusunda ortak hareket edilmesi gerektiği, yeni filtre sistemlerinin üretilmesi gerektiği ve bunları üretim tesislerinde kullanması gerektiği belirtilmiştir (Kyoto Protokolü nedir?, 2020).

Kyoto Protokolünü imzalayan ülkeler, “karbondioksit ve sera etkisine sebep olan gazların atmosfere salınımını azaltma yahut bunu yapamadıkları takdirde salınım ticareti yoluyla haklarını arttırma konusunda” söz vermişlerdir. Protokolle birlikte esasında, devletlerin atmosfere salmış buldukları karbon miktarının 1990’daki düzeylere düşürmesi gerek görülmektedir (Kakınç, 2020).

Protokolün içeriğine bakıldığında birinci maddenin “ülkelerin anlaşmanın tüm şartlarına uyacağını taahhüt ettiği” bildirilmektedir. İkinci maddede tarımla ilgili üretim süreçlerinde doğal ve sürdürülebilir yöntemlerin dünya genelinde yaygınlaştırılacağı ifade edilmektedir. Bu bağlama hormonlu gıdaların üretiminin azaltılması ve daha sağlıklı ve doğal üretim faaliyetleri için gerekli adımlar atılması önemsenmektedir, Üçüncü maddede ise “anlaşmayı imzalamış olan ülkelerin” karbondioksit ve sera gazı oranlarında gözle görülür oranda azaltmaya gideceği beyan edilmektedir. Diğer bazı maddelerde “karbon salınımı düzeylerini asgari %5 oranında azaltamayan ülkelere sonraki yıl için birtakım yaptırımlar uygulanacağı” ifade edilmekte ve anlaşmanın ilgili maddesine uygun davranmayan her ülkenin, bir dahaki yıl sera gazı kullanımı düzeyini %30 oranında azaltmak zorunda olacağı ifade edilmektedir. Ayrıca emilim konusunda ülkelere rapor hazırlama yükümlülüğü verilmektedir (Kyoto Protokolü nedir?, 2020).

Ancak Protokolün çok da güçlü bir çevresel yaptırım aracı olmadığı uygulama örneklerinden anlaşılmaktadır. AB’ye üye ülkelerin tamamı bu protokolü imzalamadığı gibi, Kyoto Protokolü 160 kadar ülkeyi ve sera gazı salınımlarının % 55’inden fazlasını kapsıyor olsa da (Kyoto Protokolü nedir, 2020) Dünyada ABD de dahil 208 ülke olduğu düşünüldüğünde bu protokole dahil olmayan çok fazla ülke olduğu anlaşılabilmektedir (Dünyada toplam kaç ülke var?, 2023).

Diğer yandan Kyoto Protokolü, dünyadaki sera gazı salınımının azaltılması konusundaki uluslararası bir protokol olsa da kabul edilip imzalanması halinde bile uygulanabilirliği ile ilgili şüpheler mevcut bulunmaktadır. Çünkü iklim değişikliği konusunda pek çok ülke sorumluluk üstlenmiş olsa da başta ABD olmak üzere kimi devletlerin, sera gazı salımlarını azaltmak konusunda sorumluluk üstlenmekten sürekli bir şekilde kaçınmaları bunu engellemektedir (Keleş, 2023, s. 27). Keleş, ulusal çıkarlar ve bencilliğin uluslararası ilişkilerde ön planda tutulmasında ısrarcı olduğu için Kyoto Protokolünün dünya çapında uygulanmasında aksaklık yaşandığını bildirmektedir. Oysa uluslararası çevre sözleşmeleri, “ortak, fakat farklılaştırılmış sorumluluk” adı altında, kirletici etkinliklere öncülük eden ülkelerin sorumluluk paylarının büyük olması gereğini açıkça vurgulamaktadır (Keleş, 2023, s. 27).

Uluslararası yükümlülüklerin bu şekilde kolayca ötelenebilmesiyle Kanada protokolden çekilme kararı alıp protokolün olası yaptırımlarından bir seferde kurtulmuştur. Kanada Çevre Bakanı Peter Kent, çekilme kararının gerekçesi olarak “Kyoto Protokolü’nün çalışmamasını ve protokole kalması halinde milyarlarca dolar ceza ödemek mecburiyetinde kalma riski bulunmasını” göstermiştir. ABD ise iklim koruma hususunda başka yöntemler bulduğu iddiasını ortaya atarak protokole hiç dahil olmamıştır. Oysa ABD dünyada sera etkisine neden olan gazların üçte birinden sorumlu olan ülkedir. Çevre meselesinin küresel bir mesele olduğu ve herkesin üzerine düşeni eksiksiz olarak yapması gerektiği hususu burada çığnemektedir. Bu ülkelerden özellikle sera gazı salınımında büyük çevresel zararlar ortaya çıkaran ABD’nin protokole dahil olmaması bu süreçte dünyada ulus üstü bir gücün ABD gibi ülkeleri sorumluluk almaya zorlayacak siyasi gücü üzerine alabilmesinin önemini göstermektedir. Kanada örneğinde olduğu gibi protokolden çekilmeleri engelleyebilecek bir siyasi yaptırım gücünün olması gerekmektedir. Kanada, ekonomik yaptırımdan bir çırpıda kaçarken çevresel hedeflerin tutturulması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca Avustralya böyle önemli bir protokole çok sonra dahil olarak bu süreçte yaptırımlardan yakayı kurtarıırken Çin ve Hindistan gibi ülkelerin anlaşmaya imza atmalarına rağmen karbon salınımlarını azaltmak zorunda olmaları (Kyoto Protokolü kimler imzaladı?, 2022; ABD Kyoto Protokolünü imzaladı mı?, 2021) protokole olan güveni yok etmektedir.

Center for Global Development düşünce kuruluşunun desteği ile dünya genelinde yapılan araştırma dünyayı en çok kirleten ülkelerin ABD, Çin ve Hindistan olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Kyoto Protokolü şu anda yeryüzündeki 160 ülke ile sera gazı salınımlarının % 55’inden fazlasını kapsamakla birlikte ABD’nin sahip olduğu elektrik santralleri atmosfere her sene 2,5 milyar ton karbon salınmakta ve bu konuda 2. sırada 2.4 milyar tonla Çin yer almaktadır. Karbon gazı salınımında ön sırada gelen ülkelerin listesine bakıldığında ilk 10 içerisinde “ABD, Çin, Rusya, Hindistan, Japonya, Almanya, Avustralya, Güney Afrika, İngiltere ve Güney Kore” yer almaktadır (Kakıncı, 2020).

ABD’nin Kyoto Protokolü kapsamında CO2 emisyonlarını % 6 civarında azaltması gerektiği bir durumda ABD protokolden çekilerek yükümlülükten kurtulabilmiştir. Çünkü ABD’nin bu hedefi tutturması için açıkça piyasa değişikliğine gitmesi gerekmiştir. Emisyonun % 6 azaltılması için kömür kullanımında %18 ile %77 arasında ve petrolde ise %2 ile %13 arası azaltım yapması gerekmiştir. Bu adımlar elektrik üretimini olumsuz etkileyeceği gibi ulaşımı da etkileyecektir.

Bu bağlamda enerji tüketicilerinin 2010 yılı örneğinde %2 ile %12 arasında daha fazla doğal gaz kullanması ve %2 ile %16 arasında daha fazla yenilenebilir enerji kullanmaları gerekmiştir. 2010 yılı için tüm bunlara ulaşmak ise enerji maliyetlerinin tahmin edilenden daha fazla olmasına (%17 ile %83 daha fazla) neden olacaktır (Karacaer Ulusoy, 2019). Tüm bu maliyetler ABD için külfet oluşturduğu gibi Kyoto Protokolü'nden çıkılarak kurtulma imkanı olması "yani protokolün yaptırım gücü olmaması" ona avantaj sağlamıştır. ABD'li siyasi liderlerinin etik lider özellikleri göstermemesi ve ABD halkının çevresel düzenlemeleri güçlü bir şekilde beklememesi ülke liderlerine yükümlülükten kaçma kapısını aralamıştır.

Türkiye BMİDÇS'ne 16.10.2003 tarihli, 4990 sayılı kanun ile uygun bulma suretiyle 189. taraf olarak 24 Mayıs 2004 tarihinde katılmış (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi İklim Değişikliği Başkanlığı, 2023) ve 5386 Sayılı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolüne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'u 5 Şubat 2009'da TBMM'de kabul etmiş ve 13 Mayıs 2009 tarih ve 2009/14979 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın ardından, katılım aracının BM'e sunulması ile 26 Ağustos 2009'da Kyoto Protokolü'ne taraf olmuştur. Türkiye protokolü kabul ettiğinde, protokolün ikinci yükümlülük dönemindeki (2012-2020) azaltıma yönelik olarak kabul edilen Doha Değişikliği süreci devam ettiğinden Türkiye Ek-B listesine dahil edilmemiştir. Dolayısıyla, ülkemizin sayısallaştırılmış emisyon sınırlandırma/azaltım taahhüdü bulunmamaktadır (Kyoto Protokolü - İklim Değişikliği Başkanlığı, 2023; Kyoto Protokolü, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). Dolayısıyla bu sürece hiç dahil olmayan ülkeler olduğu gibi çok geç dahil olan ülkeler de bulunmaktadır.

Bu örnek durumlar/hadiseler "ekonomi"nin çevreden öncelikli olduğunun göstergesi olduğu gibi "Protokol"ün dünya siyasetini belirleyecek yaptırım gücünün olmadığı da bir göstergesidir. İşte tam böyle bir ortamda adaletin işletilebilmesi için etik liderin devreye girmesi gerekmektedir. Bu tür bir liderin değişimi gerçekleştirmek için girişimlerde bulunması, hukuki alt yapıyı en büyük yaptırım kalemleriyle donatması ve bu kaidelere uymayan ülkelerin -çevre yönetimine dahil olması ile kaybedeceğinden daha çok- ekonomik kayıplara sebep olacak şekilde ticari alandan dışlanmasının sağlanması gerekmektedir. Aksi halde diğer ülke liderlerinin de bu örnekleri dikkate alarak çevresel etkilere dahil olarak bir külfetin altına girmeyi sürdürmeyecekleri anlaşılabilir. Bu durumda diğer ülkelerin halkları da "çevre konusundaki yaptırımlara" uymayı istemeyecektir. Çünkü ABD halkının çevre kaynaklarını özgürce kullanarak çevreye rahat bir şekilde zarar verebildiği bir ortamda bir Kanadalı Protokole bağlı kalması durumunda kendisini "akıl olarak eksik, kusurlu ve zayıf" olarak hissederek protokolden çekilmek için saçma bir cevap ortaya koyabilmeyi tercih edecektir.

Keleş (2023, s. 27) AB'nin sera gazı salımlarında sınırlandırmaktan yana tavır koyduğunu bildirmektedir. AB'nin oluşturmuş olduğu çevre politikalarını ve çevre eylem planlarını inceleyen Aydın & Çamur (2017) çevreyle ilgili çalışmaların sadece Birlik üyeleri tarafından uygulanmasının çevre sorunlarını ortadan kaldırmada yeterli olmayacağını, çevre konusunda bir başarı yakalanmak isteniyorsa AB politikalarının tüm dünya devletleri tarafından uygulanması gerektiğini, tüm devletlerin bir araya gelip bu politikaları kendi hukuk düzenlerine uyarlamaları ve uygulamalarıyla ile çevre sorunları meselesinde etkili sonuçların ortaya

çıkmasının mümkün olabileceğini; ancak ortaya konulan bu gayretlerin dahi çevre sorunlarını tamamen çözmeye yetmeyeceğini ifade etmişlerdir. Yazarlar özellikle çevre sorunlarına ekonomi olarak yaklaşılmasını eleştirmişlerdir. Dolayısıyla çevre sorunlarının ekonomik olarak ele alınmasına karşı durarak zaman içerisinde bu sorunun çözümüne ilişkin politikaların ekolojik ve etik değerleri içine alacak şekilde genişletildiğini belirtmişlerdir. AB'nin bu soruna ilk olarak ekonomik yaklaştığını, ancak sorunları çözememesi nedeniyle çevre sorunlarına ilişkin bakış açısını çevre sorunlarını diğer yönleriyle de görecektir şekilde geliştirdiğini ifade etmektedir (Aydın & Çamur, 2017, ss. 39-40). AB'nin süreç içerisinde kavrayabildiği bu yaklaşımın diğer ülkelerde derhal uygulanması için siyasi yaptırım gücü gerekli gözükmektedir. Çünkü AB tek başına küresel sorunları çözmeye güç yetiremeyecektir.

Son yıllarda hazırlanan raporlara bakıldığında küresel sera gazı emisyonlarının artış hızı azalsa da miktar olarak artmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Dünyada kömür kullanımı düşse de özellikle petrol kullanımına bağlı olarak emisyonlar artış göstermektedir (Kakinç, 2020). Dolayısıyla bu durum siyasal liderlerin etik liderlik özelliklerini göstermekten yoksun olduğunun, siyasi bir yaptırım gücü kullanmaktan aciz olduklarının ve dünyada çevre yönetiminin gerçekleştirilemediğinin göstergeleridir.

Tüm bu örnekler rağmen "küresel ısınma kaynaklı küresel iklim değişikliği" olgusu tek başına ele alınıp çözülebilecek bir sorun olarak algılanmaya devam etmektedir. Kyoto Protokolü aracılığıyla yürütülmeye çalışılan bu süreçte, yaşamın vazgeçilmez bir ögesi olarak soluduğumuz havanın ve onu içinde barındıran atmosferin, alınıp satılabilen bir mala dönüştürülmeye çalışılması da insanoğlunun (Torunoğlu, 2018a, s. 19) bu konuda yönlendirilmeye ya da zorlanmaya muhtaç olduğunun bir kanıtıdır. Dolayısıyla bu protokol de istenilen sonucu vermemiştir (Torunoğlu, 2018a, s. 14).

2020 yılında sona eren Kyoto Protokolü dünyadaki emisyon azaltımları konusunda ilk adımı atmıştır. Fakat Protokole katılmış bulunan "gelişmiş devletler" in, sera gazı salınım düzeylerini 1990 yılındaki seviyenin altında tutma taahhütlerini gerçekleştirebildiklerini söylemek mümkün değildir. Diğer yandan Kyoto Protokolü ile bu süreç sonlanmış değildir (Karacaer Ulusoy, 2019). COP 21'de, 2020 yılı sonrası için ilk kez bütün ülkelerin küresel ölçekte sera gazı emisyon azaltımı taahhüdünde buldukları dikkat çekmektedir. Paris Anlaşması, 5 Ekim 2016 tarihi itibarıyla, küresel sera gazı emisyonlarının %55'ini oluşturan en az 55 tarafın anlaşmayı onaylaması koşulunun karşılanması neticesinde, 4 Kasım 2016 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Bu Anlaşma, kabul edilmesinin üzerinden henüz 1 yıl geçmeden yürürlüğe giren ilk küresel anlaşma niteliği taşımaktadır (Paris Anlaşması- T. C. Dışişleri Bakanlığı, 2023).

Paris Anlaşması, BMİDÇS'ne dayanan bir anlaşma olmakla birlikte Kyoto Protokolü'nün sona erme tarihi olarak belirlenen 2020 sonrasında iklim değişikliği rejimini düzenlemeyi amaç edinmiştir (Paris Anlaşması - İklim Değişikliği Başkanlığı, 2023). Paris Anlaşması, Kyoto Protokolü'nden farklı olarak meseleyi gelişmiş ülkelerin ele alması beklentisinin ötesine geçerek küresel iklim değişikliği riskine karşı tüm ülkeleri birlik olmaya çağırması yönüyle dikkat çekmektedir (Karacaer Ulusoy, 2019).

Paris Anlaşması, 22 Nisan 2016'de New York'ta Türkiye'de dahil 175 ülkenin temsilcisiyle birlikte imzalanmıştır. Bu anlaşmayla, "ulusal katkılar, uyum, azaltım, finansman, kayıp/zarar, teknoloji geliştirme ile transferi, şeffaflık, kapasite geliştirme ve durum değerlendirmesi" konularına dair uygulama usullerini belirlenmek amacıyla bir çerçeve oluşturulmuştur. Anlaşma, "iklim değişikliği sürecinin olumsuz etkilerine maruz kalmış olan devletlerin direnç ve uyum kabiliyetlerinin artırılmasıyla sera gazı emisyon azaltım kapasitelerinin yükseltilmesi" arzusuyla gelişmiş ülkelerin, "bu alanda ihtiyaç sahibi olan gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi, finansman ve kapasite geliştirme imkanları sunmalarını" öngörmüştür. Anlaşma emisyon azaltımı konusunda gelişmiş ülkelerin mutlak emisyon azaltımı hedeflerini sürdürmelerini; gelişmekte olan ülkelerinse emisyon azaltımı hedeflerini yükseltmeyi telkin etmiştir. Paris Anlaşması Türkiye'de 7 Ekim 2021'de Cumhurbaşkanı Kararı ile onaylanmış ve ardından iç hukuk onay süreci tamamlanarak anlaşma onay belgesi, 11 Ekim 2021'de BM Sekreteryası'na teslim edilmiştir. Ayrıca Türkiye 2053 yılı için net sıfır emisyon hedefini ilan etmiştir. Paris Anlaşması'nın nasıl uygulanacağını açıklayan Paris Anlaşması Çalışma Programı (Kural Kitabı) 31 Ekim-13 Kasım 2021 tarihlerinde Birleşik Krallık'da (Glasgow'da) gerçekleştirilen 26.Taraflar Konferansında (COP 26) tamamlanmıştır. BMİDÇS 27. Taraflar Konferansı (COP 27), 6-18 Kasım 2022 tarihleri arasında Mısır'ın Şarm El-Şeyh şehrinde düzenlenmiş ve "kayıp-zarar mekanizması ile iklim değişikliğine uyum finansmanı" gibi mühim konularda bazı kararlar alınmıştır. COP 28'in ise 30 Kasım-12 Aralık 2023 tarihleri arasında Birleşik Arap Emirlikleri ev sahipliğinde düzenlenmesi planlanmaktadır (Paris Anlaşması- T. C. Dışişleri Bakanlığı, 2023).

30 Kasım - 11 Aralık 2015 tarihleri arasında Paris kentinde gerçekleştirilen 21. Taraflar Konferansında "iklim" meselesine dair tarihsel önemi olan kararlar alınmıştır. Burada yapılan "Paris Anlaşması"nda küresel ısınmanın en fazla 2 santigrat derecede, ancak imkan dahilindeyse 1.5 santigrat derecede sınırlandırılmasının karara bağlanması söz konusu olmuştur. Bu belgeyi başarı öyküsü olarak değerlendirenler olduğu gibi, iklim uzmanları ve STK temsilcilerinin bu iyimserliği paylaşmıyor olması ve anlaşmanın uygulanabilirliğinin sembolik görülmesi dikkate değerdir. Bu konuda ülkelerin iyi niyetli çabalarına rağmen "iklim değişikliği ile mücadele eylem planları ve politikaları" yetersiz kalmıştır. Ancak 195 devletin en üst düzeyde temsil edilmesi ve 10 bini aşkın sivil toplum önderinin katılması, önemli hedeflerin konulması değerli adımlardır (Torunoğlu, 2018a, s. 14).

Dolayısıyla çevre konusunda çözüm getirici bir netice alınamasa ve ABD gibi ülkeler bu süreçte adaletli bir şekilde büyük yükler yüklenmese de çevre ile ilgili umutlu gayretler devam etmektedir. Bu gayretlerin umuttan gerçeğe dönüşmesi ise güçlü bir etik liderin güçlü bir siyasi yaptırım gücüyle meseleyi yönetmesine bağlı gözükmemektedir. Çevresel kirliliği artırmalarına rağmen sorumluluk almayan bu ülkeler Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın her platformda ifade ettiği "Dünya beşten büyüktür" algısı yaratılarak siyasi baskıya maruz bırakılmadığı ve durdurulamadığı sürece dünyadaki diğer sorunlarda (adaletsizlik, demokrasi, savaş, göç, sömürü vs.) olduğu gibi çevre sorunlarında da kalıcı çözüm elde etmek mümkün gözükmemektedir. Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan, BM Genel Sekreteri Antonio Guterres ile yaptığı görüşmede "Türkiye'de son beş yılda uygulanan Sıfır Atık Projesi'nin dünya ülkelerinde

de yaygınlaşması çağrısında bulunmuş ve iklim değişikliği konusunda dünyayı daha fazla kirletmekte olan ülkelerin çevre sorunlarının çözümüne yeterince katkıda bulunmadığını vurgulamıştır” ve bu değerlendirmeler ile çevre yönetimi sürecinde siyasi gücün önemine ışık tutmuştur. Emine Erdoğan’ın şu sözleri ise bu çalışmanın özeti niteliğindedir (Kamiloğlu, 2023):

“İklim değişikliğinde payı olmadığı halde, sonuçlarından en çok etkilenen ülkelerin gözetildiği adil bir sistem kurmak mecburiyetindeyiz. Refah seviyesi yüksek ülkeler ihtiyaçlarını karşılamak için toprağını, suyunu seferber ederken kendi çocuklarını yeterince besleyemeyen ülkelerin sorunlarına sırt çeviremeyiz. Açlıktan ölen çocukların sayısı obeziteden hayatını kaybeden çocuklarla aynı iken adil paylaşımından söz edemeyiz. ‘Dünya nüfusu artıyor, kaynaklar insanlığa yetmiyor’ derken üretilen gıdanın üçte birini çöpe atamayız, hem de bu gıdalar açlık sorununu bitirebilecekken. İşte bu yüzden ben de haykırıyorum dünya beşten büyüktür.”

Bu konuşma da çevrenin sürdürülebilmesi açısından “insan” unsuruna dikkat çekmektedir. Kaplan (1999) insanı çevre sorunlarının ana sebeplerinden önemli bir tanesi olarak görmektedir ve insanın çevreye acımasızca davranarak zarar verdiğini belirtmektedir. Bu durumun sebebi olarak “insanın ne kendisini, ne de doğanın sınırlılıklarını bilmemesini, insanın insan-doğa ilişkisi konusunda yeterli bilgiye sahip olmamasını” gerekçe göstermektedir. Dolayısıyla insanda çevre etiğinin eksik olduğunu ve çevre sorunlarının ancak insandaki değerler sisteminin değişmesi ile gelişebileceğini bildirmektedir (s. 49). Keleş (2023) ise bu konuda toplum ve kamu yararı kavramlarının, çevre ve kentleşme bağlamında yeni bir tanımının yapılması zorunluluğu olduğunu ifade ederek bu konuda çözümün “kentleşme, çevre ve yurttaşlık kültürüne sahip, etik değerlere saygılı bireylerden ve yöneticilerden oluşan bir hukuk toplumu durumuna gelmek” olduğunu belirtmektedir (s. 29). Kaplan (1999) bu görüşü destekleyerek çevre etiğinin olmasının gelişmişliğe etki eden bir etmen olmasıyla önemli olduğunu belirtip burada “çevre etiği”ne dikkat çekerek “akçal araçlarla güçlendirilmiş, siyasal yetke tarafından halka kabul ettirilebilecek çevre politikalarını uygulayabilmek için anayasadan ve yasalardan” yararlanılmasını ve “bu hukuki düzenlemelere dayanarak oluşturulan çevre koruma çabalarının örgütlenmesini” önermektedir (Kaplan, 1999, ss. 77-78). Keleş (2023) bu hususta etik değerlere saygılı bireylerden ve yöneticilerden oluşan bir hukuk toplumu durumuna gelmesinin ise zamana yayılarak yaygın ve örgün eğitim kurumlarının yakın desteği ile olacağını ifade etmektedir (s. 30). Böylece çevre sorunlarının çözümünden bahsedildiğinde çözüm kapısını açmak için karşımıza üç anahtar çıkmaktadır: “1) insanın kendisini düzeltmesi (kendisi ile mücadele etmek) için eğitilmesi, 2) çevresel sorunların küresel boyutta olmasını dikkate alarak örgütlenilmesi ve 3) insanın çevre etiği dışına çıkmamasını ve örgütlerin çevreyle ilgili vazifesini tam olarak yapmasını temin edebilmek için hukuki alt yapının oluşturulması”. Kapının kilitleri açıldıktan sonra ise geriye sadece kapının koluna basmak kalmaktadır ki bu durum siyasetçilerin etik liderlik özelliklerine sahip olmasıyla mümkün olabilir. Çünkü sistemler kendilerini kuranların mantığı ölçüsünde işlemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çevre yönetimi, insan neslinin geleceği açısından büyük bir ihtiyaçtır. Etkin bir çevre yönetimi siyasiler ve halkın çevresel etiği benimsemesi ve uygulaması ile mümkün olabilir. STK’nda, örgütsel alanlarda ve yerel yönetimlerde etik liderlikle ilgili dönüşüm sağlanması yeterli

olmayacağından bunun üzerinde siyasi kademelerin ulus üstü düzeyde bunu benimsemesi gerekmektedir. Bu süreçte üretilen her bir politikada çevrenin sürdürülebilirliğinin gözetilmesi ve gelecek nesle olan maliyetinin değerlendirilmesi dikkate alınmalıdır. Etik liderlik bu süreçte “çevrenin önemini insanlara kavratma ve insanları yaptığı her işte çevreyi dikkate alır hale getirme” konusunda önemli bir işleve sahiptir. Bu tür bir kültür değişiminin gerçekleştirilmesinde liderin işlevi gereklidir. Bu süreçte çevre etiğinin toplumda ve örgütsel alanlarda yerleşmesi noktasında etik liderliğin siyasi kademelerce benimsenmesi önemli hale gelmektedir. Çevre yönetiminin sağlıklı yapılması için yukarıdan aşağı doğru bir kabullenme gerçekleşmelidir. Diğer yandan “halkın bu yönde güçlü bir talebinin oluşması için gerekli eğitim ve hukuki alt yapısının hazırlanması”, siyasi iktidarın aldığı kararları uygulamasını meşru hale getirme noktasında gereklidir. Birbirini tetikleyerek motive eden bu dönüşümün gerçekleştirilmesi çevre sorunlarının çözümü konusunda ve bunun için gerekli olan ahlakın gelişmesinde büyük bir değere sahip bulunmaktadır. Bu sürecin aileden başladığı akıldan çıkarılmamalıdır. Sonra eğitim sürecinde bu koşullar işlenmektedir. Bu durumun ailelere yansıtılması ve çevre korumanın önemine dair algının oluşturulması için medya gücü gereğince kullanılmalıdır. Alınan her türlü kararda ve yürütülen her türlü politikada önceliğin çevre olması ve bu konuda öğrencilere her yıl zorunlu bir dersin okutulması ile zamanla yurttaşların tamamı ve küresel ölçekte düşünüldüğünde tüm dünya toplumu bunun önemini anlayacak ve benimseyecektir.

ABD gibi ülkeler en fazla kirliliğe sebep olan ülkeler olsa da bu konuda gerekli adımları atma konusunda imtina etmektedirler. Bu ülkelerin dünya siyasetini belirleme konusunda güçlü ülkeler olduğu düşünüldüğünde çevre yönetimi kudretine sahip olmalarına rağmen etik lider özelliklerini taşımadıkları görülebilmektedir. Çünkü dünya ülkelerini bu konuda güçlü adımlar atmaya çağırmak ve bu konuda politikalar belirlemek yerine -Kyoto Protokolü örneğinde de olduğu gibi- “çevre kirliliğini önleyici ve çevresel koşulları düzenleyici” çalışmaları engelleyici davranış sergilemekte ve böylece hem işletmelerine ve devlet kurumlarına hem de vatandaşlarına çevreyi kirletme konusunda özgürlük sunmaktadırlar. Bu durumda sadece bireysel ya da örgütsel karar alınması veya bunların üstünde ulusal karar alınması çevre yönetiminin sürdürülebilmesi açısından yeterli olmayacaktır.

Dünyanın acilen etik liderlik özelliklerini içselleştirmiş ve dünya siyasetine bu konuda yön verecek siyasal liderlere ihtiyacı bulunmaktadır. Bu meselenin “etik liderlik özellikleri ile çevreye ilgisi olan liderlerin iktidara gelmesi ve ulus üstü ortamda birleşmeleri ile dünya siyasetinde gerektiğinde ciddi yaptırımlar uygulayarak çevre yönetimini sürdürmeleriyle” çözülmesi gerekmektedir. Aksi halde teknolojinin ilerlediği ve nüfusun ciddi düzeyde arttığı bir dünyada çevre yönetimi diye bir şey kağıt üzerinde kalmaktan öteye gidemeyecektir.

Kaynakça

ABD Kyoto Protokolünü İmzaladı mı? (2021, 15 Mart). <https://cevap-bul.com/abd-kyoto-protokolunu-imzaladi-mi/>

Acar, A. Z. (2013). Farklı örgüt kültürü tipleri ve liderlik tarzları ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Lojistik işletmelerinde bir araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 5-31.

- Ademoğlu, Y. (2019, 7 Ekim). *Yokoluř İsyanı: Dñnyanın dñrt bir yanında iki hafta sürececek çevreci protestolar başladı*, Euronews, <https://tr.euronews.com/2019/10/07/yokolus-isyandunyanindort-bir-yaninda-iki-hafta-surecek-cevreci-protestolar-basladi>.
- Akalın, M. (2022). *Çevre etiği çevreye felsefi yönelimler*, Güncel Baskı, Ankara: İksad Yayınları.
- Altuntaş, M. (2019, 11 Ocak). Ücretli poşet uygulaması ve etkileri, *Gelecekpostası*, <http://www.gelecekpostasi.info/trendler/parali-poset-uygulamasinin-etkileri/>
- Anlar Güneş ř. (2011). İklim değişikliği yükümlñlüklerine uygunluğun sağlanması: Kyoto Protokolñ uygunluk mekanizması, *Uluslararası İlişkiler*, 8(31) (Güz 2011), 69-94.
- Arslantaş, C. C. ve Dursun, M. (2008). Etik liderlik davranışının yöneticiye duyulan güven ve psikolojik güçlendirme üzerindeki etkisinde etkileşim adaletinin dolaylı rolñ, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 111-127.
- Ateş, H. ve Oral, B. (2013). Kamu yönetiminde etik: Kültürel temeller ve 'örgütsel ruhçuluk' kuramı ekseninde bir analiz, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitñsü Dergisi*, 5 (1), 55-71.
- Aydın, A. H. ve Çamur, Ö. (2017). Avrupa birliği çevre politikaları ve çevre eylem programları üzerine bir inceleme, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitñsü Dergisi*, Yıl: 7, 7(13), 21-44.
- Aydın, İ. (2008). *Kamuda Etik*, http://www.tbmm.gov.tr/etik_komisyonu/belgeler/makale_
- Aydın, İ. (2012), *Etik Kültürün Geliştirilmesinde Eğitimin Rolü Etik Eğitimi Politikaları*, http://www.mta.gov.tr/v2.0/kurumsal_yapi/EtikKomisyonu/etik-liderlik/15.pdf
- Bakan, İ. ve Büyükbeşe, T. (2010). Liderlik "türleri" ve "güç kaynakları"na ilişkin mevcut-gelecek durum karşılaştırması: Eğitim kurumu yöneticilerinin algılarına dayalı bir alan araştırması, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (19), 73-84.
- Baykal, H. ve Baykal, T. (2008). Küreselleřen dünya'da çevre sorunları, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitñsü Dergisi*, 5(9), 1- 17.
- Baykal, T. (2010). Türkiye'de çevre yönetim sisteminin yerel örgütlenmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitñsü Dergisi*, 7 (13), 476-492.
- Bilgili, A. (2018). Çevre politikaları, sürdürülebilirlik ve iyi yönetim, M. Karakaş, S. Karatepe ve F. Benli (Eds) *Siyasal, Ekonomik ve Entelektüel Boyutlarıyla İyi Yönetişim*, (ss. 161-180). İstanbul: Beta Yayınları.
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (2023). *BM iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi*, Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, <https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33>
- Bozkurt, İ. (2008). Türkiye'de enerji üretimi ve çevre kirliliği, *3e Electrotech Dergisi*, <http://www.cevreonline.com/CevreKR/cevrekirliklik%20nedenleri.htm>
- Çevre Kanunu (1983, 11 Ekim). *5909 Sayılı Çevre Kanunu*, Resmi Gazete (Sayı: 2872).
- Dower, N. (2008). Agricultural intensification, environmental ethics and sustainability: Some ethical observations. P. B. Thompson (Ed.). *The ethics of intensification* (pp. 157-166). Springer
- Dñnyada toplam kaç ÷lke var? Dñnyadaki ÷lke sayısı ve isimleri, (2023, 29 Haziran). Haber Türk, <https://www.haberturk.com/dunyada-toplam-kac-ulke-var-dunyadaki-ulke-sayisi-ve-isimleri-hteg-3560244>

- Erdem, O. ve Dikici, M. (2009). Liderlik ve kurum kültürü etkileşimi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz, 8 (29)*, 198-213.
- Gedik, Y. (2020). Dönüşümsel ve işlemsel liderlik, *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, 3 (2)*, 19 -34.
- Güler, Ç., Tekbaş, F. ve Vaizoğlu, S. (2001). Çevre yönetimi, *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2(6)*, 9-15.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*, Adres Yayınları.
- İmar affı: Depremlerdeki rolü nedir, uzmanlar imar barışı konusunda nelere dikkat çekiyor? (2023, 9 Şubat). *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2023/02/09/imar-affi-depremlerdeki-rolu-nedir-uzmanlar-imar-barisi-konusunda-nelere-dikkat-cekiyor>
- Kakıncı, H. (2020, 26 Ocak). *Bunu yapmaya mecburuz*, OdaTv, <https://www.odatv4.com/yazarlar/halit-kakinc/bunu-yapmaya-mecburuz-26012052-177272>
- Kamiloğlu, C. (2023, 30 Mart). *Ben de haykırıyorum dünya 5'ten büyüktür*, Vao, <https://www.voaturkce.com/a/ben-de-haykiriyorum-dunya-5-buyuktur/7029346.html>
- Kamu Görevlileri Etik Kurulu (2009). *Yolsuzluğun önlenmesi için etik projesi etik yol etik liderlik programı eğitici kılavuzu*, Elma Yayınevi,
- Kapani, M. (1996). *Politika bilimine giriş*, Bilgi Yayınevi.
- Kaplan, A. (1999). Küresel çevre sorunları ve politikaları, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 19.
- Karaca, C. (2007, Haziran). Çevre, insan ve etik çerçevesinde çevre sorunlarına ve çözümlerine yönelik yaklaşımlar, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 11(1)*, 1-19.
- Karacaer Ulusoy M. (2019). Kyoto protokolü, Paris anlaşması ve küresel iklim değişikliği, Stratejik Düşünce Enstitüsü, <https://www.sde.org.tr/merve-karacaer-ulusoy/genel/kyoto-protokolu-paris-anlasmasi-ve-kuresel-iklim-degisikligi-kose-yazisi-11280>
- Karataş, A. (2014, Mayıs). Sağlık kuruluşlarında çevre etiği eğitiminin önemi, Y. Bağdatlı (Ed.), *II. Ulusal Sağlık Kuruluşları Çevre Yönetimi Sempozyum kitabı* (ss. 133-139), Birmat Basım Yayın.
- Kaypak, Ş. (2013). Çevre sorunlarının çözümünde küresel çevre politikalarının önemi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13, 31*, 17-34.
- Keleş, R. (2023), Dünyada ve Türkiye’de Çevre Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma, *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi, 1(3)*. 24-30.
- Kesimli, İ. (2013). Liderlik Davranış Türleri, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (1)*, 1-10.
- Kılıçdaroğlu’ndan mektup: “İklim Bakanlığı kuracağız” (2022, 16 Ocak). *Bianet*, <https://bianet.org/bianet/siyaset/256288-kilicdaroglu-ndan-mektup-iklim-bakanligi-kuracagiz>
- Kızılboğa, R. ve Batal, S. (2012). Türkiye’de çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin rolü ve önemi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (20)*, 191-212.
- Kyoto Protokolü- İklim Değişikliği Başkanlığı (2023). *Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı*, <https://iklim.gov.tr/kyoto-protokolu-i-35>

- Kyoto Protokolü kimler imzaladı? (2022, 5 Eylül). <https://hukukidestek.net/kyoto-protokolu-kimler-imzaladi/>
- Kyoto Protokolü nedir? Kyoto Protokolü amacı, maddeleri ve imzalayan ülkeler, (2020, 14 Aralık). *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/kyoto-protokolu-nedir-kyoto-protokolu-amaci-maddeleri-ve-imzalayan-ulkeler-41687705>
- MHP Lideri Devlet Bahçeli: Siyasi etik yasası süratle çıkarılmalı (2021, 8 Haziran). *Haber Türk*, <https://www.haberturk.com/canli-son-dakika-mhp-lideri-devlet-bahceli-den-aciklamalar-3097376>
- Özdemir, E. (2003). Liderlik ve etik, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXII(2), 151-168.
- Özdemir, Ö. (2020, 5 Kasım). *İmar barışı depremle mücadeleyi nasıl etkiliyor?*, BBC News, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54833729>
- Özkeskin, E. (2013). Okul liderliğinde etik liderlik yaklaşımı, *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD)*, 1 (1), 25-46.
- Özmen, M. T. (2009). *Sera gazı - küresel ısınma ve Kyoto protokolü*, 42-46, <https://www.imo.org.tr/Eklenti/803,sera-gazi-kuresel-isinma-ve-kyoto-protokolupdf.pdf?0>
- Paris Anlaşması- İklim Değişikliği Başkanlığı (2023). *Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı*, <https://iklim.gov.tr/paris-anlasmasi-i-34#:~:text=Paris>
- Paris Anlaşması- T. C. Dışişleri Bakanlığı, (2023). <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>
- Sayılı, H. ve Kızıldağ, D. (2007). Yönetimsel etik ve yönetimsel etiğin oluşmasında insan kaynakları yönetiminin rolünü belirlemeye yönelik bir analiz, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 231-251.
- Sonnenfeld, D. A. and Mol, A. P. J. (2002), Globalization and the transformation of environmental governance an introduction, *American Behavioral Scientist*, 45 (9), 1328-1339.
- Şengül, M. (2001, Aralık). Bir çevre yönetimi aracı olarak çevre için eğitim, *Amme İdaresi Dergisi*, 34 (4), 137-155.
- Şengün, H. (2015, Ocak). Türkiye’de çevre yönetimi ve çevre ve şehircilik bakanlığının uygulamaları, *Strategic Public Management Journal (SPMJ)*, No:1, http://dosya.marmara.edu.tr/stkaum/spmj/say%C4%B11/ass_prof._dr._hayriye_eng_n.pdf
- Tezcan, D. (2001). *Çevre yönetimi*, https://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi127/der127_19.pdf
- Torunoğlu, E. (2018a). Çevre, ekosistem ve temel kavramlar, Ü. B. Öğütveren (Ed.) *Çevre sorunları ve Politikaları* (ss.2-25), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2554 Açıköğretim Fakültesi Yayını NO: 1524.
- Torunoğlu, E. (2018b). Ulusal çevre koruma politikaları, Ü. B. Öğütveren (Ed.) *Çevre sorunları ve politikaları* (ss.112-129), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2554 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1524.
- Tuna, M. ve Yeşiltaş, M. (2013). Liderliğin etik boyutu: Etik liderliğin otel işletmelerindeki işgörenler tarafından algılanması, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 184-209.
- Tunçer, P. (2011). Örgütsel değişim ve liderlik, *Sayıştay Dergisi*, 80, 57-83.

- Turan, E. (2011). *Siyaset bilimine giriş (Birinci baskı)*, Palet Yayınları.
- Uğurluoğlu, Ö. ve Çelik, Y. (2009). Örgütlerde stratejik liderlik ve özellikleri, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 12(2), 121-156.
- Usta, A. (2011). Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlâk, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 39-50.
- Uzun, Y. (2011). Kamu idarelerinde etik yönetim, *Sayıştay Dergisi*, 80, 33-56.
<http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der80m2.pdf>
- Üste, B. (2011). *Siyaset bilimi (Birinci baskı)*, Beta Yayınları.
- Vural, B. A. ve Coşkun, G. (2007). Örgüt kültürü: İletişim, liderlik, motivasyon, bağlılık, performans açısından *değerlendirme (Birinci baskı)*, Nobel Yayın Dağıtım.
- Yaman, A. (2010). İç denetçinin yeni rolü; Etik liderlik, *Bilişim Dergisi*, 5, 9-16,
http://icden.meb.gov.tr/digeryaziler/5ic_denetcinin_yeni_rolu_etik_liderlik.pdf
- Yanık, O. (2018). Dönüştürücü liderlik, etik iklim, etik kültür ve yöneticiye güven arasındaki ilişkiler: Düzenleyici aracılı bir model çalışması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (59), 1232-1244.
- Yeşil, S. (2013). Kültür ve kültürel farklılıklar: Liderlik açısından teorik bir değerlendirme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 52-81.
- Yıldırım, A. (2010). *Etik liderlik ve örgütsel adalet ilişkisi üzerine bir uygulama [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- Yılmaz, E. (2005). Etik ve liderlik. A.M. Sünbül (Ed.), *Öğretmenin dünyası*, Odunpazarı Belediyesi Yayınları 10, Eğitim Dizisi-3. <http://www.eskisehir.gov.tr/sarici/ekitap/OgretmeninDunyasi.pdf>
- Zeren, H. E., Turan, A. ve Göktürk, İ. E. (2014). Türk kamu yönetiminde değişimin temeli: Etik kültürün oluşturulması ve etik liderlik, F. N. Genç (Ed.), *Kamu yönetiminde değişim: Kayfor XII Bildiriler Kitabı* (ss.451-464). Adnan Menderes Üniversitesi
- Zeytin, M. ve Kırloğlu, H. (2014, Eylül). Çevre yönetim sistemi ve yerel yönetimler, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 238-254.

Kütahya'da Cumhuriyet Dönemi Kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri

Agricultural Credit Cooperatives Established in the City of Kutahya During the Republican Era

Ali GÖKDÜL¹

ÖNE ÇIKANLAR	<ul style="list-style-type: none">▪ Kooperatifler, kar yerine hizmet amacı güden kuruluşlardır.▪ Kütahya'da, 1930 yılında, ziraat cemiyetleri ve kooperatiflerin kurulması adına ilk teşebbüsleri Kütahya Valisi Nusret Bey başlatmıştır.▪ Cumhuriyet Dönemi Kütahya Merkez'de kurulan ilk kooperatif, 1931 yılında Kütahya Şehir ve Kasaba Kooperatifi olmuştur.
HIGHLIGHTS	<ul style="list-style-type: none">▪ Cooperatives are organizations that aim to serve rather than profit.▪ The first attempts to establish agricultural organizations and cooperatives in Kutahya were initiated by Kutahya Governor Mr. Nusret in 1930.▪ The first cooperative established in Kutahya Center during the Republican Era was the Kutahya City and Town Cooperative, established in 1931.
ÖZ	<p>Çalışmada, Kütahya'da Cumhuriyet Dönemi kurulmuş olan tarım kredi kooperatiflerinin 1923-1950 arası dönemdeki durumu ele alınmış; bu kooperatiflerin yönetim kadroları ile muhasip isimleri tespit edilmiştir. Kütahya'da, 1930 yılına kadar ziraat cemiyetleri ve kooperatiflerin varlığından söz etmek mümkün değildir. 1930 yılında, Kütahya Valisi Nusret Bey tarafından Kütahya'da bir zirai şirket kurulması adına başlatılan teşebbüsler 1931 yılında meyvesini vermiştir. Bu tarihte, Kütahya'ya gelen Ziraat Bankası Kooperatif Şubesi Şefi Adnan Özdemiroğlu ve Ziraat Bankası Müdürü Kahraman Bey'in önemli bir eseri olarak, Kütahya Merkez'de, 71 ortak ve 802,50 lira sermaye ile Kütahya Şehir ve Kasaba Kooperatifi kurulmuştur. Aynı yıl, Kütahya vilayetinde 8 adet zirai kredi kooperatifinin varlığı söz konusudur. Bu sayı, 1932 yılında 27'ye yükselmiştir. 1933 yılında, Kütahya vilayeti dahilinde Ziraat Bankası'nın 2 şubesi ve 3 sandığı mevcuttur. Yine 1933 yılında, Ziraat Bankası, Kütahya mintikasındaki kredi kooperatiflerinin sayısını artırma kararı almıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Kütahya Merkez ve mülhakatında 50'nin üzerinde tarım kredi kooperatifinin mevcudiyeti söz konusudur.</p> <p>Araştırmada, yerel ve ulusal arşivler, anayasal kanunlar, araştırma raporları, Cumhuriyet Halk Partisi programları ve kongreleri, yerel ve ulusal gazeteler ile yerli literatür kaynaklardan yararlanılmıştır.</p>
ANAHTAR KELİMELEER	<p>Kütahya, Tarım Kredi Kooperatifi Kütahya Şehir ve Kasaba Kooperatifi</p>
ABSTRACT	<p><i>In the study, the situation of the agricultural credit cooperatives established in the Republican Era in the city of Kutahya between 1923 and 1950 was discussed, and the management staff and accountant names of these cooperatives were determined. It is not possible to talk about the existence of agricultural societies and cooperatives in the city of Kutahya until 1930. The initiatives in 1930 by Kutahya Governor Mr. Nusret to establish an agricultural company in the city of Kutahya were concluded in 1931. On this date, Kutahya City and Town Cooperative was established in the city of Kutahya Center with 71 partners and 802,50 liras capital, as an important work of Ziraat Bank Cooperative Branch Chief Adnan Ozdemiroglu and Ziraat Bank Manager Mr. Kahraman, who came to the city of Kutahya. In the same year, there were 8 agricultural credit cooperatives in the city of Kutahya. This number increased to 27 in 1932. In 1933, Ziraat Bank had 2 branches and 3 funds in the city of Kutahya. Again in the same year, Ziraat Bank decided to increase the number of credit cooperatives in the Kutahya city area. After the Second World War, the more than 50 agricultural credit cooperatives in and around Kutahya city center.</i></p> <p><i>In the study, local and national archives, constitutional laws, research reports, Republican People's Party programs and congresses, local and national newspaper and also domestic literature were used.</i></p>
KEYWORDS	<p>Kutahya City Agricultural Credit Cooperative Kutahya City and Town Cooperative</p>
Atf (Citation):	<p>Gökduş, A. (2023). Kütahya'da cumhuriyet dönemi kurulan tarım kredi kooperatifleri, <i>Urban 21 Journal</i>, 1(1), 55-68</p>

¹ Dr., Bağımsız araştırmacı, gkd_42@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-7171-3476

Giriş

Kooperatifler, özel yapıya sahip, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olup ekonomik ve sosyal gelişime hizmet etme gayesiyle faaliyetlerini yürütürler. Osmanlı Dönemi’nde, 1863’te, “*Memleket Sandığı*” adı ile, günümüz Ziraat Bankasının temelini de oluşturan, ilk tarım kredi örgütü kurulmuştur. “*Tesanütçülük*”, yani “*dayanışmacılık*”, Cumhuriyet Dönemi’nde de önem verilen bir anlayış olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi’nin ilkelerinden olan “*Devletçilik*” ve “*Halkçılık*” ilkeleri, tesanütçülükle eş anlamlara gelen kooperatif kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Çünkü kooperatifler, ortak sosyal, iktisadi ve kültürel hayatta duyulan ihtiyaçların yardımlaşma ve dayanışma mantığıyla giderilmesini sağlamak; kooperatif ortaklarının çıkarlarını korumak amaçlarıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulmuş olan ortaklı ve sermayeli işletmelerdir (Kılıç ve Aydoğan, 2002, ss. 46-47; Avaner, 2020, s. 348).

Cevat Geray, kooperatifçilikle toplum kalkınması arasında yakın bir ilişki olduğuna dikkat çekmiştir. Kooperatifçilikte insanlar, başlıca ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak amaçlarıyla ve kendi istekleriyle bir araya gelip karşılıklı yardımlaşma ve toplumsal dayanışma ilkelerine göre, kendi imkanları ve güçleri ile bir işyeri ve işletme oluştururlar. Ekonomik anlamda yardıma ihtiyaç duyan insanların toplum içinde güçlenmelerini sağlama amacı güden kooperatifler, kendine yardım ve aynı zamanda karşılıklı yardım kuruluşlarıdır. Toplum kalkınması da aynı ilkeden hareket etmektedir. Bu açıdan, iki hareket birbirini tamamlamakta; toplumsal dayanışmayı, toplu çalışmayı destekleyen toplum kalkınması, kooperatifçiliğin gelişmesini de sağlamaktadır. Toplumsal dayanışmanın gelişmesi, bazı devlet yardımlarının toplum kalkınmasını destekleyici biçimde, kooperatifler aracılığı ile kullanılmasının da önünü açmaktadır. Neticede, kooperatiflerin gelişmesi, toplumsal kalkınmanın başarılı olmasına yardımcı olmaktadır (Geray, 1969, s.191).

Ticaret, satmak amacıyla bir mal almaktır. Ucuza almak ve pahalıya satmak mantığından hareketle komisyonculuk, mütevasıtlık, nakliyecilik, sigortacılık ve bankacılık da birer ticaret sayılmaktadır. Ticarete asıl olan kaide rekabettir. Ticaret, bir sermaye işi olup kooperatif ise insan işidir. Ticaret iktisadidir ve maddi menfaate dayanmaktadır; kooperatif ise hem iktisadi hem de içtimai olup maddi ve manevi menfaatler söz konusudur. Bu ikisi arasında en bariz fark karın paylaşımında olmaktadır. Ticarete ortak ya da hisse başına kar dağıtımı yapılır; kooperatifte ise, kar ya hiç dağıtılmaz, ya da ihtiyat akçesi, sigorta, sağlık ve eğitim işleri için harcanır; veyahut ortaklara, muameleleri oranında iade edilir (Kooperatifçilik Dersleri, 1932, ss. 7-10).

Kooperatifçilikte alım satım muamelelerine yer olmadığı için ticaret söz konusu değildir. Taraflar arasında mübadele olabilir, ancak kar yoktur. İstihkak kooperatifi ticaret değil malların dağıtılması anlamına gelir. Ortaklar müştereken aldıkları malları kendi aralarında paylaşırlar; yani toptan alıp perakende suretinde dağıtım gerçekleştirirler. Kooperatifçilikte serbestlik söz konusu olup isteyen girer, istemeyen çıkar (Gide, 1937, ss. 14-16).

Kooperatif kredi şirketi, insanların, karşılıklı olarak, ihtiyaç duyulan sermayeyi ödünç verme amacıyla kendi aralarında teşkil ettikleri bir cemiyettir. Bu oluşumda, her üye hem alacaklı hem de borçlu konumundadır (Gide, 1937, s. 4).

“Âli Ticaret Mektebi” muallimlerinden Suphi Nuri, iktisadi alanda tatbik edilen liberalizmin genel bir buhran doğurmuş olduğunu, uygulanacak bir “Türk Kooperatifçiliği” sayesinde her bir kooperatifin devletin bir şubesi olacağı ve bunların sayılarının hızla arttırılması gerektiğini ifade etmiştir (Nuri, 1932, ss. 3-20). Milletlerarası İş Ofisi Kooperasyon Servisi eski şefi Dr. G. Fauquet’e göre, devletçilikte, kooperatifler kar yerine hizmet amacı güttükleri için ortak bir paydada buluşmaktadırlar (Fauquet, 1948, ss. V-VI).

Türkiye Cumhuriyeti’nde, Milli Mücadele’nin ardından, savaşlarda yıkılıp yakılan şehir, kasaba ve köyleri yeniden imar etmek; okul, hastane, kışla ve askeri tesisler inşa etmek zorunluluğu mevcuttu. Ekonomik alanda, geri kalmış ziraatı canlandırmak, demiryolları, limanlar, yollar, fabrikalar, silolar, tersaneler inşa etmek, bir ticaret filosu vücuda getirmek, posta, telgraf, telefon sistemini tamamlamak, bankalar açmak ve kooperatifler teşkil etmek gerekmektedir (Tökin, 1946, s. 6). Bu kapsamda, Cumhuriyet’in ilk yıllarında birçok yabancı uzman da ülkemize hizmet etmiştir. 1927 yılında, mesleki ve teknik eğitim işlerini yönetecek bağımsız bir birim olan Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü’nün kurulduğu yıl, teknik eğitim konusunda görüşü alınmak üzere Belkivalı Uzman Dr. Omer Buyse Türkiye’ye davet edilmiştir. Dr. Buyse, Ankara, Kütahya, Uşak, İzmir, Aydın, Konya, Adana ve İstanbul’da incelemelerde bulunmuş; özetle şu raporu sunmuştur (Akdağ, 2008, ss. 60-61): *“Halk tabakalarına özellikle fakir halka iş temin edilmeli. Bu sınıfların hayat standartlarının yükselmesini sağlamak üzere kurslar açılmalı ve yardımlaşmayı temin etmek üzere kooperatiflerin kurulması sağlanmalıdır.”*

1. Kanunlarımızda Kooperatifler

Türkiye’de kooperatifçiliğe hukuki açıdan bakıldığında, 1926 tarihli Ticaret Kanunu ile 1929 tarihli Ziraat Kredi Kooperatifleri Kanunu’nun varlıkları söz konusudur. 1926 Ticaret Kanunu, 477-500 maddeleri arası kooperatiflerin hukuki statüsünü belirleyen usulleri barındırmaktadır ve “yetersiz” olarak nitelenmektedir. 1 Haziran 1929 tarihinde kabul edilmiş olan Ziraat Kredi Kooperatifleri Kanunu 24 maddeden oluşmaktadır. Ziraat Kredi Kooperatifleri Kanunu Ziraat Bankası için oluşturulmuştur. Kapsamlı ve yeterli olmayan bu hukuki mevcudiyet, kooperatifçiliğin Türkiye’de inkişafını engelleyen unsurlardan birisi olmuştur (Ziraat Kredi Kooperatifleri Kanunu, 1929; Kooperatifçilik Dersleri, 1932, ss. 72-102).

Tasnifinde farklılıklar olsa da temel olarak, istihlak (tüketim) kooperatifleri, istihsal (zirai ve sanayi) kooperatifleri ve kredi kooperatifleri olmak üzere 3 tür kooperatif vardır. Bunlardan başka, insanlar her türlü maddi ihtiyaçları için kooperatifler kurmuşlardır. Bunların en önemlileri mektep, inşaat, banka, matbuat ve seyahat kooperatifleridir (Kooperatifçilik Dersleri, 1932, ss. 37-74).

Kabul edilen kanunlarımıza göre, kooperatifleri iki kısma ayırmak gerekir: 1) Ticaret Kanunu’na göre kurulan kooperatifler, 2) Ziraat kooperatifleri: Bu kooperatifler, Ziraat Bankası’nın nezareti altında faaliyet sahasına atılmışlardır Ziraat Kredi Kooperatifleri Kanunu ile teşekkül

edilmektedirler (10: T.C. 1923-1933, 1933, s.91). Bu kanuna göre, ilk önce 1929 tarihinde teşekkül etmiş ve çiftçilerin bu teşekküllere karşı gösterdikleri arzu ve alaka dolayısıyla sayıları dört senede 637'ye ulaşmıştır (10: T.C. 1923-1933, 1933, s. 101).

1931 yılı itibariyle, Türkiye'de iki türlü kooperatif teşekkülü mevcuttur: Ziraat kooperatifleri; memur, işçi vs. arasında yapılan tüketim kooperatifleri (Kütahya Vilayet Gazetesi, 03.05.1931, ss.1-2). 1931 yılı Cumhuriyet Halk Fırkası Programında, kredi ve istihlal kooperatiflerinden bahsedilerek bunların faydaları üzerinde durulmuş; istihlak kooperatifleri prensipler arasına alınmamış ve özel teşebbüse bırakılmıştır (C.H.F. Programının İzahı, 1931, ss. 13-14).

1935 yılına gelindiğinde, kooperatiflerin hukuki statüsünü düzenleyen ve mevcut kanunlarda yer alan şartları daha kapsamlı hale getiren, 33 maddeden oluşan Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkarılmıştır. Buna göre, 21.10.1935 tarih ve 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'nun 31. maddesi ile 05.06.1929 tarih ve 1470 Sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

1935 yılında çıkarılmış olan Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'na göre: kurulacak tarım kredi kooperatifleri ile 1929 tarih ve 1470 Sayılı Kanun'a göre kurulmuş olan kredi kooperatifleri, alacaklı ve borçlu durumları ne olursa olsun Ziraat Bankası'nın kontrolüne verilmiştir.

Tarım kredi kooperatiflerinin kurulacağı yerler, T.C. Ziraat Bankası'nın önergesi veya ilgililerin başvurusu üzerine Ekonomi Bakanlığı tarafından belirlenir. Kurulmasına karar verilen yerlerde tarım kredi kooperatifinin kurulması için en az 30 ortak olması; ana mukavelenamenin ortaklarca imzalanması ve son olarak, bu sözleşmenin Ziraat Bankası tarafından onaylandıktan sonra Ekonomi Bakanlığı tarafından da kabul edilmesi şarttır. Ziraat Bankası, ana mukavelename hükümlerine aykırı harekette bulunan tarım kredi kooperatiflerinin işlerine el koymaya; lüzumunda Ekonomi Bakanlığının onayı ile feshederek tasfiye etmeye yetkilidir. Böyle bir durumda, Ziraat Bankası'nın yazılı isteği üzerine, kooperatifin bulunduğu yerin en büyük mülkiye amiri, bu el koyma işlerinin yapılmasını sağlar. Genel heyet kararları, kooperatif direktörleri ile imzaya yetkili işyarların tayini veya işten çıkarılması Ziraat Bankası onayı olmadan uygulanmaz.

Tarım kredi kooperatifleri, bütün ortakların isim listelerini buldukları yerin İcra Dairesine bildirirler. Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'na göre kurulacak tarım kredi kooperatifleri, ancak Ziraat Bankası'ndan ödünç para alırlar. Bu kanuna göre kurulan kredi kooperatifleri, kazanç ve muamele vergilerinden; kapital ve yedek akçeler ile taşınmaz malları bütün vergi, resim ve harçtan; ödünç verme ve alma, ödeme ve başka bütün işler için yapılacak senet ve belgeler ile resmi dairelere verecekleri dilekçeler damga vergisinden muaftır. Kooperatiflerce noterlere onaylatılacak belgelerden yalnızca adil ücreti alınıp harç alınmaz. Her tarım kredi kooperatifi, alınması imkansız olan alacakların kapatılması için bir yedek akçe ayırmakla yükümlüdür (Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, 1935).

2. Kütahya'da Merkez'de İlk Kooperatif: Kütahya Şehir ve Kasaba Kooperatifi

Kütahya'da 1930 yılı itibariyle henüz ziraat cemiyeti ve kooperatifler kurulmuş değildir. Köy Yardım ve Tasarruf Sandığı adıyla bir ziraat cemiyeti oluşturmak için, 1930 yılında, Kütahya

Valisi Nusret Bey (1930-1932) tarafından bir teşebbüste bulunulmuş; vilayetin her tarafında her çiftçi çift başına bir dönüm buğday ekmek ve mahsulü toplanarak hasılatı her köy adına Ziraat Bankası'na yatırılmak üzere ve 3 sene sonunda birikecek sermaye ile zirai bir şirket oluşturulması hedeflenmiştir (5 Kânunsani..., 1930, s. 11). 1931 yılında, köylerde zirai kooperatifler kurulması ve köylü tütünlerinin temiz ve ucuz olarak halka verilmesi amacıyla çalışmalar yapıldığı görülmüştür (Nafia İşleri, Tarih Yok, s. 5).

Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Katibiumumisi (Genel Sekreter) Recep Bey tarafından 16 Ekim 1931 tarihinde, İstanbul Darülfünunda konferans olarak verilen Cumhuriyet Halk Fırkası programının izahında, kooperatif meselesine yeni prensipler arasında önemli bir yer verilmiştir. Programda kredi ve istihsal kooperatiflerinden bahsedilmiştir. Bu kooperatiflerin, Türkiye'nin nüfusunun üçte ikisini teşkil eden toprak müstahsillerine (üretici) mahsullerini ucuza mal etmek ve fazla karla satmak gibi önemli faydalar sağlanacağı ifade edilmiştir. Zirai kredi kooperatiflerinden müstahsil küçük çiftçiler lehine büyük neticeler umulduğu dile getirilmiştir (C.H.F. Programının İzahı, Yıl Yok, ss. 13-14).

Kütahya'ya gelen Ziraat Bankası Kooperatif Şubesi Şefi Adnan Özdemiroğlu ile Kütahya Ziraat Bankası Müdürü Kahraman Bey'in eseri olarak Kütahya merkezinde, 71 ortak ve 802,50 lira sermaye ile Kütahya Şehir ve Kasaba Kooperatifi teşkil edilmiştir. Kooperatif genel kurulu, 11 Temmuz 1931 tarihinde toplanarak idare meclisini seçmiştir. Kelerzade Fevzi, Ziraat Bankası veznedarı Mehmet Hamdi, Tavalızade Hüseyin, Hacı Memişzade İzzet ve Bölcek karyesinden Süleyman beyler idare meclisi azalığına asil üyeler; Kethüdazade Ali ve Bölcek karyesinden Mercimekoğlu Hüseyin beyler de yedek üyeler olarak seçilmişlerdir. Murakıplıklara, Defterdar Lütfi Bey ve Ziraat Bankası muhasibi Gaybi Bey seçilmişlerdir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 26.07.1931, s.1). Kütahya Şehir ve Kasaba Kooperatifinin kurulduğu tarihlerde, Ziraat Bankası tarafından, Türkiye'de 14 kredi kooperatifi daha açılmıştır (Akşam, 25.11.1931). 1931 Ekim'inde, Ziraat Bankası rehberliğinde, Kütahya vilayetinde 8 adet zirai kredi kooperatifi mevcuttur. Kütahya'ya bağlı ilçelerde bu sayı 55 olup toplam ortak sayısı 476'dır (Saka, Yıl Yok, ss. 160-161).

Kütahya Şehir Kooperatifi senelik toplantısını 24 Mart 1932 Perşembe akşamı Ziraat Bankası binasında yapmıştır. Kooperatife dahil olan 72 ortaktan ancak yarısının iştiraki ile bu toplantının yapılmasının olumsuz bir etki yaptığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Kütahya, birinci derecede zirai hüviyete sahip, ikinci derecede bahçıvanlık ve üçüncü derece de diğer sanayi inkişafı için önemli bir yer iken, Kooperatifte bu birimlerin temsilcilerini görememek acı bir gerçek olarak nitelenmiştir. Toplantıda, Kütahya çiftçileri, bahçıvanları, meyvecilerinin bu kooperatife davet edildiği görülmüştür (Kütahya Vilayet Gazetesi, 27.03.1932, s.1). Bu senelik toplantıda, Kütahya Zirai Kooperatifi meclis idaresine Matbaa Müdürü Nuri, Ziraat Bankası Meclisi İdare Reisi İhsan, Cumhuriyet Halk Fırkası Kaza Reisi Ali Akif, tüccardan Servet Bey ve Ziraat Bankası veznedarı Mehmet Bey; riyasete de Nuri Bey seçilmişlerdir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 1932, s. 1).

1933 yılında, Vilayet dahilinde Ziraat Bankası'nın 2 şubesi ve 3 sandığı vardır. Banka, Kütahya çiftçisine her yıl para dağıtmaktadır. Son 2 yıl içinde köylü lehine buğday fiyatlarını tutmak için

devlet hesabına buğday satışına, alacak yerine de zahire kabulüne başlamıştır. Banka, çiftçiye yaptığı bu doğrudan ikrazattan (borç verme) başka, zirai kredi kooperatifleri kurmak suretiyle ayrı bir çiftçi sermayesi tahsisine ve bu yöntemle de köylüye para dağıtmaya başlamıştır. Ziraat kooperatiflerinin 1932 yılındaki mevcudu 27'dir. Buna bağlı ortak sayısı 2.742'dir. I. Dünya Savaşı (1914-1918)'nden önce, 2,5 milyon lirayı geçmeyen Vilayet ihracatı, 1927-1928 yıllarında 8-10 milyon lira civarında olmuştur. Aynı miktarda yapılan ithalatla beraber, Vilayet işlem hacmi 16-20 milyonu bulmuştur. İhracatın artışı ziraat ve sanayi üretiminin artışı etken olmuştur. Vilayet emtiasına pancar, şeker, fenni tuğla ve kiremit, yün ve pamuklu mensucat gibi yeni kalemler dahil olmuştur (Kütahya Vilayet Gazetesi, 1933, s. 3).

1933 yılında, Ziraat Bankası, Kütahya mıntıkasında kredi kooperatiflerinin sayısını çoğaltmaya karar vermiştir. Kütahya Ziraat Bankası Müdürü Emin Bey, bu amaçla Çökürler havalisinde tetkikatta bulunmuştur. Kızılcaören, Akuluk mıntıklarında 2 kooperatifin temelleri kurulmuştur. Çökürler'de Muallim Murat Bey'in bu işle hassaten meşgul olduğu görülmüştür (Kütahya Vilayet Gazetesi, 1933, s. 1).

Kütahya Zirai Kredi Kooperatifi, 23 Mart 1934 Cuma günü yapılan toplantıda çoğunluk bulamadığından; genel meclis 3 Nisan 1934 tarihinde, Ziraat Bankası binasında toplanmıştır. Ortaklardan büyük bir çoğunluğunun iştiraki ile yapılan bu kongrede, senelik hesap tetkik ve tasvip edilmiş, Kooperatifin bir sonraki yıl yapacağı işlere dair kararlar alınmıştır. İdare Heyeti seçiminde, reisliğe yeniden Nuri Bey; azalıklara Hacımemişoğlu İzzet, Fettahoğlu Sadık, Panikoğlu Kemal, Şemsettinioğlu Servet beyler; murakıplıklara Ali Akif ve Hasan Lütfi beyler seçilmişlerdir (Hakimiyeti Milliye, 05.04.1934; Kütahya Vilayet Gazetesi, 15.04.1934, s.1).

3. 1935 Yılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'ndan Sonra Kütahya'da Kooperatiflerin Durumu

4 Mart 1936 tarihinde, özellikle üyelerine, tohumluk buğday, gübre, tarım araçlarını daha ucuza ve bir sene gibi uzun vade ile temin etme ve vatandaşın kalkınmasına yardım etme amaçlarıyla 264 Sayılı Kütahya Tarım Kredi Kooperatifi kurulmuştur (Kütahya 1967 İl Yıllığı, Yıl Yok, s.263).

Merkez Kooperatifi 1936 yılı yeni seçiminde başkanlığa İzzet Memiş; üyeliklere H. Lütfü Caner, Servet Arıoğlu, Kemâl Panik, Lütfü Hurşit; murakıplıklara Cevad Günalay, Ali Saka; hakem heyetine Etem Yücel, Sadık Kutlu, Bölcekli Süleyman seçilmişlerdir (Kütahya Vilayet Gazetesi, 08.05.1936, s.1).

1936 yılında, Tarım Kredi Kooperatifi ile Ziraat Bankası alacakları taksitlendirilmiştir (C.H.P. 1936 İl Kongreleri, 1937, s.296).

1938 yılı itibariyle, Merkez kazada mevcut 2 tarım kredi kooperatifine 22 köy dahildir (Kütahya XV. Yıl, 1938, s.68). 1938 yılı itibariyle, 264 Sayılı Kütahya ve 276 Sayılı Köprüören tarım kredi kooperatifleri mevcuttur. Her iki kooperatifin 500 kadar ortağı ve 12 bin lira tahsil edilmiş sermayesi bulunmaktadır. 1937 yılı içinde, bu kooperatif, ortaklarına 63.772 lira borç vermiştir. Bu teşekküllerin ortaklarına kredi tayini, dağıtımı ve alacaklarının tahsili bakımından başarıları iyidir. Kooperatiflerin paraya olan ihtiyaçları Ziraat Bankası'ndan temin edilmektedir. Köylüyü

tefecilerden kurtaran ve ortaklarının kendi ayağında, kendi kasalarından zirai ihtiyaçlarını temin eden bu teşekküllere karşı halkın temayülünün gittikçe artmakta olduğu görülmüştür (Kütahya XV. Yıl, 1938, s.71).

Ekim zamanında çift ve hayvan edinmede, her türlü ihtiyaç halinde çiftçiyi ucuz ve kolay kredi sistemiyle destekleyen Ziraat Bankaları, bu kredileri bizzat köylünün ayağına götürmek için birer küçük banka demek olan tarım kredi kooperatiflerini yıldan yıla kurup korumakta ve gerek sermaye, gerek ortak sayılarını artırmaktadır.

1938 yılı Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi mevzuatında, 23. madde olarak, Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri faaliyetlerinde görülen müşküller ve mahzurlar Ziraat Bakanlığınca göz önünde tutularak, üreticilerin kredi alım ve satım mevzuatlarında ve sair hususlardaki ihtiyaçlarını başarıyla karşılayacak esaslar çerçevesinde teşkilatlandırılması konusu yer almıştır (Birinci Köy..., 1939, ss.338-339).

Kütahya'da, beş yıllık yeni bir program çerçevesinde 1946 yılında, Kütahya Merkez Ziraat Bankası'na bağlı 13 tarım kredi kooperatifi kurulmuştur. Merkez ilçenin 170 köyü ile Altıntaş ilçesinin 37 köyü bu 13 kooperatife bağlıdır. Merkez Tarım Kredi Kooperatifinin 800 ortağı bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin ortak sayıları, sermayeleri ve ödünç verdikleri miktarlar yıldan yıla artmış, köylü, bunları idarede ve bu kurumlardan faydalanmada kabiliyet göstermiştir.

Kütahya Merkez'in 13 tarım kredi kooperatifi Merkez, Köprüören, İhsaniye, Aslanapa, Seydi, Dumlupınar, Kurt köy, Zemme, Alayunt, Ortaca, Ören, Sabuncupınar ve Çal köyde bulunmaktadır. Bunlara bağlı ortak sayısı 1947 yılında 4.081 ve sermaye miktarı 63.000 liradır. 1948'de sermaye miktarı 110.000 liraya ve ortak sayısı da 6.000'e yaklaşmıştır. Bu 13 kooperatifin 1948 yılında ortaklarına verdiği borç miktarı 750 bin liradır.

Kütahya Ziraat Bankası Müdürü Mehmet Ali Yumel ve kooperatif müfettişi ile bütün banka teşkilatı, bu iktisadi kurumların iyi işlemesi için devamlı bir şekilde çalışmakta ve işlerini takip etmektedir. Merkez'de, kooperatiflerin buldukları yerlerde birer binaya sahip olmak için ortaklardan ayrıca teberru toplanmakta ve bina kurmak için teşebbüsler ilerlemiş bulunmaktadır. Kooperatifler 1948 yılında tohumluk ve tohumluk bedeli dağıtımına da aracılık edilmiş ve çiftçiye büyük kolaylık sağlanmıştır. Kooperatifler eliyle dağıtılan tohumluk kredileri, Merkez'de 19 ton olup il genelinde 230 tonu bulmuştur. Bu tohumluklar, kısmen Toprak Mahsulleri Ofisince belli fiyatlarla çiftçiye verilmiştir (Erdem, 04.01.1948, s.8; Ulus, 30.03.1947, s.8).

Kütahya Merkez ve mülhakatında mevcut 51 tarım kredi kooperatifi yıllık genel kurulları toplanmakta, bu toplantılara Ziraat Bankası şube ve ajansları da hazır bulunmaktadır. İl Merkez kooperatifinin 1947 hesap yılına ait genel toplantısında okunan rapora göre; bu kooperatifin ortak sayısı 1946'ya göre 105 kişi artarak 833'e yükselmiş, sermaye miktarından 23.429 lirası toplanmış olmak üzere 43.680 liraya ulaşmıştır. Ortaklarına verdiği borç para miktarı, 1947 sonu itibarıyla 260.227 liradır. Dumlupınar, İhsaniye, Alayunt, Köprüören, Seyitömer köylerinde müteşekkil olup 207 köyü sahası içinde alan ve 600 küsur ortağı, 110.000 lira

sermayesi bulunan 13 kooperatifin genel kurulları da toplanmaktadır. Merkez Ziraat Bankası Müdürü Mehmet Ali Yumer ile kooperatifler kontrolörü Sait Ergun, sırasıyla bu kooperatiflerin genel kurul toplantılarında bulunmaktadırlar (Ulus, 08.03.1948, s.3).

T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine bağlı tarım kredi kooperatiflerinde, 1947 yılı itibariyle görevli muhasiplerin isimleri şu şekildedir:

264 Numaralı Merkez: İrfan Taşkın; İsmail Toprak.

276 Numaralı Köprüören: Ali Kahraman.

873 Numaralı İhsaniye: İbrahim Çakır.

874 Numaralı Arslanapa: Ahmet Özbay.

883 Numaralı Seydi Ömer: Hasan Konuk.

884 Numaralı Dumlupınar: H. Hüseyin Karagöz.

885 Numaralı Kürt Köy: Hasan Gültekin.

887 Numaralı Alayunt: Abdullah Uygun.

894 Numaralı Ortaca: Rifat İşçimen.

895 Numaralı Ören Köy: Süleyman İlhan.

919 Numaralı Sabuncupınar: Hüsnü Ongan.

935 Numaralı Çal Köy: Mustafa Yelken (KUTSO Arşivi, T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesinden 25.06.1947 Tarih ve 1161 Sayı ile T.C. Kütahya Valiliğine Gönderilen Resmi Evrak).

Ziraat Bankası Emet Şubesine bağlı olarak kurulan 1114 Sayılı Örencik Tarım Kredi Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı İbrahim Şengül; Veznedar Mehmet Özçelik; Muhasip Mahmut Ceylan; Yönetim Kurulu Üyesi Hüseyin Zeybek'tir (KUTSO Arşivi, T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesinden 17.05.1948 Tarih ve 569 Sayı ile Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasına Gönderilen Resmi Evraklar ve İmza Sirküleri).

Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 08.01.1949 tarih ve 3586 sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesi'ne gönderilen 13 adet beyannameye göre, Tavşanlı, Çoban köy, Baş köy, M. Yeni köy, Saruhanlar, Hisar, Balıköy, Akçaşehir, Dumlupınar ve Arslanapa yönetim kurulları şu kişilerden oluşmuştur:

912 Numaralı Çoban Köy Tarım Kredi Kooperatifi (30.05.1949):

Yönetim Kurulu Başkanı: H. Hüseyin Küpe.

Yönetim Kurulu Asbaşkanı: H. Hüseyin Küpe.

Yönetim Kurulu Üyesi: Emin Ertürk.

Muhasip: İbrahim Karaman (KUTSO Arşivi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 30.05.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

901 Numaralı Baş Köy Tarım Kredi Kooperatifi (27.04.1949):

Yönetim Kurulu Başkanı: Osman Özata.

Yönetim Kurulu Asbaşkanı: Ahmet Yılmaz.

Yönetim Kurulu Üyesi: İsmail Öz (KUTSO Arşivi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 27.04.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

263 Numaralı Tavşanlı Tarım Kredi Kooperatifi (27.02.1948):

Yönetim Kurulu Başkanı: Ahmet Yumurtacı.

Yönetim Kurulu Asbaşkanı: İsmail Kaymaz.

Yönetim Kurulu Üyesi: Ahmet Atay.

Kooperatif Direktörü: H. Hüseyin Aydemir (KUTSO Arşivi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 27.02.1948 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

937 Numaralı M. Yeni Köy Tarım Kredi Kooperatifi (27.03.1949):

Yönetim Kurulu Başkanı: Sadettin Aslan.

Yönetim Kurulu Asbaşkanı: Mustafa Yavuz.

Yönetim Kurulu Üyesi: Yusuf Eski (KUTSO Arşivi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 27.03.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

934 Numaralı Saruhanlar Tarım Kredi Kooperatifi (01.06.1949):

Yönetim Kurulu Başkanı: Abdullah Özer.

Yönetim Kurulu Asbaşkanı: Hasan Bilgi.

Yönetim Kurulu Üyesi: Hüseyin Uludağ (KUTSO Arşivi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 01.06.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

914 Numaralı Hisar Tarım Kredi Kooperatifi (25.05.1949):

Yönetim Kurulu Başkanı: Celil Haliş.

Yönetim Kurulu Asbaşkanı: Sait Turan.

Yönetim Kurulu Üyesi: Lütfi Önder.

Muhasip: M. Ali Yalçınsoy (KUTSO Arşivi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 25.05.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

903 Numaralı Balıköy Tarım Kredi Kooperatifi (20.02.1949):

Yönetim Kurulu Başkanı: Ali Biycan.

Yönetim Kurulu Asbaşkanı: Recep Bahadır.

Yönetim Kurulu Üyesi: Mustafa Kayğısız (KUTSO Arşivi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 20.02.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

1005 Numaralı Akçaşehir Tarım Kredi Kooperatifi (21.05.1949):

Yönetim Kurulu Başkanı: Hasan Özdemir.

Yönetim Kurulu Asbaşkanı: Ahmet Ülkü.

Yönetim Kurulu Üyesi: Bekir Karagöz (KUTSO Arşivi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 21.05.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

884 Numaralı Dumlupınar Tarım Kredi Kooperatifi (12.11.1949):

Yönetim Kurulu Başkanı: Ali Turan.

Yönetim Kurulu Asbaşkanı: Ömer Şeker.

Yönetim Kurulu Üyesi: M. Ali Kılınçaslan (KUTSO Arşivi Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 12.11.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

874 Numaralı Arslanapa Tarım Kredi Kooperatifi (22.11.1949):

İstifa eden Başkan Derviş Kişioğlu'nun yerine, yedek üyelere Aptil Özer seçilmiştir (KUTSO Arşivi, Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 22.11.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname).

1935 yılı, 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'nun 20. Maddesine göre, kuraklık, dolu, sel, hayvan ve bitkilerde baş gösterecek bulaşık hastalık gibi afetlerde; fiyat düşüklüğü gibi ekonomik sebeplerde ve yangın dolayısıyla tarım kredi kooperatiflerinin gününde alınamayan alacakları Ziraat Bankası'nın onayı ile kooperatif yönetim kurulunca her ortağın durumu ayrı ayrı incelenmek suretiyle tümü ya da bir kısmı ertelenir (Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, 1935).

Kütahya kentinde 1949 yılında hüküm süren kuraklık yüzünden mahsuller %40-45 oranında hasara uğramıştır. Bu sebeple, 873 sayılı İhsaniye, 885 Numaralı Kurtköy ve 886 Numaralı Zemme Tarım Kredi Kooperatifleri, ortaklarının kooperatiflerce dağıtılan paraları ödeyemeyecek duruma düşmüş olmaları sebebiyle, T.C. Ziraat Bankası tarafından bu

kooperatiflere borç olarak verilen 16.585 liranın vade bitimi tarihinden başlayarak 1 yıl süre ile ertelenmesi kararlaştırılmıştır (BCA, 1949).

Sonuç

Millî Mücadele'nin ardından, Cumhuriyet Dönemi'nde, savaşların neden olduğu tahribatın izlerinin ortadan kaldırılması başta olmak üzere, iktisadi ve sosyal açılardan da harap durumdaki ülkenin kalkındırılması, toplumsal dayanışmanın sağlanması gerekiyordu. Bu dönemde, görüşleri alınmak üzere Türkiye'ye getirilen uzmanların raporlarında, Kütahya'da yardımlaşmayı sağlamak amacıyla kooperatiflerin açılması önerisi yer almıştır.

Kooperatifler, toplumsal dayanışma ve ekonomik fayda sağlama amaçları doğrultusunda kurulmuşlardır. Kooperatifçilik ve toplumsal kalkınma arasında çok yakın bir ilişki söz konusudur. Bu sebeple, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkelerinden olan Devletçilik ve Halkçılık, kooperatifçilik ile paralel bir çizgide yer alan, birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Bunda en büyük etken olan benzerlik, kooperatiflerin kar yerine hizmet amacı gütmeleri olmuştur.

Kooperatifler, kendine yardım ve aynı zamanda karşılıklı yardım kuruluşlarıdır. Kooperatiflerin gelişmesi ve sayılarının çoğaltılması, toplumsal kalkınma hedefinin de başarıya ulaşmasına yardımcı olmaktadır.

Devletçilik'e kadar uygulanan Liberalizm'in iktisadi alanda bir buhrana neden olduğu düşüncesi hakimdir. Devletçilik ile paralel uygulanacak bir Türk kooperatifçiliği vasıtasıyla her bir kooperatif devletin bir şubesi olarak faaliyet göstereceği düşünülmüş; dolayısıyla, devlet, bu kooperatiflerin sayılarının ve işlevlerinin arttırılması için desteklerde de bulunmuştur.

Kooperatiflerin hukuki statüsünü belirleyen kanunlarımız, 1926 tarihli Ticaret Kanunu; 1929 tarihli Ziraat Kooperatifleri Kanunu ve 1935 tarihli Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'dur. Çalışma alanımız sınırlarını içeren dönemde ele aldığımız Kütahya'daki tarım kredi kooperatiflerinin, önce 1929; daha sonra da 1935 tarihli kooperatif kanunlarımıza göre faaliyetlerini sürdürdükleri belirlenmiştir. Tarım kredi kooperatiflerinin başlıca idareci kurumları T.C. Ziraat Bankası ve Ekonomi Bakanlığı olmuştur.

Üç bölümde ele alınan çalışmada, kanunlarımıza göre kooperatiflerin hukuki statüsü ve kapsamı analiz edilmiştir. 1929 Ziraat Kooperatifleri Kanunu'na göre, Kütahya Merkez'de kurulmuş olan ilk kooperatif olan Kütahya Şehir ve Kasaba Kooperatifi ikinci bölümde işlenmiştir. Çalışmanın odak noktası olan bu kısım, yönetim kadroları ve faaliyetleri ile ilk defa bu akademik çalışmada ele alınmış ve ortaya çıkarılmıştır. Son bölümde, 1935 tarihli Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'na göre, Kütahya'da kurulan 264 Numaralı Kütahya Tarım Kredi Kooperatifi ile başlayan yeni dönem işlenmiştir. Yine bu dönemde, 1938 yılı itibarıyla, Kütahya Merkez kazada faaliyet gösteren 276 Numaralı Köprüören Tarım Kredi Kooperatifi ve sonraki yıllarda kurulmuş olan tarım kredi kooperatifleri anlatılmıştır. 1946 yılında, Kütahya Merkez

Ziraat Bankası'na bağlı 13 tarım kredi kooperatifi kurulmuştur. Bu kooperatifler, Merkez, Köprüören, İhsaniye, Aslanapa, Seydi, Dumlupınar, Kurt köy, Zemme, Alayunt, Ortaca, Ören, Sabuncupınar ve Çalköy'dedir. Yine bu yıllarda, Kütahya Merkez ve mülhakatında 50'nin üzerinde tarım kredi kooperatifinin mevcudiyeti söz konusudur.

Sonuç olarak, bu çalışma ile, Cumhuriyet Dönemi Kütahya'da kurulmuş olan ilk kooperatifin Kütahya Şehir ve Kasaba Kooperatifi olduğu tespiti yapılmıştır. Anayasal kanunlarımıza göre, hukuki anlamda teşkil olunan Kütahya'daki tarım kredi kooperatiflerinin 1923-1950 yılları arasındaki mevcudiyetlerinin Kütahya yerel tarihine katkı sunması amaçlanmıştır.

Kaynakça

- 10: T.C. 1923-1933. (1933). Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- 1470 Sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu (1929, 1 Haziran). 1470 Sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu T.C. Resmi Gazete (Sayı: 1208). Erişim Adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc007/kanuntbmmc007/kanuntbmmc00701470.pdf
- 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu (1935, 21 Ekim). 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu T.C. Resmi Gazete (Sayı:3146). Erişim Adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc015/kanuntbmmc015/kanuntbmmc01502836.pdf
- 5 *Kânunsani 1931 Tarihinde Ankara'da Toplanacak Olan Birinci Ziraat Kongresine Kütahya Vilâyet Merkez Kazası Namına Takdim Kılınan Rapordur.* (1930). Kütahya: Yayınevi Yok.
- Akdağ, Ö. (2008). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923- 1940). *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 60-61.
- Akşam* (25.11.1931). Akşam Gazates
- Avaner, T. (2020). Türkiye'de İkininlerin Başında Kooperatifçilik ve Konut Kooperatifçiliği Politikası Sorunu. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3 (2), 345-363.
- BCA. (19.12.1949). Dosya: 83-85, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 121.91.3.
- Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Raporları.* (1939). Ankara: T.C. Ziraat Vekaleti Yayını.
- C.H.F. Programının İzahı*, (1931). Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- C.H.P. 1936 İl Kongreleri.* (1937). Yer Yok: Yayınevi Yok.
- Erdem, H. K. (04.01.1948). Çiftçiye Tohumluk ve Kredi. *Ulus*.
- Fauquet, Dr. G. (1948). *Kooperatifçilik Sektörü.* A. H. Özümerzifon (Çev.). İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Geray, C. (1969). Toplum Kalkınması Örnekolay Araştırmaları Konusunda Bir Deneme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 183-214.
- Gide,C. (1937). *Kooperatifçilik I. S. N. İleri* (Çev.). İstanbul: Sebat Basımevi.
- Hakimiyeti Milliye.* (05.04.1934).

- Kılıç, S. & Aydoğan, E. (2002). Türkiye’de Kooperatifçilik ve Toplumsal Kalkınmadaki Rolü. *Atatürk Dergisi*, 11(2), 45-50.
- Komisyon. (1938). *Kütahya XV. Yıl*. Yer Yok: Yayın Yeri Yok.
- Kooperatifçilik Dersleri*. (1932). İstanbul: Necmi İstikbal Matbaası.
- KUTSO Arşivi*. (1947). T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesinden 25.06.1947 Tarih ve 1161 Sayı ile T.C. Kütahya Valiliğine Gönderilen Resmi Evrak.
- KUTSO Arşivi*. (1948). T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesinden 17.05.1948 Tarih ve 569 Sayı ile Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasına Gönderilen Resmi Evraklar ve İmza Sirküleri.
- KUTSO Arşivi*. (1948). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 27.02.1948 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- KUTSO Arşivi*. (1949). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 01.06.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- KUTSO Arşivi*. (1949). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 12.11.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- KUTSO Arşivi*. (1949). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 20.02.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- KUTSO Arşivi*. (1949). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 21.05.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- KUTSO Arşivi*. (1949). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 22.11.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- KUTSO Arşivi*. (1949). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 25.05.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- KUTSO Arşivi*. (1949). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 27.03.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- KUTSO Arşivi*. (1949). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 27.04.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- KUTSO Arşivi*. (1949). Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından 30.05.1949 Tarih ve 3586 Sayı ile T.C. Ziraat Bankası Kütahya Şubesine Gönderilen Beyanname.
- Kütahya 1967 İl Yıllığı*. (Yıl Yok). İzmir: Ticaret Matbaacılık T.A.Ş.
- Kütahya Vilayet Gazetesi*. (03.05.1931). (156).
- Kütahya Vilayet Gazetesi*. (08.05.1936). (413).
- Kütahya Vilayet Gazetesi*. (10.04.1932). (205).
- Kütahya Vilayet Gazetesi*. (15.04.1934). (308).
- Kütahya Vilayet Gazetesi*. (26.07.1931). (168).
- Kütahya Vilayet Gazetesi*. (27.03.1932). (203).
- Kütahya Vilayet Gazetesi*. (29.10.1933). (284).

Nafia İşleri,(Yıl Yok). Yer Yok: Yayın Yeri Yok.

Nuri, S. (1932). *Devletçilik ve Kooperativcilik*. Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.

Saka, R. (Yıl Yok). *Koperativ Siyaseti*. Kooperatifçilik Dersleri. 123-162.

Tökin, İ. H. (1946). *C.H. Partisinin İktisadi Siyaset Sistemi II*. Ülkü Basımevi.

Ulus. (08.03.1948).

Ulus. (30.03.1947).

Ulus. (30.03.1947).

Yeni Kütahya (12.03.1933). (252).

Akıllı Kentlerde Dijital Yönetişim: E-Belediyecilik Uygulamaları

Digital Governance in Smart Cities: E-Municipality Application

Abdulsamet BOZKURT¹

ÖNE ÇIKANLAR	<ul style="list-style-type: none">Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler yönetim anlayışını değiştirmiştir.Akıllı kent yaklaşımı ile akıllı yönetim yaygınlaşmıştır.E-belediyecilik uygulamaları akıllı yönetişimin aracıdır.
HIGHLIGHTS	<ul style="list-style-type: none">Developments in information and communication technologies have changed the understanding of governance.Smart governance has become widespread with the smart city approach.E-municipality applications are a tool of smart governance.
ÖZ	20. ve 21. yüzyıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) hızlı yayılması, katılım ve yönetim anlayışında köklü değişikliklere yol açmıştır. Teknolojinin sunduğu fırsatlar, vatandaşların bilgiye kolay ulaşımı, karar alma mekanizmasında temsilci ilişkiler yerine daha katılımcı bir ilişki biçimi ortaya çıkarmıştır. Bu süreç, geleneksel yönetim anlayışının yerine yönetim yaklaşımının benimsenmesine katkı sağlamıştır. Dijital dönüşümle birlikte e-devlet uygulamaları ulusal boyutta katılımı artırırken yerel boyutta bu görevi e-belediyecilik uygulamaları üstlenmektedir. E-belediyecilik, bu bağlamda, teknolojik gelişmeleri hızla benimseyerek, insana hizmet sunumu, katılımcılık ve şeffaflık temellerine dayalı yeni bir yerel yönetim anlayışının öncüsüdür. E-belediyecilik, yerel yönetimlerin hizmetlerini vatandaşlara erişilebilir hale getirirken, akıllı kent yaklaşımlarının yaygınlık kazanması ile önemi daha da artmıştır.
ANAHTAR KELİMELELER	<p><i>Akıllı Kent</i> <i>Yönetişim</i> <i>E-Belediyecilik</i> <i>Akıllı Yönetişim</i></p>
ABSTRACT	In the 20th and 21st centuries, the rapid spread of information and communication technologies (ICT) has led to fundamental changes in the understanding of participation and governance. The opportunities offered by technology, citizens' easy access to information, have led to a more participatory rather than representative relationship in decision-making mechanisms. This process has contributed to the adoption of a governance approach instead of the traditional management approach. With the digital transformation, while e-government applications increase participation at the national level, e-municipality applications undertake this task at the local level. In this context, e-municipality is the pioneer of a new understanding of local government based on service delivery to people, participation and transparency by rapidly adopting technological developments. While e-municipality makes the services of local governments accessible to citizens, its importance has increased even more with the widespread adoption of smart city approaches.
KEYWORDS	<p><i>Smart City</i> <i>Governance</i> <i>E-Municipality</i> <i>Smart Governance</i></p>

Atf (Citation): Bozkurt, S. (2023). Akıllı kentlerde dijital yönetişim: E-belediyecilik uygulamaları, *Urban 21 Journal*, 1(1), 69-80

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, samettbozkurt43@gmail.com, Orcid: 0009-0005-6640-0482

Giriş

20 ve 21. yüzyıllarda hızla yaygınlaşan bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT), bireyler ve kuruluşlar arasında veri alışverişini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Bu dijital teknolojilerin yaygınlaşması, her geçen gün veri miktarını artırmış, teknolojinin geldiği nokta ise kamu idareleri, özel sektör ve vatandaşlar arasındaki iletişim ve etkileşimin büyük ölçüde dijital ortamda gerçekleşmesine olanak tanımıştır.

Özellikle kamu idareleri açısından, BİT, kamu hizmetlerinin daha etkin ve verimli bir şekilde sunulmasını sağlamıştır. Devletin hızla dijitalleşme süreci, iletişim ve etkileşimin büyük bir bölümünün ortamda gerçekleşmesine olanak sağlamış ve bu durum kamu yönetiminde köklü değişikliklere yol açmıştır. Dijital çağda yönetim teorileri, bu teknolojik değişiklikleri göz önünde bulundurarak yeniden gözden geçirilmesi gereken bir alan haline gelmiştir. Birçok ülke ve hükümet, hızla değişen dünya koşullarına daha etkili bir şekilde yanıt vermek için yönetimde dijital teknolojileri giderek daha fazla kullanmaktadır. “Bu bağlamda, e-devlet, e-demokrasi, e-yönetişim gibi yeni kavramların çıktığı görülmektedir” (Yavuz, 2015, s. 274).

E-devlet, e-demokrasi, e-yönetişim gibi yeni kavramları akıllı yönetim kavramı ile aynı çatı altında toplandığı görülmektedir. Dijital yönetim, teknolojinin kullanımı yoluyla kamu hizmetlerinin etkinliğini artırmayı amaçlayan bir yönetim şekli iken akıllı yönetim, teknolojinin yanı sıra şeffaflık, katılımcılık ve hesap verebilirlik prensiplerini de içeren bir yönetim şeklini ifade etmektedir. Akıllı yönetim uygulamaları kamu idarelerinin sadece hizmet sunma biçimini değil, aynı zamanda karar alma süreçlerini, politika oluşturmayı ve vatandaşlarla etkileşimi de dönüştürmüştür. Akıllı yönetim kapsamında e-devlet uygulamaları, vatandaşların devlete çevrimiçi erişimini artırırken aynı zamanda vatandaşların politika oluşturmaya ve yönetimde daha fazla katılım göstermelerine olanak tanımıştır.

Akıllı yönetim uygulamaları e-devlet uygulamaları ile ulusal boyutta yaygınlık kazanırken son yirmi yılda oldukça popüler olan akıllı kent yaklaşımı ile yerel boyutta yaygınlık kazanmıştır. E-devlet uygulamalarının yerel boyutunu ifade eden e-belediyecilik uygulamaları, akıllı kent yaklaşımlarının önemli parçasını oluşturmaktadır. E-devlet uygulamaları, vatandaşların devlet hizmetlerine çevrimiçi erişimini ve katılımını kolaylaştırırken, yerel boyuttaki e-belediyecilik uygulamaları ise yerel yönetim birimlerinin hizmetlerini daha erişilebilir hale getirmiştir.

Günümüzde, akıllı şehirlerin sadece altyapıyı iyileştirmekle kalmayıp aynı zamanda kent sakinlerini yönetim süreçlerine dahil etmesi gerekmektedir. Ancak, akıllı şehir uygulamaları genellikle ulaşım, trafik, su gibi temel altyapı alanlarına yoğunlaştığı görülmektedir. Halbuki günümüzde dünya genelinde akıllı şehir stratejilerinin merkezinde kent sakinlerinin katılımını artırmak ve demokratik yönetimi güçlendirmek yer almaktadır. Üstelik, bu tür katılım odaklı yaklaşımlar, akıllı kentlerin yapısındaki en düşük maliyetli yatırım alanlarından birini oluşturmaktadır.

Bu makalede, akıllı kent yaklaşımının dijital yönetime olan etkisi özellikle e-belediyecilik uygulamaları üzerinden incelenecektir. Akıllı kentlerin bu tür katılımcı yaklaşımları, dijital teknolojilerin demokratik süreçlerde nasıl kullanılabileceği konusunda önemli bir örnek teşkil

etmektedir. Bu bağlamda, akıllı kentlerin yönetimini daha demokratik hale getirme çabaları, sadece teknolojik gelişimlere değil, aynı zamanda kent sakinlerinin ihtiyaçlarına ve beklentilerine daha duyarlı bir yönetim anlayışını gündeme getirecektir.

1. 21. Yüzyılda Dijital (Akıllı) Yönetişim

Yönetişim, farklı paydaşların karar verme süreçlerinde etkileşimde bulunduğu ve işbirliği yaptığı bir yönetim modelini ifade etmektedir. Bu terim, birçok bağlama uyarlanabilen ve sıkça kullanılan bir ifadedir. Temel olarak yönetim terimi, bir ülkenin, bir toplumun veya bir milletin kolektif işlerini yönetmek için güç ve yetkinin nasıl uygulandığını ifade etmektedir. Bu kavram, devletler, organizasyonlar ve diğer aktörlerin yönetim eylemlerini veya tarzlarını tanımlamaktadır (Lopes & Farooq, 2020, s. 18).

Yönetişim kavramı, 1989 yılında Dünya Bankası'nın öncülüğünde tanımlanmış ve daha sonra OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı), Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi kurumlar tarafından geliştirilmiştir. Türkiye'de ise bu kavram, 1996'daki Habitat Zirvesi'nin ardından gündeme gelmiş ve Zirve sonrasında "Yerel Gündem 21" çalışmalarıyla pilot belediyelerde uygulanmıştır. 2000'li yıllarda, Türkiye'nin AB üyelik süreci kapsamında, yönetim kavramı özellikle sivil toplumun güçlendirilmesi amacıyla vurgulanmış ve üzerinde çalışılmıştır (İnsani Gelişme Vakfı, 2020, s. 12).

Yönetişim kavramında, 21. yüzyılın hızla gelişen BİT aracılığıyla önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Bu dönüşüm, vatandaşların zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde yönetim süreçlerine katılabilmelerine olanak sağlayarak, yeni bir yönetim anlayışının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle vatandaşların siyasal karar alma süreçlerine aktif katılımlarının sağlanacağı ve demokratikleşme düzeyinin artacağı ifade edilmektedir. Vatandaşların siyasal karar alma süreçlerine daha fazla katılım gösterebileceği ve toplumun demokratikleşme düzeyinin artabileceği öngörülmüştür (Falch, 2006, s. 135).

Dijital ya da akıllı yönetim olarak isimlendirilen yeni yönetim modeli, geleneksel kamu yönetimi anlayışını kökten değiştiren ve dijital teknolojilerin kullanımını temel alan bir sürece atıfta bulunmaktadır. Bu model, yönetim süreçlerinin ve hizmetlerin daha etkin, verimli ve katılımcı bir şekilde yürütülmesini amaçlamaktadır (Doru ve Balku, 2023). Bu kapsamda akıllı yönetim, kamu yönetiminin geliştirilmesi amacıyla vatandaş katılımının artırılmasını ve daha fazla iş birliğine dayalı yönetimin teşvik edilmesini ifade etmektedir (Demirkıran vd., 2021, s. 496).

Akıllı yönetim, vatandaşların devletle etkileşimini kolaylaştırmanın yanı sıra vatandaşların yönetim süreçlerine daha fazla katılımını sağlamayı amaçlamaktadır (Parry, 2008, s. 538). Ayrıca, akıllı yönetim, hükümetlerin ve kamu kurumlarının faaliyetlerini daha etkili bir şekilde planlama, uygulama ve izleme yeteneği kazandırır. Çünkü dijital teknolojiler, bürokrasinin azaltılmasına ve karar alma süreçlerinin hızlandırılmasına imkân tanımaktadır. Dahası, veri analitiği, yapay zekâ ve büyük veri gibi teknolojilerin kullanımı sayesinde, kamu hizmetlerinin daha iyi tasarlanması ve kişiselleştirilmesi mümkün hale gelebilmektedir.

Akıllı yönetişim, kamu hizmetlerinin dijital ortamda sunulmasının ötesinde, yönetim faaliyetleri ve politika üretim sürecinde katılımcılığın daha iyi sağlanabilmesi için vatandaşların katılımını arttırmayı esas almaktadır. Akıllı yönetişimin aşağıdaki unsurlara olanak sağladığını ifade etmek mümkündür (Yörükoğlu, 2021, ss. 63-63):

- Sosyal ağlar, forum siteleri, e-katılım platformları aracılığıyla vatandaşın talep ve tepkilerinin anlık takibi,
- 7/24 Erişime açık, güncel ve hukuki boşlukların olmadığı e-mevzuat,
- E-demokrasi platformları (e-oy, e-referandum, çevrimiçi erişime açık oturumlar),
- Vatandaşların karar alma sürecine çevrimiçi katılımı ve faaliyetlerin dijital ortamlarda denetlenmesi
- Dijital platformlar (web siteleri, sosyal medya, e-posta) aracılığıyla çift yönlü bilgi alışverişi ve dönütlerin (şikâyet, memnuniyet, talep) sağlanması,
- Dijital platformlar aracılığıyla elde edilen veriler (talep, şikâyet) aracılığıyla stratejik vizyonun belirlenmesi,
- E-dilekçe ve e-bilgi edinme platformları (özel platformlar ve e-mail ile bilgi edinme hakkı),
- 7/24 ve aynı anda birçok kişiye hizmet veren e-devlet uygulamaları (Türkiye’de e-devlet kapısı gibi).

Sonuç olarak, akıllı yönetişim, hükümetlerin ve kamu kurumlarının 21. yüzyılın gereksinimlerine uygun şekilde dönüşmesini ve hizmetlerin daha etkin bir şekilde sunulmasını sağlayan önemli bir kavramdır. Bu yaklaşım, vatandaşların yönetim süreçlerine katılımını artırırken, kamu hizmet sunumunu da iyileştirmektedir. Dijital teknolojilerin sürekli gelişimi ile, dijital yönetişim daha da önemli hale gelmekte ve yönetim süreçlerini vatandaş lehine dönüştürmektedir.

2. Akıllı Kent Yaklaşımının Temel Bileşeni Akıllı Yönetişim

Akıllı kent, son yıllarda yeni veri yönetimi ağları olarak nesnelere interneti (IoT), büyük veri ve bulut bilişim teknolojilerinin kentsel planlama ve mühendislik alanlarının dijitalleşmesini mümkün kılmasıyla ortaya çıkmış bir kent yaklaşımıdır (Gil-Garcia, Zhang & Puron-Cid, 2016). Akıllı kentlerin kavramsallaştırılmasında farklı teorik çerçeveler olsa da (Samarakkody ve diğ., 2019, s.618) bu yaklaşım, kentsel çevre, mimarlık, çevre planlama ve yönetim, veri ve bilgi yönetimi, enerji, sağlık, insan faktörleri ve yönetişim gibi farklı yenilik türlerini içeren geniş bir perspektifi ifade etmek için bir şemsiye terimi olarak literatürde yer almaktadır (Anthopoulos, Janssen ve Weerakkody, 2016, s.78).

Akıllı kent kavramı, yaşam kalitesini artırmak ve kentsel kaynakları ve hizmetleri daha verimli bir şekilde yönlendirmek amacıyla dijital ve fiziksel alanların dönüştürülmesi fikrine dayanmaktadır. Bu dönüşüm süreci, genellikle BİT'ler, GPS destekli akıllı cihazlar, kullanıcılar tarafından paylaşılan sosyal medya verileri ve benzeri kaynakları kullanarak, vatandaşların ihtiyaçları ve zorlukları hakkında daha geniş bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır (Barrionuevo, Berrone & Ricart, 2012, s.55).

Akıllı kent yaklaşımının temel araçları arasında veri, bilgi ve bilgi teknolojileri (BİT) bulunmaktadır. Bu yaklaşım, veri yönetimi kapasitesinin artırılmasını, bilgi işleme ve BİT kullanımının yoluyla bilgi paylaşımının gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerdeki kentlerde ortaklıklar ve kuruluşlar arası iletişimi teşvik etmektedir (Odendaal, 2003, s. 590). Akıllı kent yaklaşımı, günümüzde giderek daha fazla kabul gören bir konsepttir ve bu yaklaşımın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için kent yönetiminin de dönüşümünü zorunlu kılmaktadır. Kentlerin hızla büyüdüğü, nüfusun arttığı ve kaynakların daha iyi kullanılması gerektiği bir dönemde, akıllı teknolojiler kentlerin daha verimli, sürdürülebilir ve yaşanabilir hale getirilmesine yardımcı olabilmektedir. Ancak, bu teknolojilerin tam potansiyelini açığa çıkarabilmek için etkili bir yönetim ve yönetim yapısına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yönetişim odaklı bir perspektifle yaklaşıldığında akıllı kentler, akıllı iş birliğine sahip kentler olarak da ifade edildiği görülmektedir (Meijer & Bolivar, 2016, s. 395). Organizasyonel değişiklikler göz önüne alındığında, akıllı kent girişimleri, kamu yönetiminin verimliliğini ve etkililiğini artırmanın yanı sıra, paydaşlar arasında daha fazla iş birliğini teşvik etmek için akıllı yönetimi teşvik eden yönleri de artırmayı amaçlamaktadır (Chourabi vd., 2012, s. 2290). Bu kapsamda akıllı kentlerde akıllı yönetim önemli bir konudur ve temel direğini oluşturmaktadır (Sucupira Furtado vd., 2023, s. 75). Akıllı yönetim, çeşitli paydaşların karar alma ve kamu hizmetlerine katılımı manasına geldiği görülmektedir (Albino vd., 2015, s.5).

Giffinger (2007) akıllı kentleri 6 temel bileşen üzerinden değerlendirerek, akıllı yaşam, akıllı insan, akıllı hareketlilik/ulaşım, akıllı çevre, akıllı yönetim/yönetişim ve akıllı ekonomi şeklinde sıralamıştır (ss. 11-13). Bu özellikler aşağıda yer alan Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Akıllı kent bileşenleri

AKILLI EKONOMİ	AKILLI İNSAN	AKILLI YÖNETİŞİM
Yenilikçi Ruh Girişimcilik Ekonomik İmaj ve Ticari Markalar Verimlilik Pazarda Esneklik İç Takviye ve Dönüşüm Yeteneği	Yeterlilik Düzeyi Yaşam Boyu Öğrenmeye Yakınlık Sosyal ve Etnik Çoğulculuk Esneklik ve Yaratıcılık Kozmopolitlik ve Kamusal Hayata Katılım	Katılımcı Karar Verme Kamu ve Sosyal Hizmetler Şeffaf Yönetişim Politik Stratejiler ve Perspektifler
AKILLI HAREKETLİLİK (Taşıma ve BİT)	AKILLI ÇEVRE (Doğal Kaynaklar)	AKILLI YAŞAM (Yaşam Kalitesi)
Yerel Erişilebilirlik İç Erişilebilirlik BİT Altyapısına Ulaşılabilirlik Sürdürülebilir, Yenilikçi ve Güvenli Taşıma Sistemleri	Doğal Şartların Çekiciliği Kirlilik Çevresel Koruma Sürdürülebilir Kaynak Yönetimi	Kültürel Olanaklar Eğitim Olanakları Sağlık Şartları Bireysel Güvenlik Yaşam Kalitesi Turistik Çekicilik Sosyal Dayanışma

Kaynak: Giffinger, (2007, ss. 11-13).

Akıllı kentlerin yönetimi ve koordinasyonu için gerekli olan ve demokratikleşme düzeyini ifade eden akıllı yönetim; karar alma süreçlerine katılım, yönetim sistemlerinin şeffaflığı, kamu hizmetlerinin mevcudiyeti ve siyasi stratejilerin kalitesi ile ilgilidir (Vanola, 2014, s. 887). Akıllı yönetişimin temel unsuru, veriyle güçlendirilen ve teknolojik altyapıyı içeren akıllı süreçlerdir. Akıllı kentler, temelde ulusal ve uluslararası ağlara bağlı bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum ortaklıkları ile çalışan farklı paydaşların iş birliğini zorunlu kılmaktadır. Akıllı kent, katılımcı karar alma süreçleri ve BİT ile e-devlet uygulamaları gibi araçları kullanarak şeffaflık ve erişilebilir bilgiyi teşvik etmektedir (Akbaş, 2018, s. 383)

Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, "akıllı yönetim, kentsel hizmetlerin etkili, verimli ve işbirlikçi bir şekilde sunulabilmesi için kamu, özel sektör ve sivil toplum paydaşlarının bir araya getirilmesini ifade eder. Bu tür yönetişimi "akıllı" kılan faktör ise bu paydaşlar arasındaki iletişim ve iş birliğinin bilgi ve iletişim teknolojileriyle desteklenmesidir. Bilgi ve iletişim teknolojileri, verilerin toplanması ve analiz edilmesi süreçlerinde önemli bir rol oynayarak yönetişimi daha şeffaf ve hesap verebilir hale dönüştürmektedir (Gürsoy, 2019, s. 60). Ayrıca "açık veri politikaları, kamu sektörü tarafından üretilen verilerin açık ve ücretsiz bir şekilde tüm ilgili paydaşlarla paylaşılmasını teşvik eder. Bu yaklaşım hem kamu yönetiminde şeffaflığı artırır hem de katma değeri yüksek ürünler ve hizmetlerin geliştirilmesine katkı sağlar" (Laleoğlu, 2021, s. 18).

Akıllı kentler dijital yönetim yoluyla etkileşimli bir altyapıda BİT kullanımını, topluma yönelik yenilikçi ve gelişmiş hizmetler ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini, vatandaşlara yönelik hizmetleri, kaynakların sürdürülebilirliği açısından gelecek nesiller için uygulamaları, kentin kolektif zekasını sürdürmek için beşeri ve toplumsal sermaye yatırımlarını, modern iletişim altyapısını, katılımcı yönetişimi ve gelişmiş altyapıyı (fiziksel, sosyal, bilgi ve iletişim teknolojileri ve iş entegrasyonu) sağlamaktadır (Samarakkody ve diğ., 2019, s. 621).

3. Yerel Yönetimlerde E-Belediyecilik Uygulamaları

Günümüzde teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte dünya çapında birçok alanda dijitalleşme sürecine girilmiştir. Bu bağlamda, kamu yönetiminin sunduğu birçok hizmet, e-devlet ve e-belediye gibi dijital platformlar aracılığıyla sunulmaya başlanmıştır. Merkezi yönetimin sunduğu kamusal hizmetler hızla dijitalleşirken yerel yönetimler de yerel hizmetleri daha etkili bir şekilde sunabilmek, vatandaşlara kaliteli, ekonomik ve hızlı hizmetler sunmak, mevcut sorunlara çözüm üretebilmek için hızlı bir dönüşüm sürecini başlatmışlardır. Bu bağlamda, birçok yerel yönetim birimi, bilgi teknolojileri ve internet teknolojilerine başvurarak hizmetlerin bir kısmını bu dijital kanallardan sunmaya başlamışlardır (Karaca & Öztürk, 2019).

Günümüzde yerel yönetimlerin görevlerini etkili bir şekilde yerine getirebilmesi için dijital dönüşüme odaklanmaları kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu bağlamda, belediyelerin bilgiyi etkin bir şekilde kullanabilmesi, verileri yönetebilmesi ve ürettikleri verileri kamuoyuyla paylaşabilmesi dijital dönüşüm açısından önem taşımaktadır (Bojang & Bwando, 2018). Dijital dönüşümle birlikte kamu yönetiminin önemli bir parçası olan yerel yönetimlerde en ağırlıklı ve vatandaşa

en yakın yerel yönetim birimi olan belediyeler başta olmak üzere e-belediye uygulamaları hızla yaygınlaşmıştır (Çakır, 2015, s. 2). E-belediye (e-belediyecilik), yerel yönetimlerin yerel toplumla etkileşimini dönüştürmeyi hedefleyen e-devletin bir alt dalını ya da farklı ifadeyle yerel boyutunu ifade etmektedir.

Belediyeler vatandaşların beklenti ve taleplerine BİT vasıtasıyla daha etkin bir şekilde yanıt verme konusunda kendilerini güncellemişlerdir. Bu bağlamda, Türkiye'de nüfus yoğunluğuna bakılmaksızın hemen hemen tüm belediyeler, kendi web siteleri ve sosyal medya hesapları gibi dijital varlıklara sahip olmuşlardır (Karaca & Öztürk, 2019, s. 531). Ancak web siteleri genellikle tek yönlü bilgi iletişimini sağlamaktalar, yani bilgi kaynağından hedefe doğru bilgi akışını kolaylaştırmaktadırlar. Bu iletişim modeli genellikle paydaşların sürece katılımına izin vermez ve interaktif olmaktan uzaktır. Paydaşların web sitesi üzerinde yalnızca bilgiyi alması ve bu bilgiye erişmesi mümkün olurken, aktif bir şekilde etkileşime girmeleri veya geri bildirimde bulunmaları pek yaygın değildir.

E-belediyecilik uygulamaları, sadece bir belediyenin bir web sitesi oluşturmasıyla sınırlı değildir. Bu yaklaşım, yönetsel, toplumsal ve bilgilendirme amaçlı tüm süreçlerin zaman ve mekân kısıtlaması olmadan hızlı ve etkili bir şekilde dijital ortamda gerçekleşebilmesini ifade etmektedir (Güven, 2022, s. 1624). E-belediye uygulamaları, genel olarak yerel yönetim hizmet ve faaliyetlerinde bilgi teknolojilerinin kullanılması, vatandaşlara ve işletmelere internet üzerinden etkin hizmet sunumu, kurum içi birimlerin bilgisayar ağları aracılığıyla entegrasyonu ve ilgili dış birimlerle ağ üzerinden iletişimin sağlanması süreçlerini içermektedir (Erdal, 2004, s. 128).

E-belediyecilik, belediyelerin verileri toplamak, analiz etmek ve paylaşmak için çeşitli dijital araçlar ve platformlar kullanmaktadır. Ayrıca e-belediyecilik uygulamaları ile karşılıklı etkileşimli olarak vatandaşların yönetime katılma süreçleri kolaylıkla gerçekleştirilebilmektedir. Belediyeler e-belediye uygulamaları üzerinden halka açık oturumlar ve toplantılar, çeşitli karar süreçlerinde anket oluşturma, sosyal medya platformları üzerinden oylamalar, vatan görüşlerin sorulması gibi çeşitli yönetim stratejileri gerçekleştirebilmektedirler. Bu stratejiler, belediyelerin daha iyi kararlar almasına ve hizmetlerini sürekli olarak iyileştirmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, verilerin kamusal kullanıma açık olması, şeffaflığı artırmakta ve yerel yönetimlerin hesap verebilirliğini güçlendirmektedir.

E-belediye, sadece belediye hizmetlerinin dijital platforma taşınması değil, aynı zamanda e-devlet uygulamalarıyla entegre çalışarak, dijital uygulamaların kullanımıyla belediyelerin hizmet kapasitesini ve hızını artıran, şeffaf, denetlenebilir ve hesap verebilir bir yönetim yaklaşımını destekleyen bir sistemdir (Acılar, 2012: 130-131). E-belediye uygulamaları, bürokratik işlemlerden kâğıt ve matbaa masraflarına, personel giderlerinden zaman tasarrufuna kadar çeşitli alanlarda avantajlar sunmanın yanı sıra, çeşitli hizmet gereksinimlerine daha esnek ve uygun çözümler sunarak yeni fırsatlar oluşturmuştur (Çakır, 2015, s. 2).

Yerel yönetimler, bürokratik engelleri azaltmak, kaynakları ve zamanı daha verimli kullanmak amacıyla yerel kamu hizmetlerinin birçoğunu dijital platformlara taşıyarak çeşitli e-belediye hizmetleri sunmaktadır. Erdoğan (2019) tarafından belirtildiğine göre, belediyeler tarafından yaygın bir şekilde uygulanan e-belediyecilik hizmet örnekleri şunlardır (s. 558):

- E-imza ve mobil imza uygulamaları,
- Araç takip sistemi, akıllı sinyalizasyon kavşaklar, trafik ve hava durumu bilgisi, trafik canlı yayın kameraları, coğrafi bilgi sistemi, MOBESE uygulamaları,
- E-belge yönetim sistemleri
- Güvenlik kameraları sistemi, kameralı araç takip sistemi,
- Hafriyat, atık takip ve kontrol takip sistemi, tıbbi atık yönetim sistemi,
- Belediye birimlerine çevrimiçi kullanılmalı hizmet başvurusu, hizmetlerle ilgili borç ödemeleri,
- Kent bilgi sistemi, nöbetçi eczane ve fırınlar,
- Ruhsat başvurusu, ihale takip sistemi, emlak, ilan, reklam, çevre ve temizlik vergisi takibi,
- Arsanın pafta, ada veya parsel numarasını girerek imar durumunu öğrenme, bilgi edinme dilekçesi verme,
- İçme ve inşaat suyu abonelik işlemleri, evlendirme işlemleri, mezarlık bilgi sistemi,
- Belediye meclis kararlarının halka duyurulması, meclis toplantılarının canlı yayınlanması.

Erdoğan'ın (2019) çalışmasına ek olarak e-belediyecilik uygulamalarında vatandaşın katılımını sağlayan uygulamalar ise şunlardır:

- Dijital anketler ve geri bildirim sistemi
- Dijital katılım platformları
- Açık veri inisiyatifleri
- Sanal belediye meclisi toplantıları
- Beyaz masa uygulamaları

Kamusal hizmetlerdeki dijitalleşme eğilimi, yerel katılım ve yönetim anlayışında da önemli değişikliklere yol açmıştır. Teknolojinin sunduğu olanaklar sayesinde vatandaşların bilgiye erişimi kolaylaşmış ve bu, vatandaşları temsilci ilişkilerden daha katılımcı ilişkilere yönlendirmiştir. Bu, geleneksel yönetim anlayışını yönetim yaklaşımına dönüştürmüştür. Yerel yönetimler, yerel ihtiyaçları en etkili ve yakından karşılamak amacıyla teknolojik dönüşümden faydalanmıştır (Utlı & Er, 2021, s. 107).

E-belediyecilik, yerel yönetimlerin vatandaşlarla daha yakın ve etkileşimli bir ilişki kurmasını amaçlamaktadır. Bu, dijital teknolojilerin kullanımıyla gerçekleşmekte ve belediyelerin hizmetlerini vatandaşlar için daha erişilebilir ve kullanıcı dostu hale getirmektedir. Aynı zamanda, vatandaşların taleplerini, şikayetlerini ve önerilerini daha kolay bir şekilde iletebilmelerini sağlamaktadır (Büken, 2018, ss. 2-3).

E-belediyecilik uygulamaları sayesinde hizmetler dijital olarak sunulmuş ve vatandaşların bilgilendirilmesi ve hizmeti almak için uygulamayı kullanmaları beklenmiştir. Ancak katılımcı demokrasinin yükselişi, dijital olsa bile tek taraflı hizmet sunumunu yetersiz hale getirmiştir.

Değişen koşullara yanıt olarak, vatandaşların doğrudan katılımıyla, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetimin sağlanması temel amaç haline gelmiştir. Dijital yerel katılımı önemseyen belediyeler, e-katılım ve e-demokrasi uygulamalarına odaklanarak dijital yönetimi benimsemeye başlamışlardır. Bu bağlamda, e-belediye uygulamaları da vatandaşların politika oluşturma süreçlerine katkıda bulunduğu bir form haline gelmiştir (Utlı & Er, 2021, s. 107).

E-belediye uygulamaları, yerel yönetimlerin vatandaşlarla daha yakın bir ilişki kurmalarına, katılımcı bir yönetim yapısının oluşturulmasına ve şeffaflığın artmasına katkı sağlamaktadır. Bu uygulamalar, vatandaşların belediyelerle iletişim kurmasını kolaylaştırırken, aynı zamanda belediyelerin vatandaşların ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarına ve hizmetlerini buna göre şekillendirmelerine olanak tanımaktadır. Bu nedenle, e-belediye uygulamaları ile yönetim arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Karaca & Öztürk, 2019).

E-belediye platformları aracılığıyla çevrimiçi sistemler üzerinden demokratik katılımın sağlanması, doğrudan demokrasinin zaman ve mekân engellerini ortadan kaldırarak ve katılım maliyetlerini azaltarak günümüzde daha etkili bir şekilde gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır (Karakurt Tosun, 2008, s. 76).

E-belediyecilik uygulamaları, akıllı kent konseptinin artan popülerliğiyle birlikte daha da önem kazanmıştır. Akıllı kentler, teknolojinin gücünü kullanarak daha sürdürülebilir, verimli ve yaşanabilir kentler oluşturmayı hedeflemektedir. E-belediyecilik, bu hedeflere ulaşmada kritik bir rol oynamaktadır. Yerel yönetimler, e-belediyecilik araçlarını kullanarak kentlerin yönetimini daha etkili bir şekilde yapabilmekte, vatandaşların ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilmekte ve hizmetlerini daha verimli bir şekilde sunabilmektedirler. Bu nedenle, e-belediyecilik uygulamaları, akıllı kentlerin gelişiminde önemli bir bileşeni temsil etmektedir.

Türkiye'de akıllı kentler, sürdürülebilir gelişme odaklı bir yaklaşımı benimseyen ve teknolojiyi merkeze alan yeni bir kentleşme perspektifi sunmaktadır. Bu süreç, e-belediyecilik hizmetleriyle başlamış ve önemli ilerlemeler kaydetmiş, kamu kurumlarından teknoloji alanında çalışan özel şirketlere, belediyelerden vatandaşlara kadar toplumun her kesiminin katkısıyla şekillenmektedir (Kayapınar, 2017, s. 19).

"E-Devlet Kapısı"nın 60 milyondan fazla kullanıcısı ve sunulan 5 binden fazla hizmet göz önüne alındığında, belediyelerin e-devlet üzerinden sunduğu e-belediyecilik uygulamalarının artırılmasının, akıllı kent yaklaşımının gelişmesine ve akıllı yönetim ile e-belediyecilik alanlarında ilerlemenin desteklenmesine katkı sağlayabileceği öngörülmektedir (Karaer, 2020, s. 105).

Sonuç olarak, dijital uygulamaların hızla gelişmesi, belediyelerin siber-fiziksel mekânda daha modern ve etkili bir belediyecilik yapmasına olanak tanır. Bu, belediyelerin hizmetlerini daha erişilebilir, verimli ve vatandaş odaklı hale getirmelerine yardımcı olurken, şehirlerin sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve rekabetçilik açısından daha iyi bir geleceğe doğru evrilmesine katkı sağlar.

Sonuç

Akıllı kentlerin temel bir unsur olarak kabul edilen akıllı yönetim, katılımcı ve şeffaf bir karar alma sürecini teşvik etmektedir. Bu, yerel yönetimlerin ve vatandaşların bir araya gelerek kentsel sorunların çözümünde daha etkili bir iş birliği yapabilmelerini sağlamaktadır. İnternet üzerinden yapılan anketler, e-katılım platformları ve diğer dijital araçlar sayesinde vatandaşlar, kent politikalarını şekillendirmede daha aktif bir rol oynayabilmektedirler. Bu, yerel yönetimlerin hizmetleri daha iyi kişiselleştirmelerine ve toplumun ihtiyaçlarına daha hassas bir şekilde yanıt vermelerine olanak tanımaktadır.

E-belediyecilik uygulamaları ise, vatandaşların kamusal hizmetlere daha kolay ve hızlı erişimini sağlamaktadır. Vergi ödemeleri, belediye hizmetleri talepleri, izin başvuruları ve diğer birçok işlem artık çevrimiçi platformlar üzerinden gerçekleştirilebilmektedir. Bu hem vatandaşların zamandan tasarruf etmelerine hem de yerel yönetimlerin iş yükünü azaltmalarına yardımcı olmaktadır. Ancak, bu uygulamaların sadece hizmet sunumuyla sınırlı kalmaması gerektiğini vurgulamak önemlidir. E-belediyecilik, katılımcı demokrasinin önemli bir parçası olarak düşünülmelidir. Vatandaşların, politika oluşturma süreçlerine ve yerel projelerin planlanmasına aktif katılımı teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, akıllı yönetim ve e-belediyecilik, geleceğin kentlerinin daha sürdürülebilir, akıllı ve katılımcı olmasını sağlamak için güçlü araçlardır. Bu yaklaşımların daha fazla yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi, kentsel alanların sorunlarına daha iyi yanıt verilmesini sağlayacak ve kentlerimizin gelecek nesiller için daha yaşanabilir ve sürdürülebilir olmalarına yardımcı olacaktır. Ancak, bu alandaki çalışmaların devam etmesi ve yeni teknolojilerin ve en iyi uygulamaların takip edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, güvenlik ve veri gizliliği gibi önemli konuların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Yerel yönetimler, bu dijital dönüşüm sürecinde vatandaşların güvenini kazanmak için güçlü güvenlik önlemleri ve veri koruma politikaları oluşturmalıdır.

Kaynakça

- Aclar, A. (2012). Küçük şehir belediyelerinde web sitesi ve e-belediye kullanımı: Bilecik Belediyesi örneği, *DPUJSS*, 32 (1), 125-142.
- Akbaş, İ. (2018). Kent forumunun evrimi: Akıllı kent. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 4(68), 375–390. <https://doi.org/10.9761/JASSS7558>
- Albino, V., Berardi, U., & Dangelico, R. M. (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *Journal of Urban Technology*, 22(1), 3–21. doi: 10.1080/10630732.2014.942092
- Anthopoulos, L., Janssen, M., & Weerakkody, V. (2019). A Unified Smart City Model (USCM) for smart city conceptualization and benchmarking. *International Journal of Electronic Government Research*, 12 (2), 77-93, DOI: 10.4018/IJEGR.2016040105
- Barrionuevo, J. M., Berrone, P., & Ricart, J. E. (2012). Smart cities, sustainable progress. *IESE insight*, 14(14), 50-57.
- Bojang, M.B.S. & Bwando, W. (2018). *E-Municipality applications in local government: Prospects and challenges*, 4th International Student Conference, Manisa, Turkey.

- Büken, M.C. (2018). *Critical success factors for e-municipality implementation: The case of Istanbul (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Boğaziçi Üniversitesi.
- Chourabi, H., Nam, T., Walker, S., Gil-Garcia, J. R., Mellouli, S., Nahon, K., ... Scholl, H. J. (2012, January). Understanding smart cities: An integrative framework. In System Science (HICSS), 2012 45th Hawaii International Conference on (pp. 2289–2297). IEEE.
- Çakır, C. (2015). E-belediye: sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 7(1), 1–15.
- Demirkıran, S., Yücel, M. A., Terzioğlu, M. K. & Selvi, A. (2021). Dijital Dönüşüm Sürecinde Akıllı Yönetişim. *TESAM Akademi Dergisi*, 8 (2), 489-519. DOI: 10.30626/tesamakademi.971899
- Doru, Ö., Balku, Y. (2023). Dijitalleşen kamu hizmetlerinde e-demokrasi ve vatandaşlık anlayışı: entropi temelli MABAC uygulaması ab ülkeleri örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 580-605. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.1219211>
- Erdal, M. (2004). *Elektronik devlet: E-Türkiye ve kurumsal dönüşüm (1. Baskı)*, Filiz Kitabevi.
- Erdoğan, O. (2019). Yerel yönetimlerde e-belediye uygulamaları: İçişleri Bakanlığı e-belediye bilgi sistemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 551–566.
- Falch, M. (2006). ICT and the future conditions for democratic governance. *Telematics and Informatics*, 23(2), 134-156.
- Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., PichlerMilanovic, N., & Meijers, E. (2007). *Smart cities-ranking of European mediumsized cities*. Vienna University of Technology Research Report.
- Gil-Garcia, J. R., Zhang, J., & Puron-Cid, G. (2016). Conceptualizing smartness in government: An integrative and multi-dimensional view. *Government Information Quarterly*, 33(3), 524-534.
- Gürsoy, O. (2019). *Akıllı kent yaklaşımı ve Türkiye'deki büyükşehirler için uygulama imkânları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Güven, A. (2022). Türkiye'de e-belediyecilik uygulamaları çerçevesinde il belediyelerinin analizi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 1621–1650. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1108161>
- İnsani Gelişme Vakfı (2020). *Yerel yönetimlerde dijital yönetim fırsatları*. <https://ingev.org/raporlar>
- Karaca, Y. ve Öztürk, N. K. (2019). Yeni nesil belediyecilik: Dijital belediye uygulamaları. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), 528–537. <https://doi.org/10.33712/mana.649557>
- Karaer, T. (2020). *Türkiye'de akıllı kent politikaları ve yerel düzeydeki uygulamaların analizi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karakurt Tosun, Elif (2008), Türkiye'de e-belediyecilik uygulamaları: Bursa-Nilüfer-Osmangazi-Yıldırım Belediyelerinin web sitelerinin analizi, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 17(2), 71-94.
- Kassen, M. (2022). Blockchain and e-government innovation: Automation of public information processes, *Information Systems*, 103, 1-11.
- Kayapınar, Y. E. (2017). Akıllı şehirler ve uygulama örnekleri. *İTÜ Vakfı Dergisi*, 77, 14–19.
- Laleoğlu, B. (2021). *Akıllı şehirler, değişen şehir yönetimi ve Türkiye*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA, No. 179). İstanbul.

- Lopes, N. V. M., and Farooq, S. (2020). *Smart City Governance Model for Pakistan*. In *smart governance for cities: Perspectives and experiences* (pp. 17-28). Springer
- Meijer, A., & Bolívar, M. P. R. (2016). Governing the smart city: A review of the literature on smart urban governance. *International Review of Administrative Sciences*, 82(2), 392–408. doi: 10.1177/0020852314564308
- Odendaal, N. (2003). Information and communication technology and local governance: Understanding the difference between cities in developed and emerging economies. *Computers, Environment and Urban Systems*, 27(6), 585–607. doi: 10.1016/S0198-9715(03)00016-4
- Parry, F. (2008). Digital citizenship: the internet, society and participation. *Online Information Review*, 32(4), 538-539. <https://doi.org/10.1108/14684520810897421>
- Samarakkody, A.L., Kulatunga, U. and Bandara, H.M.N.D., 2019. What differentiates a smart city?. Sandanayake, Y.G., Gunatilake, S. and Waidyasekara, A. (eds). *Proceedings of the 8th World Construction Symposium* (pp. 618-627), Colombo, Sri Lanka
- Utlü, E., & Er, A. (2021). Yerel katılım bağlamında dijital dönüşümden dijital yönetişime belediyeler: Uygulamalar, imkânlar ve öneriler. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(41), 97–110.
- Vanola, A. (2014). Smartmentality: The smart city as disciplinary strategy. *Urban Studies*, 51(5), 883–898.
- Yavuz, N. (2015). Dijital çağ yönetişimi: Kamu yönetiminde ihtiyaç temelli bütünleşme çabası. M. Z. Özer Köseoğlu (Ed.), *Kamu yönetiminde paradigma arayışları* (s. 273-293). Bursa: Dora Yayıncılık.

Yerel Yönetimlerde Spor Hizmetleri ve Yatırımları: Kütahya Belediyesi Örneği (2019-2022)

Sports Services And Investments In Local Governments: The Case Of Kutahya Municipality (2019-2022)

M. Enes ZORLU¹ Ali ÖZKAYA²

ÖNE ÇIKANLAR	<ul style="list-style-type: none">Yerel yönetimler sporun teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadırlar.Kütahya Belediyesi sporun teşvik edilmesi için amatör spor kulüplerine aynı ve nakdi yardım yapmaktadır.Kütahya Belediyesi 2019-2023 Stratejik Planı'nda öne çıkan hedef "Belediye Kütahyaspor"un üst liglere çıkarılmasıdır.
HIGHLIGHTS	<ul style="list-style-type: none">Local governments play an important role in the promotion and popularisation of sports.Kütahya Municipality provides in-kind and cash aid to amateur sports clubs to promote sports.The prominent target in the 2019-2023 Strategic Plan of Kütahya Municipality is to promote "Belediye Kütahyaspor" to the top leagues.
ÖZ	Yerel yönetim birimleri, kamu yönetiminde halka en yakın hizmet sunan kurumlardan biri olarak büyük bir öneme sahiptir. Bu bakış açısıyla, yerel yönetimler, toplumun yerel ihtiyaçlarını karşılama ve yerel topluluğa destek olma amacını taşırlar. Spor faaliyetleri de bu yerel ihtiyaçlardan birini temsil etmektedir. Spor hem bireysel hem de toplumsal sağlığın korunması için kritik bir gereksinim olarak kabul edilmektedir ve yerel yönetimler, bu gereksinimi karşılamada öncü bir rol üstlenmektedirler. Yerel yönetimler, yerel halkın taleplerine hızlı bir şekilde yanıt verebilme kabiliyetine sahiptir ve spor hizmetlerini geniş kitlelere ulaştırma, herkes için sporu teşvik etme, sağlıklı ve huzurlu bireylerin yetişmesine önemli bir katkı sağlama konusunda en uygun kurumlar arasında yer almaktadır.
ANAHTAR KELİMELELER	Çalışmanın amacı, Kütahya Belediyesi'ndeki spor politikalarının ve yatırımlarının incelenmesidir. Çalışmanın ana odak noktalarından biri, Kütahya Belediyesi'nin spor politikalarının neler olduğunun ve bu politikaların nasıl uygulandığının incelenmesidir. Belediyenin sporla ilgili vizyonu ve misyonu, sporun toplum içindeki rolü, spor etkinliklerinin tanıtılması ve teşviki gibi konular, bu incelemenin bir parçası olarak ele alınacaktır. 2019-2022 yılları arasındaki faaliyet raporları üzerinden doküman analizi yöntemi ile yapılacak incelemede, söz konusu yıllarda spor faaliyetlerine ayrılan ve harcanan bütçe üzerinde durulmamış, konu daha çok sportif açıdan hangi faaliyetlerin gerçekleştirildiği ya da desteklendiği noktasından ele alınmıştır.
ABSTRACT	Local government units have a great importance in public administration as one of the institutions providing services to the closest people. From this point of view, local governments aim to meet the local needs of the society and support the local community. Sport activities represent one of these local needs. Sport is recognised as a critical requirement for the protection of both individual and social health and local governments assume a leading role in meeting this requirement. Local governments have the ability to respond quickly to the demands of the local people and are among the most appropriate institutions to deliver sports services to large masses, to encourage sports for everyone, and to make a significant contribution to the upbringing of healthy and peaceful individuals.
KEYWORDS	The aim of the study is to analyse the sports policies and investments in Kütahya Municipality. One of the main focal points of the study is to examine what the sport policies of Kütahya Municipality are and how these policies are implemented. Issues such as the vision and mission of the municipality regarding sports, the role of sports in society, and the promotion and encouragement of sports activities will be addressed as part of this examination. In the examination to be carried out by document analysis method through the activity reports between 2019-2022, the budget allocated and spent on sports activities in the years in question is not emphasised, and the issue is mostly addressed from the point of which activities are carried out or supported in terms of sports.
Atf (Citation):	Zorlu, M. E. & Özkaya, A. (2023). Yerel yönetimlerde spor hizmetleri ve yatırımları: Kütahya Belediyesi örneği (2019-2022), <i>Urban 21 Journal</i> , 1(1), 81-91

¹Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, m.eneszorlu@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-50894717

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, aliozkayaa96@gmail.com, Orcid: 0009-0005-4505-8294

Giriş

Sağlıklı ve zinde bir toplumun sürdürülebilmesi için çeşitli faaliyetlere ve bu faaliyetlerin gerçekleştirileceği alanlara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, sağlıklı toplumların oluşturulması, anayasal bir ilke olarak devlete düşmektedir (Uçar, 2014, s. 28). Sadece anayasa değil aynı zamanda yerel yönetimlerle ilgili çeşitli kanunlarda da spora yönelik hükümler bulunmaktadır.

Sağlıklı bir toplumu oluşturmak, sadece merkezi yönetimin değil, aynı zamanda yerel yönetimlerin de sorumluluğundadır. Yerel yönetimler, halka en yakın kamu hizmetlerini etkin ve verimli bir şekilde uygulayan ve ortak ihtiyaçlara yanıt veren önemli kuruluşlar arasında yer almaktadır (Güler & Yaman, 2023, s. 41). Bu nedenle, sporun toplum genelinde yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi, yerel yönetimlerin önemli görevleri arasında yer almaktadır. Yerel yönetimlerin sporla ilgili sorumlulukları, çeşitli alanları kapsar ve bunlara örnek olarak spor tesislerinin inşası ve bakımı, spor etkinliklerinin ve programlarının düzenlenmesi, spor eğitimi ve farkındalık çalışmalarının yapılması ve aynı zamanda spor altyapısının geliştirilmesi gibi faaliyetler sayılabilir. Bu görevler, yerel yönetimlerin sportif faaliyetleri teşvik ederek toplumun sağlık ve refahını artırmalarına yardımcı olabilmektedir.

Görev ve sorumlulukları her geçen gün daha da artan yerel yönetimler, bir taraftan mevcut hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlarken diğer bir taraftan da yeni kamusal hizmetler sunma arayışında olmak zorundadırlar. Yerel yönetimler, hizmet sunumunda vatandaşın seçeneklerini arttırmak ve faaliyetlere katılımı arttırmak konusunda gittikçe artan bir yükümlülük içine girmektedir. Bu yüzden yerel yönetimler giderek artan kamusal hizmet talebini, gün geçtikçe azalmakta olan kaynaklarla karşılamak zorunda kalmaktadırlar (Ökmen, 2009, s. 26). Kamu tüzel kişiliği haiz, idari ve mali özerkliğe sahip olan yerel yönetimlerin tamamı kaynak sıkıntısı yaşamakla birlikte içlerinden hizmet ve görev alanı en geniş olan yerel yönetim birimlerinden olan belediyeler kaynak sıkıntısını diğerlerinden daha fazla yaşamaktadır (Akyıldız, 2012, s. 4418). Bunun nedeni bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte yaşanan sosyal hareketlilik, kentsel alandaki nüfus artışı, sosyal, kültürel ve sportif uğraşı alanlarının ortaya çıkması gibi faktörlerin yerel halkın beklenti ve ihtiyaçlarının da çeşitlenmesine, dolayısıyla belediyelerin hizmet alanlarının genişlemesine yol açmasıdır (Bozlağan & Yaş, 2007, s. 123).

Belediyeler, yerel halkın talepleri doğrultusunda ihtiyaç duyulan spor ve fiziksel aktivite alanlarını oluşturmaktadır. Bu amaçla spor tesisleri, çocuk oyun alanları, park ve açık alanlar, spor etkinlikleri ve festivalleri, rekreasyon programları ve sağlıklı yaşam teşviki gibi alanlarda hizmet sunumu gerçekleştirmektedir.

1. Hukuksal Çerçeve ve Yerel Yönetim ve Spor İlişkisi

Türkiye'de birçok kamusal hizmette olduğu gibi spor hizmetleri de merkezi yönetime bağlı "Gençlik ve Spor Bakanlığı" aracılığıyla yürütülmektedir. Ülke geneline ise merkezi yönetimin taşra teşkilatları olan "gençlik ve spor il müdürlükleri" ile "gençlik ve spor ilçe müdürlükleri" aracılığı ile yayılmaktadır. Kamu yönetimi sistemi açısından Türkiye'de merkezi idarenin güçlü

olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, spor hizmetlerinde de merkezîyetçi bir yönetim anlayışının baskın olduğu gözlemlenmektedir (Doğu vd., 2002, s. 91).

Spor hizmetlerinin çeşitlenmesi ve halkın artan talebi doğrultusunda, son yıllarda merkezi yönetim kurumlarının yanı sıra özel ve yerel yönetim birimlerinde de yoğun planlamaların arttığını göstermektedir. Bu planlamaların içerisinde, halkın spor hizmetlerine olan taleplerini karşılamak için yerel yönetimler, kamu adına önemli roller üstlenmektedirler. Yerel yönetimlerde halka hizmet sunma ve altyapı yatırımları gerçekleştirme konularında, coğrafi ve nüfus büyüklüğü açısından geniş bir kesime hizmet sunma amacıyla kapsamlı planlamalar yapılmaktadır (Atalı, 2015, s. 49). Finansman ve altyapı geliştirmeden tutun politika oluşturma ve topluluk katılımına kadar yerel yönetimler, spor için elverişli bir ortam yaratmada hayati bir rol oynamaktadır. Başarılı bir sonuç elde etmek için gerekli kaynakları sağlama, düzenlemeler yapma ve çeşitli paydaşlarla ortaklıkları kolaylaştırma belediyelerin sorumlulukları arasındadır.

Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğu Anayasanın “yürütme” kısmında yer alan md.127/1’de “mahalli idareler; il, belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir” şeklinde tanımlanarak sayılmıştır (T.C. Anayasası, 1982). Dolayısıyla bu tanıma ve diğer ilgili hükümlere göre yerel yönetimler il, ilçe ve belde belediyeleri, büyükşehir belediyeleri, il özel idareleri ve köylerden oluşmaktadır. Görev ve sorumlulukları ise mahalli müşterek ihtiyaçların karşılanmasıdır.

Hukuki açıdan yerel yönetimler ve spor ilişkisi, Türkiye gibi birçok ülkede özel bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Öncelikle normlar hiyerarşisinde sporla ilgili haklar anayasa ile güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasasının ilgili maddelerinde sporla ilişkili hükümler yer almaktadır. Bu anayasal hükümler sporun önemini ve bununla ilgili hakları vurgulamaktadır.

1982 Anayasası'nın 58. Maddesi, "Gençliğin korunması" ve 59. Maddesi, "Sporun geliştirilmesi" konularına yer vererek bu alanları düzenlemektedir (Uçar, 2014, s. 28). 1982 Anayasası'nın “Gençliğin korunması” ana başlıklı 58. Maddesinde “Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır” hükmüne yer verirken “Sporun Geliştirilmesi” başlıklı 59. maddesinde ise “devlet her yaştaki Türk vatandaşının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur” hükmüne yer vermiştir (T.C. Anayasası, 1982).

1982 Anayasası dışında spor hizmetleri çeşitli yerel yönetim kanunlarında da düzenlenmiştir. İl özel idareleri günümüzde 30 büyük şehirler hariç diğer illerde öneli altyapı çalışmalarını gerçekleştiren bir yerel yönetim birimidir. İl özel idaresinin spor hizmetlerine yönelik görev ve sorumlulukları, 2005 yılında çıkarılan 5302 sayılı yeni “İl Özel İdaresi Kanunu”nda belirlenmiştir. İl özel idareleri, il sınırları içerisinde gençlik ve sporla ilgili hizmetleri sunma yetkisine sahiptir. Bu hizmetler, mahalli müşterek ihtiyaçları karşılamak amacıyla yürütülür. Bu kanunun 6. maddesine göre, il özel idareleri, sporun teşvik edilmesi ve sağlıklı yaşamın

desteklenmesi amacıyla şu görevleri üstlenir (5302 Sayılı Kanun, 2005):

- Spor tesislerinin yapımı, bakımı ve onarımı,
- Okullarda spor salonlarının inşası,
- Amatör spor kulüplerinin ihtiyaçlarının karşılanması,
- Kırsal bölgelerde sporun yaygınlaştırılması için köylere spor malzemesi yardımı yapılması.

Bu spor hizmetlerinin yürütülmesi, il özel idarelerinin bünyesindeki destek hizmetleri müdürlüğü, kültür ve sosyal işler müdürlüğü ve yatırım ve inşaat müdürlüğü gibi teşkilat birimleri tarafından sağlanır. İl özel idarelerinde ayrı bir spor müdürlüğü kurulmamış olabilir. Ancak, gençlik ve spor il müdürlüğü ile il özel idareleri, spor tesislerinin yenilenmesi, sayısının artırılması ve sporun teşviki konusunda güçlü iş birliği yaparak önemli paydaşlar olarak görev yaparlar (Güler & Yaman, 2023, s. 50).

Köy, yerel yönetim birimleri arasında hem mali açıdan yetersiz hem de en küçük yerel yönetim birimleri olmaları nedeniyle genellikle yatırım ve alt yapı çalışmaları diğer yerel yönetim ya da merkezi yönetim birimleri tarafından yapılmaktadır. 1924 yılında çıkarılan 442 Sayılı Köy Kanunu'nda doğrudan sporla ilgili bir hüküm yer almazken kanunun 14. maddesinde köylülerin isteği doğrultusunda "köyde güreş, cirit, nişan talimleri gibi köy oyunlarını yaptırmak" hükmü yer almaktadır (442 Sayılı Köy Kanunu, 1924). Günümüzde köylere il özel idaresi öncülüğünde halı saha ve diğer spor tesisleri yapılmaktadır.

Yerel yönetimler arasında hem mali açıdan hem de yetki açısından en önemli birim "Büyükşehir Belediyeleri"dir. 2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun, Büyükşehir Belediyesinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları başlıklı 3'üncü bölümündeki 7'nci maddesinin (m) bendinde sportif faaliyetlere dönük yetki ve sorumluluklar güvence altına alınmıştır. İlgili maddeye göre belediyenin sportif faaliyetleri (5216 Sayılı Kanun, 2004);

"Büyükşehir'in bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, müze, spor, dinlenme, eğlence ve benzeri yerleri yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek; gerektiğinde amatör spor kulüplerine nakdî yardım yapmak, malzeme vermek ve gerekli desteği sağlamak, amatör takımlar arasında spor müsabakaları düzenlemek, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara, teknik yönetici, antrenör ve öğrencilere belediye meclis kararıyla ödül vermek" olarak belirlenmiştir.

5216 sayılı kanun ayrıca belediye meclisince kuralacak ihtisas komisyonları ile ilgili 15'inci maddesinde "İhtisas komisyonları, her siyasî parti grubunun ve bağımsız üyelerin büyükşehir belediye meclisindeki üye sayısının meclis üye tam sayısına oranlanması suretiyle oluşur. İmar ve bayındırlık komisyonu, çevre ve sağlık komisyonu, plân ve bütçe komisyonu, eğitim, kültür, gençlik ve spor komisyonu ile ulaşım komisyonunun kurulması zorunludur" (5216 Sayılı Kanun, 2004) ifadesi ile "spor komisyonu" nun kurulmasını zorunlu hale getirilmiş ve böylelikle sportif faaliyetlere gösterilen önemin altı kalın harflerle çizilmiştir. İlgili kanunun 17'nci maddesinde

“Büyükşehir Belediye Başkanı” tanımlanmış ve “Büyükşehir ve ilçe belediye başkanları görevlerinin devamı süresince siyasi partilerin yönetim ve denetim organlarında görev alamaz; profesyonel spor kulüplerinin başkanlığını yapamaz ve yönetiminde bulunamaz” (5216 Sayılı Kanun, 2004) biçiminde ifade edilen kısıtlama ile sınırları içerisinde birden fazla spor kulübü bulundurabilen büyükşehir belediyelerinin seçilmiş başkanlarının, tarafsız ve adil olması gerektiğinden hareketle kamu hizmetlerinin yürütülmesinde tarafsızlık ilkesine vurgu yapılmıştır.

Son olarak ele alınacak yerel yönetim birimi ise belediyelerdir. 2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu da sportif faaliyetlere yönelik olarak birçok hüküm içermektedir. İlgili kanunun belediyenin görev ve sorumluluklarını düzenleyen 14’üncü maddesinde; “...kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor... sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır” (5393 Sayılı Kanun, 2005) şeklindeki ifadesi ile belediyelerin görev ve sorumluluk alanlarına en baştan sportif faaliyetleri eklemiştir.

Yine ilgili maddenin (b) bendinde “Gerektiğinde, sporu teşvik etmek amacıyla gençlere spor malzemesi verir, amatör spor kulüplerine aynı ve nakdî yardım yapar ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan öğrencilere, sporculara, teknik yöneticilere ve antrenörlere belediye meclisi kararıyla ödül verebilir. Gıda bankacılığı yapabilir.1112 (Ek fıkra: 12/11/2012-6360/17 md.; Değişik: 12/7/2013-6495/100 md.) Belediyelerin birinci fıkranın (b) bendi uyarınca, sporu teşvik etmek amacıyla yapacakları nakdi yardım, bir önceki yıl genel bütçe vergi gelirlerinden belediyeleri için tahakkuk eden miktarın; büyükşehir belediyeleri için binde yedisini, diğer belediyeler için binde on ikisini geçemez” (5393 Sayılı Kanun, 2005) biçimindeki ifadeleri de amatör spor branşlarına yönelik belediyelerin yetki ve görevlerini bizlere tanımlamakta ve esasen sportif faaliyetlerin desteklenmesi konusunda belediyelerin ellerinin son derece güçlü olduğunu ve bu noktada sorumluluktan kaçamayacaklarını bizlere göstermektedir.

2. Yötem

Bu çalışma, Kütahya Belediyesinin spor alanındaki yatırımlarını ve faaliyetlerini incelemeyi amaçlamaktadır. İlk adımda, 2020-2024 yıllarını kapsayan Kütahya Belediyesi Stratejik Planı ile başlayarak, daha sonra 2019-2023 döneminde oluşturulan “Kütahya Belediyesi Performans Planları” üzerine doküman analizi yöntemi kullanılarak bir inceleme yapılmıştır.

Bu araştırma, yerel yönetimler arasından yalnızca belediye birimine odaklanmış ve aynı zamanda Kütahya Belediyesi'nin 2019-2023 yıllarını kapsayan performans raporlarıyla sınırlı kalmıştır.

3. Kütahya Belediyesi Spor Hizmetleri ve Yatırımına Yönelik Bulgular

Kütahya, coğrafi olarak Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alan bir kent olup, tarih boyunca birçok büyük medeniyetin etkisi altında kalmıştır. Bu nedenle, kent zengin bir kültürel ve tarihi mirasa sahiptir. Hititlerden başlayarak Frigler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve

Germiyanoğulları gibi pek çok büyük medeniyetin izlerini taşıyan bu topraklar, zaman içinde zengin bir kültürel mozaği oluşturmuştur.

Selçuklu ve Germiyanoğulları dönemlerinde Kütahya, sanat, mimari ve kültür alanlarında büyük bir gelişme göstermiştir. Camiler, medreseler ve hanlar bu dönemde inşa edilmiş ve kent, Anadolu'da önemli bir kültürel merkez haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise Kütahya, şehzadelerin eğitildiği bir merkez olarak bilinmektedir. Osmanlı döneminde inşa edilen camiler, hanlar, hamamlar ve çeşmeler kentin tarihî ve kültürel zenginliğini yansıtmaktadır. Aynı zamanda seramik ve porselen üretimiyle ünlü olan Kütahya, bu alandaki ustalığını da Osmanlı döneminde geliştirmiştir (Kütahya Kent Tarihi, 2023).

Kütahya, 31 Aralık 2022 Tarihli "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi" verilerine göre, merkez 282 bin 243 ve toplamda 580 bin 701 nüfusa sahip bir kenttir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2022). Kent merkezinde 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'na tabi Kütahya Belediye'si bulunmaktadır. Spor hizmetleri belediye bünyesinde kurulan "Gençlik Spor Hizmetleri Müdürlüğü" tarafından yürütülürken belediye meclisinde ise bir adet "Gençlik ve Spor Komisyonu" bulunmaktadır (Kütahya Belediyesi, 2023).

2020-2024 yıllarını kapsayan "Kütahya Belediyesi Stratejik Planı"nda ilkesel olarak "Açık Kapı Belediyecilik", "Katılımcı Belediyecilik", "Şeffaf Belediyecilik", "Sosyal Belediyecilik", "Yerinde Hizmet ve Buluşma" anlayışı benimsenmiştir. Öne çıkan hedefler açısından ilk göze çarpanlar; "sosyal barışı sağlamak, göçü durdurup ili büyütmek, il nüfusunu gençleştirmek, şehri hem yaşayanlar hem de yatırımcılar açısından ilk 5 il arasına sokmak ve Belediye Kütahyaspor'u 1. Lig'e çıkartmak" şeklinde sıralanmaktadır. Sportif yatırım ve faaliyetler açısından Belediye Kütahya Sporun 1. Lige çıkarılma hedefi, stratejik planda dikkat çekmektedir (Stratejik Plan, 2019).

Planda, "2020-2024 Yılı Stratejik Amaçlar ve Stratejik Hedefler" başlığı altında ayrıntılı olarak belediyenin beş yıllık stratejik hedefleri belirlenmiştir. Bu kapsamda "Göçü Durdurarak Kütahya'da Genç ve Dinamik Nüfus Yapısını Güçlendirmek" amacı altında çeşitli hedefler yer almaktadır ve bu hedefler aşağıda yer alan Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: 2020-2024 yılı stratejik amaçlar ve stratejik hedefler

<i>H.5.1) Gençlere yönelik sportif, kültürel, bilimsel ve sanatsal aktivite alanlarını ilimize kazandırmak.</i>
<i>H.5.2) Spora ve sporcuya destek faaliyetlerini çeşitlendirmek.</i>
<i>H.5.3) Gençleri kötü alışkanlıklardan korumak, yeni spor dallarına olan ilgiyi arttırmak ve sportif alanları çeşitlendirmek.</i>
<i>H.5.4) Yeşil alanların bakımlarını yapmak, gençlere ve çocuklara yönelik sosyal, sportif alanlar oluşturarak park ve bahçe hizmetlerinden memnuniyetlerini sağlamak.</i>
<i>H.5.5) Üniversite öğrencilerinin ikametgahlarını ilimiz merkezine kaydettirmelerini sağlayarak ilimizin nüfusunu arttırmak ve gençleştirmek.</i>

Kaynak: Stratejik Plan (2019).

Yukarıda yer alan hedefler açısından ilk 4 hedefin doğrudan spor faaliyetlerini içerdiği

görülmektedir. İlk dört hedef, gençlere yönelik spor faaliyetlerini teşvik etmeyi, sporun yaygınlaştırılmasını, farklı spor dallarına ilgiyi artırmayı ve sportif aktivite alanlarının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu hedefler, sporun kent sakinleri arasında popülerleşmesini ve sağlıklı yaşam tarzlarının teşvik edilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda yeşil alanların spor alanlarına dönüştürülmesi, kent sakinlerinin açık hava sporlarını yapmalarını teşvik edebilir.

Bu tür hedefler, kent sakinlerinin fiziksel aktiviteye daha fazla katılımını teşvik ederek sağlık, toplumsal katılım ve kişisel gelişim açısından olumlu sonuçlar doğurabilir. Ayrıca, sporun kültürel ve toplumsal etkisini artırarak toplumun genel refahına katkıda bulunabilir. Dolayısıyla, bu hedefler, sporun kent sakinleri arasında daha yaygın ve erişilebilir hale gelmesine yönelik önemli adımları temsil eder.

3.1. 2019 yılı spor faaliyetleri ve yatırımları

Kütahya Belediyesi spor faaliyetleri 2019 yılı içerisinde genel olarak “Gençlik ve Spor Hizmetleri Müdürlüğü” tarafından yürütülmüştür. Müdürlüğün hizmet alanı 2019 Faaliyet Raporu’nda; “belediye spor kulübü faaliyetlerinin yürütülmesi”, “ödüllü veya ödüksüz sportif faaliyetler ve organizasyonların düzenlenmesi” ve “amatör spor kulüplerine destek verilmesi” şeklinde sıralanmıştır (Faaliyet Raporu, 2019, s. 41).

Kütahya Belediyesi 2019 Yılı Faaliyet Raporu’nda spor faaliyetleri ve yatırımları ile ilgili olarak aşağıda yer alan ifadeye yer verilmiştir (Faaliyet Raporu, 2019, s.4); “2019 yılında farklı spor dalları ve branşlarda amaçlarımıza yönelik yaptığımız çalışmalar içerisinde tanıtım, spora teşvik ve görsel anlamda sosyal faaliyet olarak da halkımıza sunulmasını sağlıyoruz. Bu çalışmalarımızı Belediyemizin tüm birimleri ve halkımızın katılımı ile yapmaktayız. Bu spor faaliyetleri spor federasyonları ile iş birliği halinde spora katkılarımızı içermektedir. Belediyelerin spor hizmetlerine önem vermesi gerekliliğinin ışığında Belediye Spor Kulübü çalışmalarımıza plan ve yürütme olarak yardımcı olunmaktadır”.

Faaliyet Raporu’nda 2019 yılında gerçekleştirilen spor faaliyetleri aşağıda yer alan Tablo 2’de ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 2: 2019 yılı spor faaliyetleri

<i>Doğa Yürüyüşü Etkinliği</i>	<i>Kütahya Belediyespor İftar Yemeği</i>	<i>Minikler Penaltı Yarışması</i>
<i>19 Mayıs Fener Alayı Yürüyüşü ve Türk Bayrak Dağıtımı</i>	<i>30 Ağustos Zafer Bayramı Fener Alayı Yürüyüşü</i>	<i>Amatör Spor Kulüplerine Nakdi Yardım</i>
<i>Kurum İçi Müdürlüklerimiz Arası Dart Turnuvası</i>	<i>Kütahya Germiyan Geleneksel Türk Oyunları Festivali</i>	<i>Kütahya Belediyespor Kulübü Voleybol Takımının Kurulması</i>
<i>Dünya Uyuşturucu Kullanımı Ve Kaçakçılığı İle Mücadele Yürüyüşü</i>	<i>Kütahya Belediyespor Kulübünün Başarılı Sporcularının Ödül Töreni</i>	<i>3x3 Sokak Basketbol Turnuvası</i>
<i>Amatör Olta Balıkçıları İle Balık Tutma Etkinliği</i>	<i>Kütahya Belediyespor Güreş Takımının Kurulması</i>	<i>Kütahya Belediyespor Kulübü Sporcularına Malzeme Dağıtımı</i>
<i>Kütahya Belediyesi Birimler Arası Halı Saha Futbol Turnuvası</i>	<i>Otizimli Çocukların Belediye Kütahyaspor Kulübü Maçı Etkinliği</i>	<i>Belediye Kütahyaspor Kulübü Altyapı Akademisinin Kurulması</i>
<i>Bal Ligi Takımlarımızın Yönetici Ve Taraftar Gruplarının Dostluk Buluşması</i>		

Kaynak: Yazarlar tarafından 2019 Faaliyet Raporu temel alınarak oluşturulmuştur.

2019 yılı yerel seçimler sonrası göreve gelen belediye başkanının ilk dönemi olduğu için sportif faaliyet ve yatırımlar genellikle kentin mevcut sportif tesislerinin iyileştirilmesi ve daha çok amatör kulüplere maddi/manevi destekler şeklinde ilerlediği gözlemlenmiştir. Faaliyet Raporu performans sonuçlarına göre “Gençlik ve Spor Hizmetleri Müdürlüğü” 2019 yılı sonunda 60 adet amatör spor kulübüne destek vermiştir.

3.2. 2020 yılı spor faaliyetleri ve yatırımları

2020 yılı, küresel çapta etkili olan Kovid-19 pandemisi nedeniyle birçok sektörde olduğu gibi spor faaliyetlerini ve yatırımlarını da olumsuz etkileyen bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Ülkemizde pandemiye karşı ciddi önlemler alınarak, sokağa çıkma yasağı gibi kısıtlamalar uygulanmış ve bu durum, insani ilişkileri ve toplumsal aktiviteleri olumsuz etkilemiştir. Aynı şekilde, Kütahya Belediyesinin spor alanındaki faaliyetlerini de etkilemiş ve 2020 yılında spor açısından bir önceki yıla göre sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. 2020 Faaliyet Raporu’nda o yıl gerçekleştirilen sportif faaliyet ve destekler aşağıda yer alan Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: 2020 yılı spor faaliyetleri ve yatırımları

<i>Başarılı Sporculara Destek</i>	<i>15 Temmuz Şehitleri Atış Yarışması</i>	<i>Satranç Turnuvası</i>
<i>Kadın Mini Spor Salonları</i>	<i>Amatör Spor Kulüplerine Malzeme Desteği</i>	<i>Okçuluk Heykeli</i>

Kaynak: Yazarlar tarafından 2020 Faaliyet Raporu temel alınarak oluşturulmuştur.

Bu kapsamda spor faaliyetleri, genel olarak ayni ve nakdi yardımlar şeklinde sınırlı kalmıştır. Planın Performans Sonuçları Tablosu’na göre; 11 adet amatör kulübe ayni yardım ve 2 adet amatör kulübe de nakdi yardım yapıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, spor salonu sayısının 2019 ve 2020 yıllarında hala 3 olarak kaldığı görülmektedir (Faaliyet Raporu, 2020).

3.3. 2021 yılı spor faaliyetleri ve yatırımları

2021 yılı, Kovid-19 pandemisinin etkilerinin tam olarak sona ermediği ancak azaldığı ve normal hayata dönüşün başladığı bir yıl olarak kaydedilmiştir. Bu dönemde Kütahya Belediyesi, önceki yıla kıyasla neredeyse durmuş olan spor faaliyetlerine hız kazandırmış, geçen süre zarfında oluşan boşluğu hem maddi hem de manevi olarak kapatmaya yönelik çaba göstermiştir.

Kütahya Belediyesi, spor faaliyetlerini yeniden canlandırmak amacıyla bazı branşlara reklam anlaşmaları yaparak ek destek sağlamıştır. Ayrıca, pandemi nedeniyle sekteye uğrayan faaliyetlerin tekrar hayata geçirilmesi için çalışmalar yürütmüş, bu çabalar faaliyet raporlarına yansımıştır. Tesisleşme açısından da önemli adımlar atılmıştır. Ilıca Sosyal Tesisleri'nin hizmete açılması ve Yoncalı Şifa Kent'in Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'ne 25 yıl süreyle tahsis edilmesi, raporda dikkat çeken gelişmeler arasındadır (Faaliyet Raporu, 2021).

Bu dönem, Kütahya Belediyesi'nin spor alanındaki çabalarını ve sportif faaliyetlerin canlandırılması için sarf ettiği çabaları göstermektedir. Pandeminin etkilerine rağmen sporun teşvik edilmesi ve tesisleşmenin geliştirilmesi hedeflenmiştir. İlgili döneme ait spor faaliyetleri aşağıda yer alan Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: 2021 yılı spor faaliyetleri

<i>Amatör Spor Kulüplerine Destek</i>	<i>Belediyespor Basketbol Takımının Kurulması</i>	<i>30 Ağustos Zafer Bayramı Satranç Turnuvası</i>
<i>Belediye Voleybol Takımının 1. Lige Yükselmesi</i>	<i>Penaltı Turnuvası</i>	<i>Başarılı Sporcuların Ödüllendirilmesi</i>
<i>Geleneksel Okçuluk Yıldızlar ve Gençler Açık Hava Türkiye Şampiyonası</i>		

Kaynak: Yazarlar tarafından 2021 Faaliyet Raporu temel alınarak oluşturulmuştur.

Raporda, gerçekleştirilemeyen hedeflerin gerekçesi olarak pandeminin etkilerinin tam olarak ortadan kalkmamış olmasının belirtildiği gözlemlenmektedir. Raporda yer alan Ferformas Sonuçları Tablosu'na bakıldığında, 11 adet amatör spor klübüne aynı yardım, 57 adet amatör spor klübüne nakdi yardım ve 17 adet spor amaçlı aktivite yapıldığı belirtilmektedir (Faaliyet Raporu, 2021).

3.4. 2022 yılı spor faaliyetleri ve yatırımları

Kütahya Belediyesi, 2022 yılında sportif alanda büyük başarılar elde etmiş ve önemli projeler gerçekleştirmiştir. 2022 yılı "Faaliyet Raporu" incelendiğinde şu başarılar göze çarpmaktadır: İldeki spor salonu sayısı 4'e yükseltilmiş, "Mahalle Semt Sahaları Projesi" çerçevesinde, Spor Toto Teşkilat Başkanlığı'nın destekleriyle 14 mahalleye yeni semt sahaları kazandırılmış, spor çalıştayları düzenlenmiş ve sporun gelişimine katkı sağlanmış, lise öğrencilerine Belediye Kütahyaspor kombineleri dağıtılmış ve gençlerin spor etkinliklerine katılımı teşvik edilmiş, "İkamet Kart Projesi" kapsamında, Kütahya'ya yerleşen üniversite öğrencilerine Belediye Kütahyaspor maçlarına ücretsiz giriş imkanı sunulmuş, Vefa Spor Tesisleri'ne ek bina projesi gerçekleştirilmiş ve "Yedigöller Rekreasyon Alanı" projesi hayata geçirilerek, doğa ile iç içe spor ve rekreasyon alanları oluşturulmuştur (Faaliyet Raporu, 2022).

Kütahya Belediyesi, spor alanında ilin gelişimine katkı sağlayan önemli adımlar atmış ve 2022 yılında sporseverler için büyük fırsatlar sunmuştur. Bu fırsatlara yönelik bilgiler aşağıda yer alan Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: 2022 yılı spor faaliyetleri

<i>13 Adet Doğa Yürüyüşü</i>	<i>Geleneksel Rahvan At Yarışları</i>	<i>100. Yıl Dumlupınar Zaferi Satranç Turnuvası</i>
<i>Mini Spor Salonu</i>	<i>Sokak Tenisi Etkinliği</i>	<i>100. Yıl Atış Etkinliği</i>
<i>Amatör Spor Kulüplerine Destek</i>	<i>Kütahya Belediyesi Birimler Arası Halı Saha Futbol Turnuvası</i>	<i>Kütahya Belediyespor Judo Takımı Kurulması</i>
<i>Kütahya Belediyespor Oryantiring Takımı Kurulması</i>	<i>Sporcu Kadınlarına Yönelik Aile Ve Madde Bağımlılığı Umer Eğitimi</i>	<i>Domanıç'ten Dumlupınar'a 150 Kilometre Zafer Koşusu</i>
<i>Engellilere Yönelik Sportif Faaliyetler</i>	<i>23 Amatör Klübe Aynı Yardım</i>	<i>70 Amatör Spor Klübü Nakdi Yardım</i>

Kaynak: 2022 Faaliyet Raporu çerçevesince yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

2022 yılı boyunca sportif etkinlikler, özellikle doğa yürüyüşleri açısından oldukça yoğun gerçekleşmiştir. Bu artışın nedeni, büyük olasılıkla pandeminin etkisiyle insanlarda doğaya

olan özleminin artmasıdır. 2022 ayrıca Kütahya Belediyesi'nin sporculara sunduğu desteklerin meyvelerini topladığı verimli de bir yıl olmuştur. Sporcular, çeşitli branşlarda birçok madalya kazanarak hem ailelerini gururlandırmış hem de kentin spor kültürüne önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Sonuç

Bu çalışma, Kütahya Belediyesi'nin 2019-2022 yılları arasındaki spor hizmetleri ve yatırımlarını, "2020-2024 Stratejik Planı" ve yıllık faaliyet raporları gibi temel kaynaklar üzerinden detaylı bir şekilde incelemektedir. Bu sayede, spor hizmetlerinin toplumun genel refahına ve sağlığına olan olumlu etkileri daha fazla dile getirilerek yerel yönetimlerin bu alandaki önemi vurgulanmıştır.

Belediyenin beş yıllık süreçte spora yönelik faaliyetler ve yatırım hedefleri "2020-2024 Stratejik Planı"nda özetlenmiştir. Bu hedefler arasında gençler için spor, kültürel, bilimsel ve sanatsal etkinliklerin teşvik edilmesi, spor ve sporculara verilen desteğin çeşitlendirilmesi, gençlerin kötü alışkanlıklardan korunması, yeni sporlara olan ilginin artırılması, yeşil alanların korunması, gençler ve çocuklar için sosyal ve spor alanları oluşturulması gibi stratejiler yer almaktadır. Planda sürekli olarak vurgulanan en önemli hedefin ise "Belediye Kütahya Spor"u futbol liginde birinci lige yükselmesini sağlayacak gerekli desteklerin verilmesidir. 2018-19 sezonunda Bölgesel Amatör Liginde bulunan takım, 2023-2024 sezonunda 3. Ligde yer almaktadır.

2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarına ait faaliyet raporları incelendiğinde, öncelikle iki yıl süren Kovid-19 pandemisinin Kütahya Belediyesi'nin spora yönelik çalışmalarını önemli derece aksattığı tespit edilmiştir. Bu dönemlerde başarılı sporculara destek, atış yarışması, satranç turnuvası, voleybol ve güreş takımlarının kurulması, altyapı çalışmaları, amatör spor kulüplerine spor malzemeleri dağıtımı ve nakdi yardım, doğa yürüyüşleri, semt sahalarının yapılması dahil olmak üzere çeşitli spor faaliyetleri ve girişimleri gerçekleştirilmiştir.

Kütahya Belediyesi, spor alanında ortaya koyduğu hedefler ve stratejilerle yerel topluluğun spor aktivitelerine daha fazla katılımını teşvik etmekte ve sporun yaygınlaştırılmasına yönelik ciddi bir çaba harcamaktadır. Bu kapsamlı yaklaşım, belediyenin spor hizmetleri konusundaki taahhüdünü ve toplumun sağlığını ve refahını artırmak için attığı adımları yansıtmaktadır. Belediye, sporun birleştirici ve toplumsal fayda sağlayan bir faaliyet olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle, sporun yaygınlaştırılması ve spor faaliyetlerine erişimin artırılması için stratejiler geliştirmektedir.

Kaynakça

442 Sayılı Kanun (1924, 7 Nisan). Türkiye Cumhuriyeti 442 Sayılı Köy Kanunu, T.C. Resmî Gazete (Sayı: 68). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.442.pdf>

5216 Sayılı Kanun (2004, 10 Temmuz). Türkiye Cumhuriyeti 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, T.C. Resmî Gazete (Sayı: 25531). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&Mevzuat>

- 5302 Sayılı Kanun (2005, 22 Şubat). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 25745)
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf>
- 5393 Sayılı Kanun (2005, 3 Temmuz). Türkiye Cumhuriyeti 5393 Sayılı Belediye Kanunu, T.C. Resmî Gazete (Sayı: 25874). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>
- Atalı, L. (2015). Büyükşehir Belediyeleri Stratejik Planlarında Spor ile İlgili Amaç ve Hedeflerin Analizi. Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, 10(1), 48-56
- Choe, Y., Baek, J., & Kim, H. (2023). Heterogeneity in consumer preference toward mega-sport event travel packages: Implications for smart tourism marketing strategy. Information Processing & Management, 60(3), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2023.103302>
- Doğu, G., Tezcan Kardaş, N. & Atalı, L. (2013). Büyükşehir Belediyesi Spor Politikalarına Yönelik Hizmetlerin İncelenmesi (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (25), 97-111.
- Faaliyet Raporu (2019). Kütahya Belediyesi 2019 Yılı Faaliyet Raporu, Kütahya Belediyesi. https://www.kutahya.bel.tr/pdf/2019_FAALIYET_RAPORU.pdf
- Faaliyet Raporu (2020). Kütahya Belediyesi 2020 Yılı Faaliyet Raporu, Kütahya Belediyesi. https://www.kutahya.bel.tr/pdf/2020_FAALIYET_RAPORU.pdf
- Faaliyet Raporu (2021). Kütahya Belediyesi 2021 Yılı Faaliyet Raporu, Kütahya Belediyesi. https://www.kutahya.bel.tr/pdf/2021_FAALIYET_RAPORU.pdf
- Faaliyet Raporu (2022). Kütahya Belediyesi 2022 Yılı Faaliyet Raporu, Kütahya Belediyesi. https://www.kutahya.bel.tr/pdf/2022_FAALIYET_RAPORU.pdf
- Güler, E. & Yaman, M. (2023). Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Spor Politikaları. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (28), 40-56. DOI: 10.38155/ksbd.1252523
- Kütahya Belediyesi (2023, 6 Haziran). Kütahya Belediyesi Yönetim Şeması, Kütahya Belediyesi. <https://www.kutahya.bel.tr/yonetimsemasi.asp>
- Ökmen, M. (2009), "Sürekli Değişme ve Gelişme Sürecinde Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimler", iç. Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları, (edt. Kemal Görmez ve Mustafa Ökmen), İstanbul: Beta Yayınları, s.5- 42.
- Sokołowska, E., Pawlak, K., Hajduk, G., & Dziadkiewicz, A. (2022). City brand equity, a marketing perspective. Cities, 130, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103936>
- Stratejik Plan (2019). Kütahya 2020-2024 Yılları Stratejik Planı, Kütahya Belediyesi. <https://www.kutahya.bel.tr/m/stratejikyonetim2.asp?islem=2>
- T.C. Anayasası (1982, 11 Kasım). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, T.C. Resmî Gazete (Sayı: 17863). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları- İl ve İlçelere Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685>
- Uçar, A. (2014). Türkiye'de Spor ve Rekreasyon Politikalarının Oluşumu ve Bu Hizmetlerin Sunumu. Yerel Politikalar Dergisi, 6, 27-48.

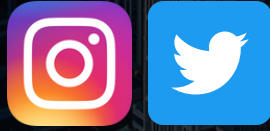
URBAN 21

JOURNAL

Volume / Cilt: 1

Issue / Sayı: 1

October / Ekim 2023

[urban21journal](https://urban21journal.com)

<https://urban21.com.tr>

urban21@gmail.com